

SORUMLU GAZETECİLİK

Otosansüre karşı farkındalık rehberi

Vasvi Çiftçioğlu

Sorumlu Gazetecilik

Otosansüre Karşı Farkındalık Rehberi

Vasvi Çiftçioğlu

Ibrahim Seaga Shaw, Süleyman İrvan
ve Cansu Nazlı'nın katkıları &
Alper Susuzlu, Cemal Tunceri, Ezcan Özsoy,
Hüseyin Çakmak, Mehmet Ulubatlı, Musa Kayra,
Mustafa Azizoğlu ve Serhan Gazioğlu'nun karikatürleriyle

Editör: Bekir Azgın

Bu yayın, İngiliz Yüksek Komiserliği'nin desteği ile Vasvi Çiftçioğlu tarafından hazırlanmıştır. Bu yayının içeriğinin sorumluluğu tamamen yazarına aittir ve hiçbir şekilde İngiliz Yüksek Komiserliği'nin görüşlerini yansıtır olarak kabul edilemez.

Yönetmen, gazeteci, akademisyen Vasvi Çiftçioğlu 1980 yılında Lefkoşa'da doğdu. Barış Gazeteciliği alanındaki doktorasını 2020 yılında tamamlayan Çiftçioğlu'nun gazeteciler için kaleme aldığı üç dilli bir "Barış Gazeteciliği" kitabı (2017) bulunuyor. Tüm kariyerini Kıbrıs'ta toplumlar arası yeniden yakınlaşmaya adanmış Çiftçioğlu, 2004 yılından bu yana Kıbrıs Radyo Yayın Kurumu PIK (RİK) için iki dilli, iki toplumlu barış programlarında yönetmen ve gazeteci olarak çalışıyor. Vasvi Çiftçioğlu, 2007 yılında BASIN-SEN tarafından "Bölünmüşlüğe ve sınırlara rağmen adanın her iki tarafında görevini en iyi şekilde yaptığı için" Kutlu Adalı ödülüne layık görüldü.

Gazeteciliğe 2000 yılında Sim FM'de başlayan Çiftçioğlu, 2008-2012 yılları arasında Kıbrıs Gazetesi'nde editörlük ve Kıbrıs FM'de yöneticilik yapmanın yanı sıra, TV Gazetesi adlı programın dış çekimlerini ve yönetmenliğini yürüttü. Vasvi Çiftçioğlu, 1999-2006 yılları arasında "Çirkef" isimli bir mizah dergisi de yayımladı.

Kariyerine "Şeytan Çamuru" (2003), "Yasemin Kokan Şehir" (2008), Özker Özgür (2010), "Niyazi Kızılyürek: Öte(de)ki" (2020) ve "Kıbrıs Türk Basın Tarihi" (2022) gibi birçok belgesel sığdıran Çiftçioğlu, 2017 yılından bu yana da DAÜ İletişim Fakültesi'nde "Deneysel Sinema ve Video" adlı bir yüksek lisans dersi veriyor. Çiftçioğlu, AB ve BM'nin çeşitli kampanyaları için videolar ve reklam filmleri de çekti.

Vasvi Çiftçioğlu'nun, ortak yönetmenliğini yaptığı "Olağan Denemeler" ve "Kısmet" ile yapımcılığını üstlendiği "Teslimat" adlı kısa filmler, 50'den fazla ülkede 150'yi aşkın uluslararası festivalin resmi seçkisine girmeyi başardı ve ABD, Brezilya, Porto Riko, İtalya ve İspanya'dan toplam 12 ödül kazandı. Dünya genelinden binlerce başvuru arasından Amerikan Akademi Ödülleri (OSCAR), İngiliz Akademi Ödülleri (BAFTA) ve İspanyol Akademi Ödülleri GOYA'ya akredite festivallere seçilen bu filmler, Kıbrıs Türk Sineması için tarihi sayılacak başarılarla imza attı.

Çiftçioğlu, 2022'de İngiliz Yüksek Komiserliği'nin desteği ile basın ve ifade özgürlüğu konusunda farkındalık yaratmak için bir dizi video üretti ve konuyla ilgili bir kampanya yürüttü.

Sorumlu Gazetecilik: Otosansüre Karşı Farkındalık Rehberi

© Vasvi Çiftçioğlu, Lefkoşa 2023

Editör: Bekir Azgın

Proje Koordinatörü: Doğuş Özokutan

Kapak Konsepti: Senih Çavuşoğlu

Kapak Tasarımı: Jalil Haghanipour

Son Okuma: Nezire Gürkan

Sayfa Düzeni ve Web Sitesi Tasarımı: Engin Aluç

ISBN 978-9963-2856-1-7 (Kitap)

ISBN 978-9963-2856-2-4 (E-kitap)

Baskı: Comment Printing

www.sorumlugazetecilik.net

“Meslek, bir kişinin spesifik bir konuda bilgi birikimi olmasını gerektirir ki o mesleğe kısmen giriş yapabilsin. Avukatlar hukuku bilmek zorundadır örneğin. Peki ya gazeteciler? Onların hangi konuda bilgi birikimi olması gerekir?”

(Karen Sanders)

İÇİNDEKİLER

Sunuş.....	VII
ÖNSÖZ [İbrahim Seaga Shaw].....	XIII

BÖLÜM 1	19
1. Otosansürdeki kaygı verici yükseliş.....	19
2. Sorumlu gazetecilik neden önemlidir?	24
3. İfade özgürlüğünden korkmak: Sansür	26
4. Kıbrıs Türk basınında sansür:	27
5. Basın davaları: Rekor tazminatlar, hapis cezaları.....	33
6. Öldürülen gazeteciler.....	39
7. Bombalar ve kurşunlamaların gölgesinde... ..	42
8. Günümüzde, dünya genelinde sansür.....	44
9. Kıldan ince kılıçtan keskince olan bir ayrım	46
10. Yasal kısıtlamalar yerine öz denetim.....	50
11. Gazetecilik yapabilmek için ön koşul olmalı mı?	52
12. Naçizane bir öneri.....	56

BÖLÜM 2 [Cansu N. Nazlı]	59
Basın Özgürlüğüne Hukuki Bakış	59
1. Zem ve Kadih	59
1.1. Haksız Fiiller Yasası'na göre, Zem ve Kadih	60
1.2. Zem ve Kadih'e Karşı Savunmalar	60
1.2.1 Adil Yorum/ İyi Niyetli Eleştiri Savunması	60
1.2.2 Doğruluk Savunması	61
1.2.3 Şartlı İmtiyaz Savunması.....	61

1.2.4 Gazetede Yayımlanan Zemmedici Malzeme Hususunda Özel Savunma.....	61
2. Ceza Yasası'na göre Zem ve Kadih Suçları.....	62
2.1 Cinsiyete, Cinsel Yönelime veya Cinsiyet Kimliğine Yönelik Zem ve Kadih.....	62
3. Müfsit Niyetli Yayınlar.....	63
3.1 Tasarrufunda Yasa Dışı Cemiyete Ait Müfsit ve Propaganda Niteliğinde Yayınlar Bulundurmak Suçu.....	64
4. Halk Arasında Korku ve Endişe Yaratmak Niyeti ile Gerçek Dışı Haber Yayımlama	65
5. Erişimin Engellenmesi Kararı ve Yerine Getirilmesi.....	65
6. Özel Hayatın Gizliliğini İhlal	67
7. Mesleki Ret Hakkı ve Yazı/Yayın İşleri Özerkliği	68
BÖLÜM 3 [Süleyman İrvan].....	71
Medya ve Etik.....	71
1. Gazetecilik meslek ilkeleri ve amaçları.....	71
1.1 Haber toplama yöntemlerine ilişkin ilkeler	74
2. Etik ve hukuk ilişkisi.....	74
3. Medyada yaşanan etik sorunlar	75
3.1 Haberde doğruluk sorunu	75
3.1.1 Haberde doğruluk nasıl sağlanır?.....	76
3.2 Haber ve yorum ayrımının yapılmaması.....	77
3.3 Haberde reklamcı etkisi ve haber-reklam ayrımı	78
3.4 Özel yaşama müdahale	79
3.5. Kişilik hakları, eleştiri sınırının aşılması, ayrımcılık	81
3.6. Haber kaynaklarıyla ilişkiler ve haber kaynağının gizliliği	82
3.7. Çocuklara ilişkin haberler	85
3.8. Çıkar çatışmaları	87
3.9. Trajik olaylar	87
3.10. Ulusal çıkarlar habercilikten önce mi gelir?.....	88
3.11. Armağanlar, bedava geziler.....	88

3.12. Yanıltıcı yöntemler (gizli kamera, kimlik gizleme vb.)	89
3.13. Paralı habercilik ya da “çek defteri gazeteciliği”	90
4. Değerlendirme ve sonuç	91
KİTAP KAYNAKÇASI	92

Sunuş

Hem bir akademisyen, hem de 20 yılı aşkın bir süredir gazetecilik yapan biri olarak, bu kitabı mesleğe yeni başlayan gazeteci dostlarımızın, meslektaşlarımızın otosansür, sansür ve öz denetim konularındaki farkındalığını artırmak ve Kıbrıs Türk basınında sorumlu gazetecilik anlayışının yaygınlaşması için kaleme aldım. Kitabın editörlüğünü, Kıbrıs Türk basınının duayen isimlerinden Bekir Azgın yaptı. Halihazırda Medya Etik Kurulu Başkanı olan ve çok uzun yıllar çeşitli üniversitelerde verdiği derslerle ben dahil, sayısız gazeteciyi mesleğe kazandıran Bekir Azgın hocamızın bu kitabın editörlüğünü üstlenmesi benim için büyük bir lütuf.

Kitabın önsözünü, İnsan Hakları ve Barış Gazeteciliği konusunda önde gelen uzmanlardan biri olan ve benim de doktora sürecinde birlikte çalışma fırsatı bulduğum Dr. İbrahim Seaga Shaw kaleme aldı. Uzun yıllar İngiltere’de ders veren Shaw’un, “İfade özgürlüğü ile sorumlu gazetecilik arasındaki dengeyi müzakere etmek” başlığını taşıyan ve İngiltere ile ABD’yi basın ve ifade özgürlüğü konusunda kıyaslayarak kaleme aldığı yazısının Kıbrıslı Türk gazeteciler için ufuk açıcı olacağını umuyorum.

Kitap üç bölümden oluşuyor. Benim kaleme aldığım birinci bölüm, bu kitaba niye ihtiyaç duyduğumu anlatmakla başlıyor. 2022 yılında Kıbrıslı Türk gazetecilerle yaptığımız anketin sonuçları gerçekten düşündürücü. Ankete katılan gazetecilerin yüzde 75’i baskı görmemek ve işinden olmamak adına otosansür uyguladığını belirtti. Öte yandan çalışma kapsamında yaptığımız görüşmelerde; neyin otosansür, neyin etik değerler gereği yayınlanmaması gereken unsur olduğunun zaman zaman karıştırıldığını da gördük. Kıbrıs Türk basınının ciddi ekonomik zorluklardan geçtiğini, mesleğini hakkıyla icra eden gazetecilerin baskı altında olduğunu, mesleğe yeni girenlerin ise çoğunlukla gazetecilik eğitimi almadığını veya işi bir ustadan öğrenmediğini göz önünde bulundurarak; neyin otosansür olduğunu, neyin basın özgürlüğünün sınırlarının dışında kaldığını veya etik kurallar dahilinde yayınlanmaması gerektiğini anlatmaya çalıştım.

Birinci bölümde ayrıca, herkesin bir tıklamayla bilgiye zahmetsize eriştiği internet çağında sorumlu gazeteciliğe neden ihtiyacımız olduğunu, geçmişten günümüze Kıbrıs’ta ve dünyada sansürün nasıl değişip dönüştüğünü, otosansür ve öz denetim arasındaki kıldan ince çizginin ayırıcısına nasıl kolayca varabileceğimizi ele alıyorum.

Kitapta basın özgürlüğünün hukuki boyutuna da yer vermek istedim ve bunu benim değil de işin uzmanı olan, daha önce defalarca gazetecileri savunmuş olan avukat-aktivist Cansu Nazlı'nın yapmasının daha uygun olacağını düşündüm. Cansu Nazlı'nın kaleme aldığı "Basın Özgürlüğüne Hukuki Bakış" adlı ikinci bölümde, var olan yasalar üzerinden basın özgürlüğüne ilişkin maddeler; gazetecilere getirilebilecek zem ve kadih gibi davalarda kendilerini nasıl savunabilecekleri detaylı bir şekilde anlatılıyor. Gazetecilerin yasal mevzuatın ve haklarının farkında olması önemlidir. Çünkü hem aleyhlerine açılacak olası davalardan korunabilirler, hem de öyle bir risk olmadığı halde ceza almaktan endişe ederek otosansür yapmazlar.

Kitabın üçüncü bölümünde, Prof. Dr. Süleyman İrvan'ın kaleme aldığı "Medya ve Etik" adlı makaleye yer veriyorum. Bence etik ihlallere ilişkin aktardığı örnekler ve pek çok ülkedeki etik kurallara verdiği referanslarla, her gazetecinin mutlaka okuması gereken bir çalışma. 2010-2015 yılları arasında Doğu Akdeniz Üniversitesi'nde dekanlık yapan, bir dönem Yenidüzen Gazetesi'nin Okur Temsilcisi olan Süleyman İrvan benim de hocalarımdan biriydi. Makalesini kitabımda yeniden yayımlamama izin verdiği için ona da müteşekkirim.

Kitapta ayrıca Kıbrıs Türk Karikatürcüler Derneği Genel Sekreteri Hüseyin Çakmak ile dernek üyeleri Alper Susuzlu, Cemal Tunceri, Ezcan Özsoy, Mehmet Ulubatlı, Musa Kayra, Mustafa Azizoğlu ve dernek başkanı Serhan Gazioğlu'nun basın ve ifade özgürlüğüne dair karikatürlerine yer verdim. Bazıları dünyaca prestijli dergilerde de yayımlanan bu karikatürler arasında katledilen meslektaşımız Kutlu Adalı anısına çizilenler de var, geçmişte hükümetin devrilmesine sebep olanlar da... Kıbrıs Türk Karikatürcüler Derneği'nin 1986 yılında gerçekleştirdiği "Ekonomik Yıkım Paketine ve Basın Yasa Tasarısına Hayır" adlı açık hava sergisinde yer alan karikatürlerden bahsediyorum. 20-24 Ağustos 1986 tarihleri arasında, Lefkoşa'daki Mevlevi Müzesi önünde gerçekleştirilen ve toplumdan ilgi gören bu sergideki karikatürlerin TKP'nin yayın organı Ortam gazetesinde de yayımlanması UBP-TKP hükümetinde krize sebep olmuş ve hükümet düşmüştü. Kitabımda bu kadar mühim karikatürlere yer verebildiğim için gurur duyuyorum. Karikatür çizemesem de geçmişte mizahi yazılar kaleme almış biri olarak, Kıbrıs Türk basınında günlük karikatür yayımlanmamasını, ifade özgürlüğü ve yöneticilerin eleştirilebilmesi

açısından büyük bir kayıp olarak görüyorum.

Kitabın yüzlerce sözcüğe bedel kapağını hazırlayan sevgili hocam Prof. Dr. Senih Çavuşoğlu'na, sayfa tasarımını yapan kadim dostum Yrd. Doç. Dr. Engin Aluç'a, kafamda oluşan onlarca fikrin peşinden koşup, her şeyin sorunsuz yürümesi için en az benim kadar çaba harcayan ve proje koordinatörlüğünü üstlenen eşim Doğuş Özokutan'a, son okumayı yapan gazeteci yazar Nezire Gürkan'a ve emeği geçen herkese, teşekkürü borç bilirim.

ALPER SUSUZLU

Kıbrıs Türk Karikatürcüler Derneği
"Ekonomik Önlemler Paketi'ne ve Basın Yasa Tasarısı'na Hayır" Konulu
Açık Hava Karikatür Sergisi Afişi'nden, (Lefkoşa - Kıbrıs, 1986)

ÖNSÖZ

Ibrahim Seaga Shaw

İfade özgürlüğü ile sorumlu gazetecilik arasındaki dengeyi müzakere etmek...

Pek çok araştırma, medya ve insan hakları arasında, özellikle de medya ve ifade özgürlüğü arasında karşılıklı destekleyici bir ilişki olduğunu doğrulamıştır, çünkü bunların varlığı birbirine bağlıdır. Medya, bekçi köpeği rolüyle iktidarı denetler ve insan haklarının korunmasında etkili bir siper görevi görür, bahsi geçen bu rolleri etkin bir şekilde üstlenmek için de yine insan haklarının sağladığı korumaya güvenir¹. ABD Başkanı Thomas Jefferson'a göre, konuşma ve ifade özgürlüğü devlet veya hükümet tarafından sağlanan bir şey değildir, bu kavramlar köklerini Tanrı tarafından sağlanan yaşama borçludur: "Bize can veren Tanrı aynı zamanda bize özgürlük de verdi"². İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin (1948) 19. maddesi şunu doğrulamaktadır:

Herkesin kanaat ve ifade özgürlüğüne hakkı vardır; bu hak, müdahale olmaksızın kanaat taşıma ve herhangi bir yoldan ve ülke sınırlarını gözetmeksizin bilgi ve fikirlere ulaşmaya çalışma, onları edinme ve yayma serbestliğini de kapsar.

Bununla birlikte, Birleşik Krallık'ta ifade özgürlüğü, BM Şartı'nın 19. maddesinde öngörülenden çok daha eski bir geleneğe sahiptir. 1644 yılında John Milton, Britanya Kraliyeti tarafından çıkarılan zem ve kadih yasasına karşı çıkararak siyasi haber bülteni *Areopagitică*'yı yayınlamıştı. Bu nedenledir ki, Birleşik Krallık'ta ifade özgürlüğü, basın özgürlüğünden çok daha önemli kabul ediliyor. Çünkü ifade özgürlüğü yalnızca gazetecilere fikirlerini ifade etme hakkı sağlamakla kalmıyor, aynı zamanda bu gazetecilere, kamuoyuna doğru bilgi ve görüşler sunma sorumluluğu yüklüyor ki böylece halk da ifade özgürlüğünün nimetlerinden faydalanabilsin. Özünde, Birleşik Krallık'taki gazeteciler kanunen basın özgürlüğü ile sorumlu gazetecilik arasında bir denge kurmakla yükümlüdür. Bu nedenle, Birleşik Krallık'ta

1 Shaw, I., S. (2012). *Human Rights Journalism: Advances in Reporting Humanitarian Journalism*. Palgrave Macmillan: UK

2 Verghese, B., G. (1998). 'Freedom of Expression', in Asad Latif (Ed) *Walking the Tight Rope: Press Freedom and Professional Standards in Asia*. Asian Media, Information, and Communication Centre. Jurong Point.

ifade özgürlüğü hakkında yalnızca gazeteciler veya medyada çalışanlar değil, tüm vatandaşlar da yararlanmaktadır. Herkes için ifade özgürlüğünü koruyan aynı yasanın, hakaret, iftira, mahkemeye saygısızlık, küçüklerin korunması, özel hayatın gizliliği, küfür, ırkçılık, askeri sırlar vb. alanlarda da yasal sınırlamalar getirdiğini belirtmek gereklidir.

Birleşik Krallık'ta son dönemde ifade özgürlüğüne ve özgür basına getirilen sert yasal kısıtlamalar, bu ülkenin, daha demokratik bir ifade özgürlüğü rejimine sahip olan ABD'ye kıyasla gizliliğe önem veren 'ketum' bir devlete dönüştüğü eleştirilerine sebep oldu. ABD anayasasında 1789'da önerilen "Birinci Değişiklik", dinin özgürce yerine getirilmesini engelleyen, ifade özgürlüğünü kısıtlayan, basın özgürlüğünü ihlal eden, barışçıl bir şekilde toplanma hakkına müdahale eden veya ... dilekçe vermeyi yasaklayan herhangi bir yasanın yapılmasını engeller.

Bununla birlikte, yukarıda bahsettiğim "Birinci Değişiklik" in de bazı kısıtlamaları vardır, örneğin ABD Mahkemesi "müstehcenlik, çocuk pornografisi veya nefret söylemi için hiçbir koruma sağlamaz. Ticari konuşma, karalama, zem ve kadih ile çocuklar için zararlı olabilecek içerikler içinse kısmi koruma sağlar."

Bir süre önce yayımladığım bir çalışmada şu tespitite bulunmuştum: İfade özgürlüğünün hem yasal korumaya hem de sınırlamalara sahip bu ikircikli doğası, Kenneth Rogerson'un "Bilgi Çağının" en büyük ikilemelerinden biri olarak adlandırdığı ve iki dinamik arasındaki gerilim olarak tanımladığı duruma yol açmıştır. Bu dinamikler: (1) bilginin serbestçe yayılması ve hareket ettikçe değerini kaybetme eğilimi olmaması ve (2) değerinden kâr elde etmek için bu bilgi akışını kontrol etme isteği...³

Devlet ve iş dünyasının bilgi akışını kontrol etme konusundaki rekabeti ve hatta zaman zaman çatışması, temel insan hakları olan ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğü ilkelerinin, halk için yasal güvenceleri ve korumayı sağlamak adına gerekli olduğunu gösterir. Bu ilkeler, gazetecilerin ifade özgürlüğünden yararlanma hakkını sağlamakta ve onlara başkalarının da bundan yararlanmasını sağlama yükümlülüğü getirmektedir. Ancak, gazeteciler açısından ifade özgürlüğü mü yoksa bu konudaki yükümlülükler mi öncelik taşımalıdır konusu, ülkeden ülkeye farklılıklar gösterir - gelişmiş demokrasiler için bile. Örneğin Birleşik Krallık'ta

3 Aktaran: Shaw, I. S. (2016). Business Journalism: A Critical Political Economy Approach. Routledge:UK

denge, özellikle özel hayatın gizliliği, zem ve kadih söz konusu olduğunda, gazetecilerin öz denetim yapma yükümlülüğü üzerinde yoğunlaşırken; ABD'de denge, gazetecilerin ifade özgürlüğünden güvenlik ve askeri sırlar gibi belli kısıtlamalar haricinde tam anlamıyla faydalanmasına yoğunlaşır. Kıdemli gazeteci ve eski Sunday Times (ST) editörü Harold Evans'ın Birleşik Krallık'ta basının Amerikan tarzı yumuşak yaklaşımla düzenlemesinden yana olmasına şaşırılmamalı.

Ticari kaygularla yapılan gazetecilikte yaşanan artışın ağır darbe vurduğu bir diğer hak, BM İnsan Hakları Evrensel Beyanname'sinin 12. maddesi kapsamında sağlanan mahremiyet hakkıdır: "Hiç kimsenin özel yaşamına, ailesine, konut dokunulmazlığına ya da yazışma özgürlüğüne keyfi olarak karışamaz; kimsenin onur ve ününe karşı kötü davranışlarda bulunulamaz. Herkesin bu karışma ve kötü davranışlara karşı yasalarla korunma hakkı vardır." Özel hayatın gizliliği hakkı, İngiltere ve ABD dahil olmak üzere en gelişmiş demokrasilerin anayasalarında bile ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğünün sınırlandırmalarından biri olarak yer almaktadır.

Ancak, kamu yararına bilgiye erişme ve bilgi verme özgürlüğünün nerede bittiği ve bilgi kaynağının mahremiyetine saygının nerede başladığı konusunda her zaman bir tartışma olmuştur. İngiliz basınında artan tabloidleşme ve çılgınlık seviyesindeki rekabet, News International Corporation ve News of the World (NOTW) için çalışan gazeteciler Andy Colson ve Rebecca Brooks'un mahremiyet hakkı konusunda kırmızı çizgiyi aşmalarına ve meşhur tele-kulak skandalına yol açmıştı.

Haberi ilk veren olma konusundaki çılgınlık ve bunun gazetecilik için bir varoluş nedeni haline gelmesi, NOTW gazetecilerinin etiği geri plana itmesine neden oldu. Tele-kulak skandalı ilk olarak Guardian gazetesi tarafından Temmuz 2011'de gündeme getirildi. Guardian, Milly Dowler'ın, ölen İngiliz askerlerinin akrabalarının ve Londra'daki 7 Temmuz 2005 terörist bombalamalarının kurbanlarının akrabalarının telefonlarının ve sesli mesajlarının NOTW tarafından dinlendiğini ortaya çıkardı. Skandal çok hızlı bir şekilde, NOTW'in kapatılmasına, cezai kovuşturmanın başlatılmasına ve skandalla ilgili Leveson kamu soruşturmasının başlatılmasına yol açan büyük bir halk tepkisine neden oldu. Skandalı ortaya çıkaran The Guardian'dan Nick Davies ve Amelia Hill, NOTW'in, kaybolduktan altı ay sonra öldürülmüş olarak bulunan 13 yaşındaki Milly Dowler'ın cep telefonunu dinlediğini bildirdi. Aslında NOTW muhabirleri,

yeni mesajlar almak için bilgisayar korsanlığının ötesine geçerek eski mesajları Milly'nin telefonundan sildi. Bu şekilde muhabirler, konuyu araştıran polisin ve aile üyelerinin kafasını karıştırarak Milly'nin hala hayatta olduğunu ummalarına yol açtı. "Bu yapılan, yanlış umut ve fazladan ıstırap yarattı."⁴

Ancak devletler de insanların mahremiyetini ihlal etmekle suçlanıyor; bu özellikle, Guardian'ın yakın zamanda Amerika'nın en büyük telefon şirketlerinden biri olan Verizon Corporation'ın arama verilerini ABD hükümetine verdiğiine yönelik gizli bir mahkeme emrini ifşa ettiği ABD için de geçerli. Bu, Maryland merkezli Amerikan Güvenlik Teşkilatı NSA'nin tüm Verizon müşterilerini, kiminle ve ne kadar süreyle konuştuklarını bildiği anlamına geliyordu. Yani aslında, News Corporation ve NOTW gazetecileri mahremiyet ihlalleri nedeniyle mahkemeye çıkarılırken, bazıları Amerika Birleşik Devletleri'nde bundan paçayı sıyrıyorlar.

İngiltere ve ABD gibi dünyanın en gelişmiş demokrasilerinde, tüm bu olumsuzluklara rağmen, gazeteciler özgür basın ile sorumlu gazetecilik arasındaki dengeyi sürekli olarak müzakere etmeye mecbur bırakılıyorlar. Kıbrıs gibi daha az gelişmiş demokrasilerde ise durum daha kötü, özellikle Kıbrıs'ın kuzeyinde... Bu kitapta da bahsedilen araştırmanın sonuçlarına göre gazeteciler işlerini kaybetmemek ve hatta kişisel güvenliklerini sağlamak adına otosansüre başvurmak zorunda kalıyorlar.

Kıbrıs Türk Basını için medya özgürlüğünün durumuna ilişkin bir araştırma projesinin bulgularından yararlanılarak ve uzmanların tavsiyeleriyle hazırlanan bu kitabın zamanlamasının çok yerinde olduğunu düşünüyorum. Bu kitap, Kıbrıs'taki gazetecilere, basın özgürlüğü ve sorumlu gazetecilik arasındaki hassas dengeyi kurmalarında ve dolayısıyla basın ve ifade özgürlüğünün yasal sınırları konusunda da farkında ve hazırlıklı olmaları konusunda yardımcı olma potansiyeline sahiptir. Bu nedenle kitabı, Kıbrıs'ta sorumlu gazetecilik icra etmek isteyen herkesin mutlaka okumasını tavsiye ederim.

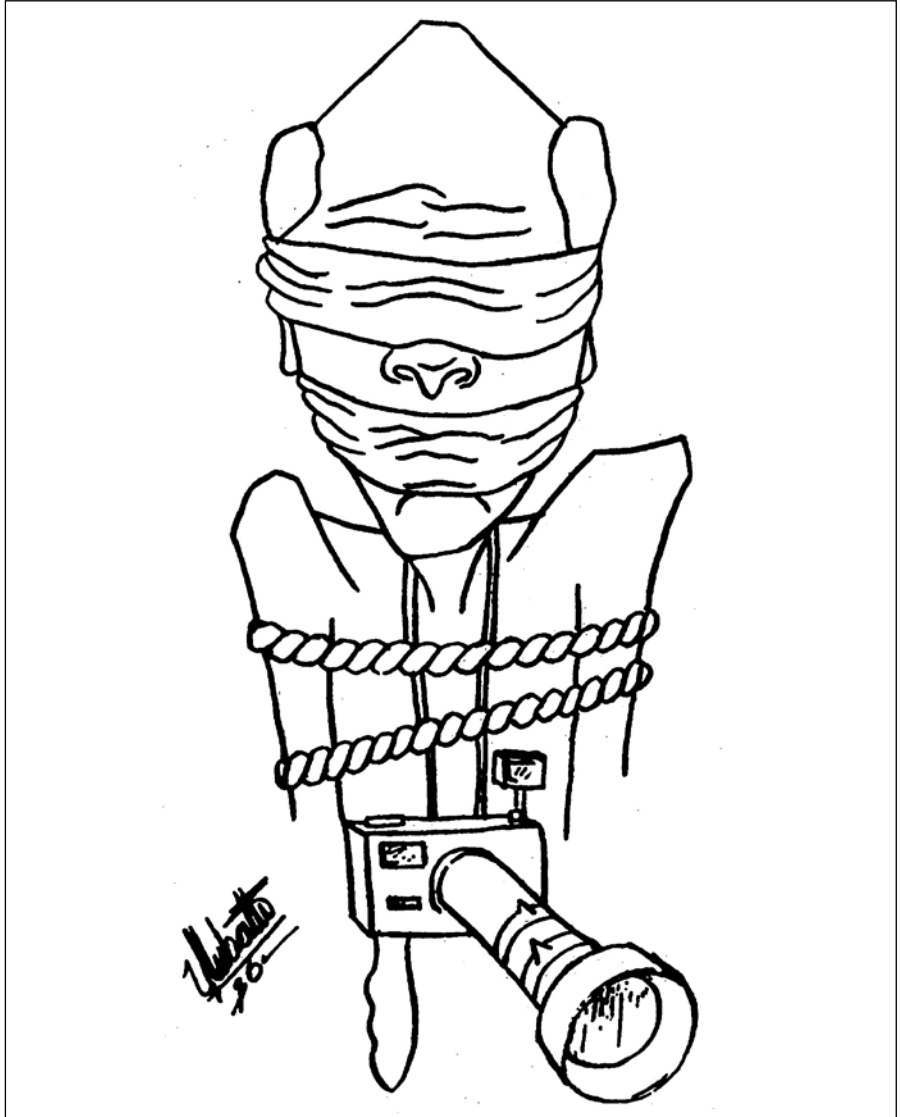
İbrahim Seaga Shaw (PhD)

İletişim, Medya ve Bilişim Çalışmaları Fakültesi

Fourah Bay Koleji, Sierra Leone Üniversitesi

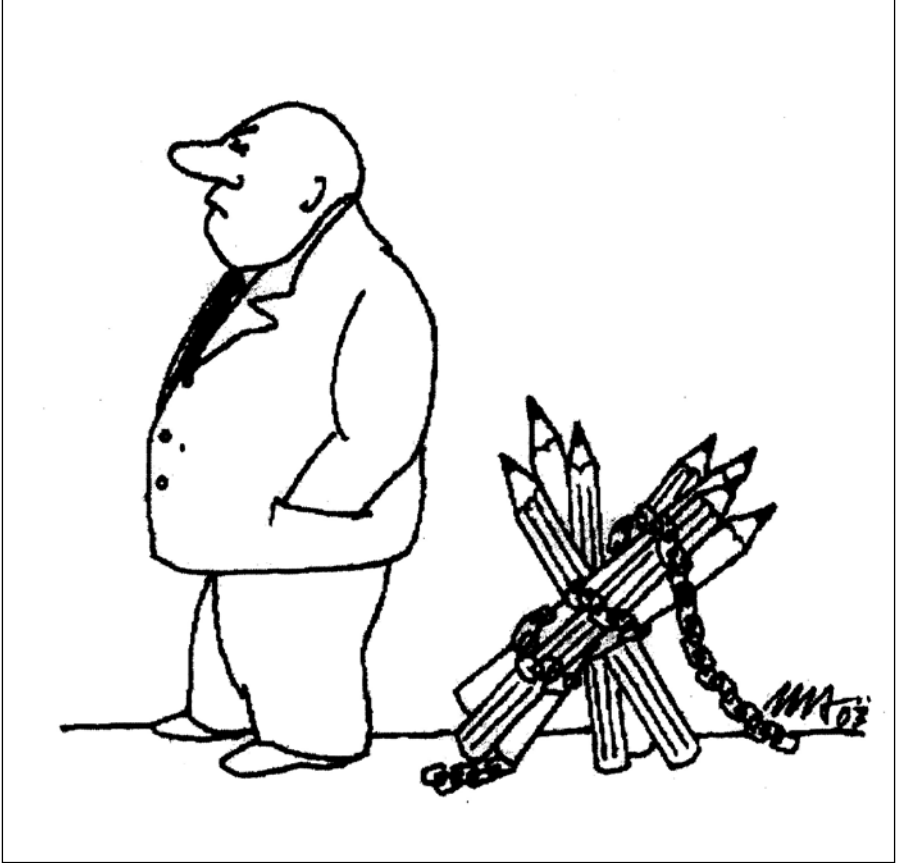
Freetown, Sierra Leone. 2023

⁴ Davies, H. and Hill, A. (2011, 5 July). Missing Milly Dowler's voicemail was hacked by News of the World (NOTW). The Guardian: UK

MEHMET ULUBATLI

Kıbrıs Türk Karikatürcüler Derneği
"Ekonomik Önlemler Paketi'ne ve Basın Yasa Tasarısı'na Hayır" Konulu
Açık Hava Karikatür Sergisi Afişi'nden, (Lefkoşa - Kıbrıs, 1986)

MUSTAFA CEMAL AZİZOĞLU
Birleşik Kıbrıs Gazetesi
(Lefkoşa - Kıbrıs, 08 Kasım 2003)

BÖLÜM 1

1. Otosansürdeki kaygı verici yükseliş

Baskılar, tehditler, saldırılar... Gazetecilik dünya genelinde icrası giderek zorlaşan bir meslek haline geliyor. Öldürülen ve demir parmaklıkların ardındaki gazetecilerin sayısı her yıl artıyor. Gazetecilerin saldırıya uğraması, öldürülmesi veya hapsedilmesi sadece bir zümre olarak gazetecilerin sorunu değil, aksine toplumsal bir sorundur. Çünkü bu şekilde yaratılan korku atmosferi, gazetecileri otosansüre ve toplumlari sessizlik sarmalına itiyor ne yazık ki.

Nitekim dünya genelinde demokrasi ve ifade özgürlüğünü ele alan raporların sonuçları gerçekten iç karartıcı. Adını 1987 yılında imzalanan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin, düşünce ve ifade özgürlüğünü içeren meşhur 19'uncu maddesinden alan "Article 19" adlı insan hakları savunucusu grubun 2022 raporuna göre; dünya nüfusunun yalnızca yüzde 15'i - veya yaklaşık her 7 kişiden 1'i - özgürce ve güvenli bir şekilde bilgi arayabileceği, alabileceği veya paylaşabileceği ülkelerde yaşıyor. Article 19'a göre dünya genelindeki bu demokratik gerilemeye sebep olan faktörlerin başında hükümetlerin sansür çabası ve medyanın otosansür uygulamaları yer alıyor.⁵

"Elbette ki sansür her zaman, her diktatörlüğün doğuştan kardeşidir." [Stefan Zweig]

Dünyanın her yerinde baskıcı rejimlerin iktidara gelir gelmez ilk attığı adımlardan biri, basın özgürlüğünü kısıtlamaya yönelik yasalar yapmaktır. Basın özgürlüğünü sınırlamak, otokratik rejimleri yönetenleri, halka hesap verme sorumluluğundan kurtarıyor. Basın özgürlüğünün yasalarla sınırlandığı her ülkede, gazeteciler ceza almamak veya hapis yatmamak için mecburen otosansür uygulamak zorunda kalıyorlar.

Basın Özgürlüğü, ilk anda, bizi yani gazetecileri koruyan ya da gazetecilerin haklarına gönderme yapan bir kavram olduğu intibası yaratsa da aslında basın özgürlüğü herkesin özgürlüğüdür. Çünkü özgür bir basın, vatandaşın

⁵ <https://www.article19.org/gxr-22/>

haklarını gözeten bir bekçi köpeği⁶ gibidir: Yönetenleri denetler, vatandaş liderlerin/siyasilerin başarıları veya başarısızlıkları hakkında bilgilendirir, toplumun ihtiyaç ve isteklerinin yönetenler tarafından fark edilmesini sağlar. Özgür ve çoğulcu bir basın, demokratik tartışmaların olabilmesi, iktidarların denetlenmesi, varsa yolsuzlukların ortaya çıkarılabilmesi ve sağlıklı bir kamuoyu oluşması için elzemdir.

Basın özgür ve bağımsız olacak ki, gazeteciler soru sorabilsin, araştırma yapabilsin. Basının özgür olmadığı bir ülkede, demokrasiden söz edilemez. Çünkü vatandaşın doğru karar verebilmesi için doğru ve güvenilir bilgiye erişebilmesi şarttır.

Basın özgürlüğü, düşünce ve ifade özgürlüğünün ayrılmaz bir parçasıdır. Düşünceyi açıklama özgürlüğü, sadece devletin veya toplumun benimsediği görüşleri değil, toplumun yadırgadığı, hatta kaygı verici bulduğu düşünceleri de kapsar. Uzun lafın kısası, basının özgür olması toplum içerisinde farklı görüşlerin de ifade edilebilmesini sağlar.

Yukarıdaki birkaç paragrafı, basın özgürlüğüne güzelleme yapmak için değil, zaman zaman basın özgürlüğünü kısıtlamaya çalışan yasaları gündeme getiren ülke siyasilerine, bu şekilde davrananların demokrasi karşıtı otokratlar olarak anıldıklarını anımsatmak için yazdım.

Ülkemizde, 1996 yılında işlenen Kutlu Adalı cinayetinden bu yana, yazdıkları nedeniyle öldürülen gazeteci bulunmamasını ve 2002 yılından bu yana da hapis yatan gazeteci olmamasını⁷, Kıbrıs Türk basını için olumlu bir durum olarak değerlendiresek bile, Kıbrıslı Türk gazetecilerin kendilerini ciddi bir baskı altında gördüklerini söylemeden geçemeyiz⁸. Hatta bu kitapçığı kaleme alma sebebim, tam da budur. Ekim 2021'de İngiliz Yüksek Komiserliği'nin maddi desteğiyle Kıbrıslı Türk gazeteciler ile gerçekleştirdiğimiz anketin sonuçları endişe verici.

6 Bekçi köpeği [İngilizce: watch dog] tabiri negatif bir çağrışım yapsa da gazetecilik kitaplarında halkın haklarını koruduğu gerekçesiyle gazeteciler veya medya bekçi köpeğine benzetilir.

7 Memduh Ener ve Şener Levent'in 6 ay hapis cezasına çarptırıldıkları ve toplamda 1 ay 25 gün hapis yattıkları zem ve kadih davasına ilişkin detayları, kitabın ilerleyen bölümlerinde okuyabilirsiniz.

8 Öldürülen Kıbrıslı Türk gazetecilere dair daha geniş bir değerlendirmeyi kitabın ilerleyen bölümlerinde okuyabilirsiniz.

Lipa Danışmanlık aracılığıyla gerçekleştirdiğimiz bu anket çerçevesinde mesleği aktif⁹ olarak sürdüren 23'ü kadın 28'i erkek, değişik yaş gruplarından toplam 51 gazeteciye hem çoktan seçmeli hem de açık uçlu sorular yöneltildi

Anketin en çarpıcı sonuçlarından biri, gazetecilerin yarısından fazlasının (yüzde 58,8) Kıbrıs'ın kuzeyinde özgürce habercilik yapılamadığı kanaatinde olmalarıydı. En az bunun kadar önemli ve üzerinde düşünülmesi gereken bir diğer önemli sonuç da, "Baskı görmemek, işinizden olmamak ve güvenliğiniz adına otosansür uygular mısınız?" sorusuna ankete katılan gazetecilerin sadece yüzde 25'inin "hayır" yanıtı vermesi oldu. Bu soruya karşılık gazetecilerin yüzde 16'sı "evet sıklıkla otosansür uyguluyorum" derken, yüzde 59'luk bir kesim ise "evet bazen otosansür uyguluyorum" yanıtını verdi.

Ne yazık ki, Dünya Bankası'nın hazırladığı global medya-otosansür endeksinde¹⁰ Kıbrıs'ın kuzeyine dair bir veri yok. Ancak, anketimize katılan Kıbrıslı Türk gazetecilerin yüzde 75'inin otosansür uyguladığını göz önünde bulundurduğumuzda, bu endekste yer alsaydık, listede son sıralar arasında yer alanlardan biri olurduk demek, yanlış bir yorum olmaz.

Gazetecilerin otosansür uygulamalarının en yaygın sebebi güvenlik kaygısı ve işlerinden olma çekincesidir. Nitekim "Meslek hayatınız boyunca yazdığınız bir haber yüzünden tehdit veya baskı gördünüz mü?" sorusuna anketimize katılan gazetecilerin yüzde 64'ü "evet" cevabını verdi.

Ankete katılan gazetecilerin basın özgürlüğünün önünde gördüğü en önemli engelleri, medya patronunun çıkarları ve reklam verenlerin baskıları ile siyasi baskılar olarak özetlemek mümkün. Burada bir parantez açıp, yürürlükte olan ancak çeşitli nedenlerle tam olarak uygulanamayan Basın İş Yasası'nın aslında basın emekçilerinin iş güvenliğini sağlamak için yapılmış bir yasa olduğunu da belirtmeliyim¹¹. Bu yasa etkin olarak

9 Her ne kadar da Kıbrıs'ın kuzeyinde 2023 itibarıyla 216 sarı basın kartı sahibi medya çalışanı olsa da, aktif olarak muhabirlik, editörlük, redaktörlük gibi birebir haber yazmakla uğraşan insan sayısı bu rakamın belki de yarısı kadardır. Aktif olarak haber yazmak veya redakte etmekle uğraşmayan kişilerin, gazetecilik konusundaki anketleri cevaplamasının bilimsel olarak hatalı olduğunu düşünüyorum. Çünkü sarı basın kartı sahipleri arasında, reklamcılar, sayfa tasarımcıları, teknisyenler gibi esas işi haber olmayan pek çok alandan basın emekçisi yer alıyor. Bir teknisyene otosansür anketi yaptırmak takdir edersiniz ki, pek mantıklı değil.

10 https://govdata360.worldbank.org/indicators/hfa3bfc7a?country=BRA&indicator=41988&viz=line_chart&years=1975,2020

11 Basın-İş Yasası'nın dijital haline şu linkten erişebilirsiniz: <http://www.mahkemeler.net/irlestirilmis/44-2007.doc>

uygulansa gazetecilerin üzerindeki baskıyı azaltacaktır.¹²

Bu anket dışında 2022 yılı içinde, gazeteciler, hukukçular ve akademisyenlerle çeşitli röportajlar ve yuvarlak masa toplantıları da düzenledik; basın ve ifade özgürlüğünün önündeki engelleri konuştuk. Yasaların nasıl tadil edilebileceğinin, Kıbrıslı Türk gazetecilerin otosansür uygulamaması için nasıl bir çalışma ortamına ihtiyaç olduğunun üzerinde durduk. Hem yuvarlak masa toplantılarında hem pek çok gazeteciyle yüz yüze yaptığımız röportajlarda, özellikle internet gazetelerinin sayısında yaşanan hızlı artışın çeşitli sorunlara yol açtığını da tespit ettik.

Bu toplantılar sonucunda söyleyebilirim ki, künyesi bile olmayan pek çok internet sitesinden etik dışı yayınlar yapılması, karanlık/mafyatik isimlerin el altından internet gazetesi sahibi olması ve basını kendi çıkarları doğrultusunda karalama kampanyaları yapmak için kullanması, mesleğini hakıyla icra edenleri ciddi şekilde rahatsız ediyor¹³.

Açıkkası, Kıbrıs Türk basını aslında bir yandan ifade ve basın özgürlüğü konusunda sıkıntılar yaşarken, diğer yandan ifade ve basın özgürlüğünün içeriden suistimal edildiği olaylara sahne oluyor. Bir tarafta otosansür uyguladığından dert yanan meslektaşlarımız, öte yanda basın özgürlüğünü suistimal ederek mahkeme haberlerinde açık isimler/fotoğraflar yayınlayan veya intihar haberlerini öyküleştiren gazeteler ve gazeteciler...

“İfade özgürlüğü, bize kalabalık bir tiyatrodaki ‘yangın var’ diye bağırma hakkı vermez” [Oliver Wendell]

Basın özgürlüğü, hiç kuşkusuz, demokrasiden, insan haklarından yana olan herkesin kırmızı çizgisi olmalı. Basın özgürlüğünü kısıtlamaya veya basını sansürlemeye dönük her türlü girişime var gücümüzle karşı çıkmalıyız ama unutmamalıyız ki gazetecilik ve basın özgürlüğü, bize dilediğimizi yazma, dilediğimiz yere girme, dilediğimizi deşifre etme, insanları karalama

12 Gazetecilik, her zaman, her koşulda kamu yararını gözeterek yapılmalıdır. Çalıştığınız kurumda evrensel etik değerlerini çiğnemeye zorlanıyorsanız, haksız bir sansürle veya baskıyla karşı karşıyaysanız, yapmanız gereken ilk şey, Basın-İş Yasası'nın bu gibi durumlarda sizin yanınızda olduğunu hatırlamak, sendikaya ve bir avukata da danışarak gerekli hukuki adımları atmaktır. Burada sendikayı özellikle belirtmek istedim çünkü özel sektörde çalışan gazetecilerin haklarını korumak için örgütlü mücadele gerekiyor.

13 Basın-ifade özgürlüğü ve bu konuda Kıbrıs'ın kuzeyindeki yasal mevzuat ve basın özgürlüğünün sınırlarına ilişkin olarak hazırladığımız dört videoya www.sorumlugazetecilik.net internet sitesi üzerinden erişebilirsiniz.

hakkı vermez. Merhum ABD Yüksek Mahkemesi Başsavcısı Oliver Wendell Holmes'un bir defasında söylediği gibi: "İfade özgürlüğü, bize kalabalık bir tiyatrodaki 'yangın var' diye bağırma hakkı vermez"¹⁴. Bu sansür mü? Tabii ki değil. Yazdığımız, çizdiğimiz, söylediğimiz her şeyin sonuçları olabileceğini kabul etmemiz gerekir. Kamu yararını gözeten sorumlu gazetecilik bunu gerektirir.

Gazetecilik mesleğinin getirdiği sorumluluk bilinciyle hareket etmek, öz denetim ve otosansür arasındaki ince çizginin de bilincinde olmayı gerektirir. Yukarıda özetlediğim durum, bizi, neyin otosansür olduğu, neyin basın özgürlüğünün sınırlarının dışında kaldığı veya etik kurallar dahilinde yayınlanmaması gerektiği, yani gazetecilerin hangi durumlarda öz denetim uygulaması gerektiği konusuna ve dolayısıyla bu kitapçığı hazırlama sebepime getiriyor.

20 yılı aşkın bir süredir adanın her iki yanında gazetecilik yapan bir akademisyen olarak, bu kitapçığı hazırlama sebepim, hem mesleğe yeni adım atan gazeteci meslektaşlarımızı, otosansür konusunda bilgilendirmek, hem de basın camiası olarak öz denetim yapmamız halinde, bunu bahane eden yasa koyucuların basın özgürlüğünü kısıtlayıcı önlemler alabileceğine dikkat çekmek. Özellikle internet gazeteciliğinin öz denetimden uzak, başboş şekilde sonsuza kadar devam etmeyeceğini idrak etmemiz şart.

Bu kitap sayesinde genç gazeteci meslektaşlarımızın, bir bilgiyi, belgeyi, fotoğrafı, videoyu kullanmamaya karar verirken, yaptıkları seçimin otosansür mü yoksa öz denetim mi olduğunu anlamalarını ve en azından öz denetim yaptıkları için kendilerini otosansür yapmış gibi hissetmemelerini umuyorum. Bunun yanında editörlerinin haberleri üzerinde yaptığı düzeltmelerin sansür mü olduğu, etik kurallar gereği mi yapıldığını kavrayabilmelerini ve ilgili yasal mevzuatta kendilerini koruyan düzenlemeleri öğrenerek, öyle bir risk olmadığı halde ceza almaktan endişe ederek otosansüre başvurmaktan koruyacağını ümit ediyorum.

14 Aktaran: Stavans, I. & Verónica, A. (2008). "Knowledge and Censorship." Springer: New York.

2. Sorumlu gazetecilik neden önemlidir?

Bilgiye erişimin bu kadar kolay olduğu Bilişim Çağı'nda, insanlar neden gazetelere, gazetecilere, bize ihtiyaç duysun? Öyle ya, dijital devrim ve internet sayesinde artık herkes hızlı, zahmetsiz ve çoğunlukla hiçbir ücret ödemedi bilgiiye erişiyor.

Çok değil bir nesil önce, Kıbrıs'ta insanlar dünyadan haberdar olabilmek için, köylerine haftada bir otobüsle gelecek gazeteleri köy öğretmenlerinin onlara okumasını beklerdi. Bugün her şey, anında ve hatta ücretsiz olarak bir tık ötemizde. Bilişim çağı ve sosyal medya sadece sıradan insanların değil, gazetecilerin de enformasyona erişimini ve enformasyon üretip yaymasını inanılmaz derecede zahmetsiz hale getirdi. Tabii bu kolaylıklar beraberinde yalan haberi, komplo teorilerini, dezenformasyonu ve İngilizce'den dilimize tıklama tuzağı [click bait] olarak geçen türlü etik dışı olayları hayatımıza soktu. İnternet çağından önce yalan haber ve dezenformasyon yok muydu? Vardı tabii ama geçmişte bu vakalar o kadar nadirdi ki, akademik makalelere ve kitaplara konu olurdu. Artık yalan haber vakaları her gün, sayılamayacak kadar çok sayıda piyasaya sürülüyor ve kandırarak birilerini arıyor. Günümüz için üzücü olan, yalan haberleri gerçekmiş gibi sunanlar arasında mesleği suistimal eden "gazeteciler" in de bulunuyor olması.

Şimdi başta sorduğumuz soruya tekrar geri dönelim: Bilgiye erişimin bu kadar kolay olduğu Bilişim Çağı'nda, insanlar neden gazetelere, gazetecilere ihtiyaç duysun? İletişim teorileri arasında belki de en bilinenlerinden biri gazetecileri "eşik bekçisi" olarak tanımlayan teoridir. Eşik bekçisi İngilizcede "bekçi" anlamına da gelen "Gatekeeper" kelimesinden geliyor. Eşik bekçileri olarak gazeteciler, hangi bilgilerin kamuya ulaşacağına karar verirler. Eşik bekçilerinin en büyük sorumluluklarından biri, haberlerde kullandıkları bilgileri teyit etmek, edemiyorlarsa bunu belirtmek ve kamuoyunu infiale sürüklememektir. Bir nevi olumlu filtreleme olarak da görebiliriz bunu. Gazeteciler olması gerektiği gibi eşik bekçiliği yapmadığında, medyada etik dışı haberler yer alıyor. Örneğin gazeteciler sosyal medyada gördükleri açıklamaları veya yorumları hiçbir süzgeçten geçirmeden kopyala yapıştır yöntemiyle haberlere eklediğinde, nefret söylemi içeren ifadelerin çok daha geniş kitlelere yayılmasına sebep olabiliyorlar. Burada gazetecinin "ben demedim o dedi, o yazdı, ben sadece haberde kullandım" deme lüksü

yoktur – çünkü bu yaklaşım hem hukuksal anlamda, hem de etik olarak yanlıştır.

Dijital devrim ve bilişim çağıyla birlikte tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar çok bilgiye erişiyoruz ancak bizden önceki kuşaklara kıyasla çok daha az biliyoruz. Çünkü eriştiğimiz bilgilerin çoğu çöp bile olamayacak kadar değersiz, yanlış, çarpıtılmış veya en iyi ihtimalle yanıltıcı. Sosyal medya, fotoğraf ve video çekebilen akıllı telefonlar sanki herkesin bir gazeteciye dönüştüğü yanlıgısını yarattı. Bu bizi, etik değerlerden bihaber insanların, canlı yayınladığı intihar vakalarıyla, ölümlerin henüz kaldırılmadığı trafik kazası mahallerinden şok edici sansürsüz fotoğraflarla, ışık hızıyla yayılan yalan haberlerle baş başa bıraktı.

“Herkes gazeteci olabiliyorsa, kimse gazeteci değildir”
[Jonathan Biggins]

Avustralyalı tiyatro yazarı Jonathan Biggins, medya ve gazeteciliğe dair eleştiriler yönelttiği “Talk” adlı tiyatro oyunu hakkında konuşurken çok değerli bir tespitte bulunuyor: “Herkes gazeteci olabiliyorsa, kimse gazeteci değildir.¹⁵ Gazetecilik mesleğinin, kahvehanelerdeki dedikodu ve söylentileri filtrelemenin, gerçeği kurgudan ayırmanın bir yolu olarak icat edildiğini unutuyoruz... Bugün, her zamankinden daha fazla bilgiye sahibiz, ancak paradoksal olarak daha az şey biliyoruz... Bugün medyada kolektif dikkat dağınıklığı var; sürekli gözle görünene odaklanıyorlar ve bazı konularda iş işten geçmeden, perde gerisinde olanlardan haberdar olamıyoruz ... Gazeteciler nerede, kim ve ne sorularına cevap veriyorlar ama neden ve nasıl için zamanları yok.”¹⁶

Bilgi Çağı’nda gazetecilerin en temel görevlerinden biri, “eşik bekçileri” olarak dezenformasyon ve yanıltıcı bilgileri filtrelemek ve vatandaşlara olabildiğince doğru bilgilerin ulaşmasını sağlamaktır

Günümüzde gazetecilerin en temel görevlerinden biri, eşik bekçileri olarak dezenformasyon ve yanıltıcı bilgileri filtrelemek ve vatandaşlara

¹⁵ “Herkesin gazeteci olabildiği yerde, kimse gazeteci değildir” diye de çevrilebilir.

¹⁶ <https://www.sydneypoperahouse.com/backstage/backstage-articles/talk-jonathan-biggins.html>

olabildiğince doğru bilgilerin ulaşmasını sağlamaktır. Sorumlu gazetecilik için olmazsa olmaz bu temel beklentinin üzerine tabii ki, halkın olayların perde gerisini anlayabilecekleri araştırmacı gazeteciliğin gerekliliğini de eklemek gerekir. Araştırmacı gazetecilik zaman ve emek isteyen bir iş olduğundan, medya organları daha basit, yüzeysel ve tıklama tuzaklarıyla çabucak paraya dönüştürülebilecek haberleri yeğliyor.

3. İfade özgürlüğünden korkmak: Sansür

Kitapların yakılabildiği herhangi bir yerde, eninde sonunda insanlar da yakılır. [Heinrich Heine]

Bugün kullandığımız “sansür” kelimesinin atası olan “censere” Latince bir kelime ve hüküm vermek, değer biçmek ve ayıplamak anlamına geliyor¹⁷. “Censere” – ya da İngilizce kullanılan haliyle “Censor”, Roma İmparatorluğu döneminde bir makamın adıydı. Censor adı verilen iki kıdemli sulh yargıcı dört yüz yıldan uzun bir süre (MÖ 442 – MÖ 22) antik Roma’da kamu ahlakını denetledi, nüfus sayımı [census] olarak da bilinen vatandaşın vergi yükümlülüklerinin listesini tuttu ve vergi toplama hakları verdi¹⁸. Bu hakimler kısaca sayım ve ahlak işlerinden sorumluydular¹⁹. Censorlerin bugün bildiğimiz anlamdaki sansüre en yakın uygulamaları, özel veya kamusal alanda genel ahlaka aykırı davranan vatandaşların oy verme haklarını ellerinden almasıydı: Bu kişiler oy hakkını kaybediyor ama vergiden muaf olmuyorlardı²⁰. Censor kelimesini günümüz Türkçesi ile sansür memuru/sansürcü olarak kullanmak yanlış olmaz.

Meksikalı yazar Ilan Stavans, “Bilgi ve Sansür” adlı kitabında sansüre dair araştırmaların Aydınlanma Çağı’nın yan ürünü olduğunu, kelimenin ise literatüre Fransız Devrimi sırasında [sansür kelimesi de Fransızca censure kelimesinden gelir] girdiğini belirttiikten sonra, geriye dönüp bakıldığında sansürün insanlık tarihi kadar eskiye ait izlerine rastlanabileceği yorumunda bulunur²¹.

Sansür en basit tanımıyla, siyasi veya dini olarak “kabul edilemez”

17 <https://www.pbs.org/wgbh/cultureshock/whodecides/definitions.html>

18 <https://www.worldhistory.org/censor/>

19 <https://www.etimolojiurke.com/arama/Censor>

20 <https://www.worldhistory.org/censor/>

21 Stavans, I. & Verónica, A. (2008), “Knowledge and Censorship.” Springer: New York:

bulunan veya güvenlik tehdidi olarak kabul edilen veya müstehcen addedilen konuşma, resim, yazı, fotoğraf veya görüntülerin yasaklanması veya bastırılmasına izin verilmemesidir. Makalelere, kitaplara, filmlere, sanat eserlerine, mektuplara, haberlere, internete veya hemen hemen her türlü iletişim biçimine uygulanabilir. Sansür, iktidarı elinde bulunduranların, kamuya arz edilecek bilgileri kendilerine tehdit olarak görerek sınırlandırmalarıdır aslında. Başkalarının bizimle aynı fikirde olmama hakkına saygı göstermemek, bizden farklı düşünenlere tolerans göstermemek, sansürün önünü açan yaklaşımlardır²². Yukarıda da belirttiğim gibi sansür her türlü iletişime uygulanabilecek olsa da bugün sansür denilince aklımıza ilk olarak medya ve hatta daha da spesifik olarak internet geliyor. Kitapların yakıldığı, gazetelerin kapatıldığı filmlerin makaslandığı, televizyon ekranlarının karartıldığı dönemlerden, internette erişim engellerinin konulduğu dönemlere geldik.

4. Kıbrıs Türk basınında sansür: Gazetelere, gazetecilere baskı... Hızlı bir özet²³

Dünyanın istisnasız her yerinde olduğu gibi Kıbrıs adasında da çeşitli dönemlerde sansür vakaları yaşandı. Lakin Kıbrıs pek çok ülkeye göre sansürle daha geç tanıştı, çünkü adada matbaa dahi yoktu. Matbaa adaya Osmanlı hakimiyeti bitmeden hemen önce geldi, ilk gazeteler ise İngiliz Sömürge Yönetimi döneminde basıldı. Kıbrıs 1914 yılında İngilizler tarafından ilhak edilene kadar, ada hukuken Osmanlı toprağı olduğu için, Osmanlı Hükümeti kendisini hedef alan Kıbrıs Türk basınına müdahale etti, gazetelerin kapanmasını sağladı. Osmanlı Hükümeti, Kıbrıs'taki gazeteleri 1864'te çıkarılan Matbuat Nizamnamesi'ne [Basın Tüzüğü] dayanarak kapatıyordu. Tahmin etmekte zorlanmayacağınız üzere kapatılan gazeteler padişahı eleştiren yazılara yer veren gazetelerdi. Yani yöneticiler, çok eskiden beri basını kontrol altına almaya çalışıyorlardı. Bunu da kimi zaman ödül, kimi zaman cezalarla sağlıyorlardı. Mesela, Kıbrıs'ta nüshaları günümüze kadar ulaşabilen ilk gazete olan "Zaman"ın imtiyaz sahibi Tüccarbaşı Hacı Ahmet Derviş Efendi'ye, gazetesinin hükümeti memnun eden etkili yayınları için "paşalık" ünvanı verilmişti. Ancak kendisinin

22 Stavans, I. & Verónica, A. (2008), "Knowledge and Censorship." Springer: New York:

23 Kıbrıs'ta sansüre ilişkin daha kapsamlı bir değerlendirmeyi, Ahmet Cavit An'ın blogunda yer alan "İNGİLİZ SÖMÜRGE DÖNEMİNDE KIBRIS TÜRK BASININDA DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ (1878-1960)" adlı çalışmasında bulabilirsiniz: <https://can-kibrisim.blogspot.com/2014/12/ingiliz-somurge-doneminde-kibris-turk.html>

okuma-yazması yoktu ve gazetesinde Jön Türk yanlısı yazarların Padişah aleyhine eleştiriler yazdığını ancak bu yazılar yüzünden pašalık unvanı elinden alındığında anladı. Kıbrıs Türk basınında Matbuat Nizamnamesi ile kapatılan ilk gazete Ahmet Tevfik Efendi tarafından yayımlanan Akbaba Gazetesidir. Osmanlı hükümeti bazı gazeteleri kapattırırken, bazılarının da Kıbrıs'tan Osmanlı topraklarına girişini yasaklayan kararlar alıyordu.

Birinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde, İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu Almanya'nın yanında savaşa girdiği için Kıbrıs'ı ilhak etti ve Türkçe gazeteleri kapatıp, ileri gelen aydınları da Girne kalesine hapsedti. Adanın 1925 yılında resmen İngiliz kolonisi olmasının ardından, İngiliz Sömürge Yönetimi yeni bir basın yasası geçirdi. Buna göre gazete çıkaracak kişilerin 200 Kıbrıs Lirası depozito yatırması isteniyordu. Bu, o günün şartlarına göre çok yüksek bir meblağdı²⁴. Öyle ki o dönem Ahmet Hulusi, talep edilen kefaleti gösteremediği için "Birlik" gazetesini kapatmak zorunda kaldı²⁵.

Kıbrıs Türk basınında şiddet gördüğü kayıtlara geçen ilk gazeteci Ahmet Raşit'tir. 1925 yılı Nisan ayında, Evkaf Müdürü İrfan Bey hakkında çıkan bir eleştiri yazısı sebebiyle, Ahmet Raşit, müdürün şoförünün fiziksel saldırısına uğradı, hafif yaralandı. Olay mahkemeye gidince, şoför 2 lira para cezası ile Ahmet Raşit'in yırtılan pantolonunun bedelini ödemeye mahkûm edildi.

1931'de Kıbrıslı Rumların Vali konağını yaktığı isyanın ardından İngiliz Sömürge Yönetimi, yeni maddeler ekleyerek basın yasasını daha da sertleştirdi. 1934 tarihli bu yeni basın yasası, sömürge sekreterine uygun gördüğü hallerde herhangi bir gazeteyi geçici, ya da sürekli olarak kapatma yetkisi verdi. Bu gelişmenin ardından Kıbrıs Türk basını ciddi sansür olaylarına şahit oldu. Masum Millet, Ses ve Söz gibi dönemin gazeteleri aylarca süren sansürlere/yayım yasaklarına maruz kaldıkları gibi, gazeteler yayımlanmaya devam ederken de bazı konularda haber yayımlamaları sansürle engellendi. Sansürlenmiş haberler konusunda en meşhur vaka; 20 Haziran 1938 tarihinde adaya gelen Hamidiye gemisiyle ilgiliydi. 21

24 Bekir Azgın, Kıbrıs Türk Basın Tarihi belgesinde [BÖLÜM 6: 1931 İSYANI VE KATI SANSÜRLER], meblağın ne kadar yüksek olduğunu anlatmak için o dönemde Lefkoşa Dereboyu'nda 8 Kıbrıs Lirası'na arsa satılmasını örnek verir. <https://youtu.be/e3D2Pah8eos>

25 Günümüzde de basına kısıtlama getirmek için kullanılan yollardan biri, yüklü miktarda lisans ücreti veya ödenmiş sermaye talep etmektir. Nitekim Kıbrıs'ın kuzeyinde 2022 yılında "Kamu ve Özel Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Yasası"nda yapılan değişiklikler böyle maddeler içeriyor. Yasayla ilgili detaylar için: <https://www.mahkemeler.net/birlestirilmis/39-1997.doc>

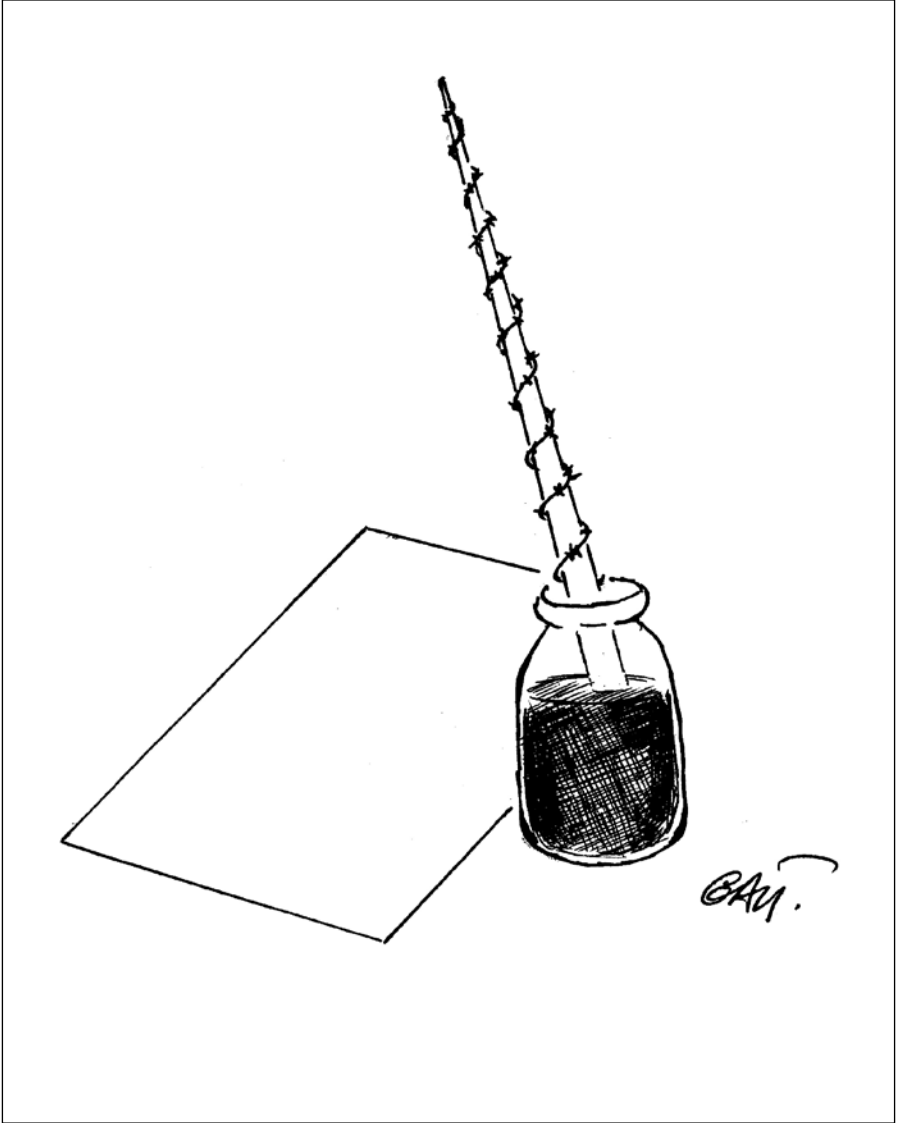
Haziran 1938 tarihli Söz'ün manşeti "Hamidiye Adamızda" şeklindedir ancak, gazetenin mizanpajından ve bu manşetin çevresinin boş olmasından ilgili haberin sansürlendiğini anlıyoruz.

21 Haziran 1938 Söz Gazetesi

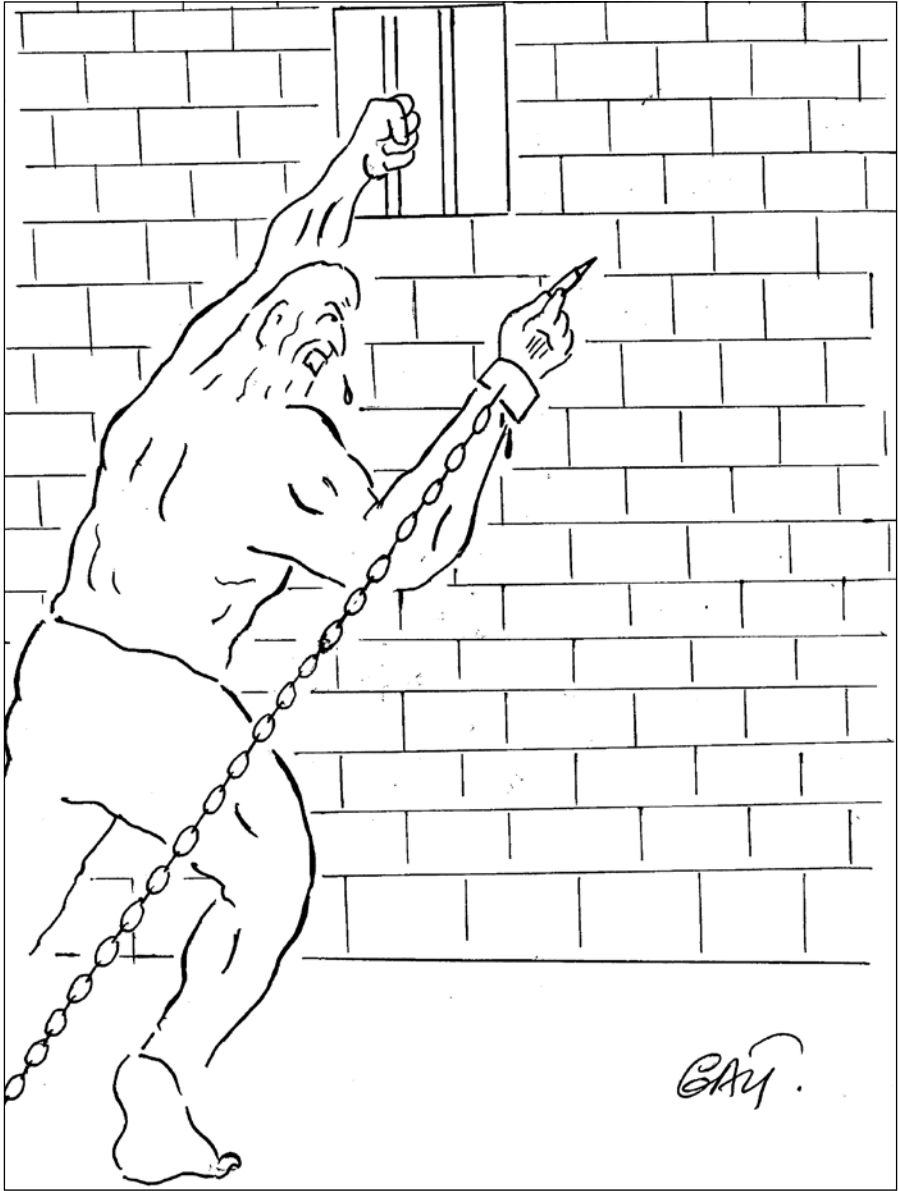
İngiliz Sömürge Yönetimi'nin uyguladığı sansürün sebebi, "Masum Millet", "Söz" ve "Ses" gibi gazetelerin adada Türk milliyetçiliğini yavacak şekilde yayın yaptıklarına kanaat getirmesiydi. Kıbrıslı Türk aydınlar, gazeteciler ve gazete sahipleri, ilk günden Türkiye'deki Kurtuluş Savaşı'na destek vermiş, ardından Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte de Kemalist devrimleri benimseyerek gönüllü olarak uygulamaya başlamışlardı.

1940'lı yılların sonu, 1950'lerin başı Kıbrıs Türk basınında tartışmalı bir döneme sahne olmuştu. Birbirine siyaseten muhalif olan iki isim Dr. Fazıl Küçük ve M. Necati Özkan, gazeteleri "Halkın Sesi" ve "İstiklal" aracılığıyla birbirlerini sürekli eleştiriyorlardı. Taraflar arasındaki bu polemik, 4 Şubat 1950'de M. Necati Özkan'ın bir gözünü kaybedeceği bir saldırıya uğramasına vesile olur. Dr. Küçük yanlısı olduğu söylenen Enver Mustafa isimli bir şahıs Özkan'ı darp etmiştir. Siyaset yanında ticaretle de uğraşan Necati Özkan'ın Lefkoşa Asmaaltı'nda aynı sokakta bulunan evi, İstiklal gazetesinin kâğıt

M. SERHAN GAZİOĞLU

16. Uluslararası Çizgi Roman ve Karikatür Festivali Sergisi,
(Prizen - Kosova, 2019)

M. SERHAN GAZIOĞLU

16. Uluslararası Çizgi Roman ve Karikatür Festivali Sergisi,
(Prizren - Kosova, 2019)

5. Basın davaları: Rekor tazminatlar, hapis cezaları...

Kıbrıs Türk toplumunun gazetelerle tanıştığı 1889 yılından bu yana, basın tarihimize damgasını vuran, gazeteleri susturan veya susturmayı hedefleyen saldırılar ve basın davalarından da bahsetmek istiyorum.

1926 yılı, Kıbrıs Türk basın tarihine geçecek bir davaya sahne oldu ve ilk kez bir Kıbrıslı Türk gazeteci hapis cezası aldı. Kıbrıs Türk basınında bugün de yeri olan “zem ve kadih” davalarının ilki bu yıl açıldı. Kemalizm’i savunan Remzi Okan, o dönemde, TBMM tarafından affedilmeyen 150 kişi arasında olan ve kaçarak Kıbrıs’a gelen İngiliz Muhipler Cemiyeti üyesi Sait Molla’yı gazetesi “Söz” aracılığı ile eleştiriyordu. Remzi Okan Sait Molla aleyhine yayımladığı bir yazı nedeniyle dava edildi ve iki ay hapse mahkûm edildi.

Kıbrıs Türk basınında zem ve kadih davaları sadece yöneticilerin, gazeteler veya gazetecilere açtığı davalar şeklinde cereyan etmiyordu, gazetelerin birbirleriyle girdikleri polemikleri de mahkeme koridorlarına taşıyordu. Mesela, 1950’li yıllarda İstiklal ile Halkın Sesi arasındaki ciddi polemikler ve Halkın Sesi ile Emekçi gazetesi arasındaki polemikler de mahkemelik olmuştu. Emekçi gazetesi yayınladığı “Kayıp Köpek” adlı bir ilan yüzünden Dr. Küçük’ün açtığı hakaret davası ve ödenen tazminat sonucu 4 Kasım 1949’da kapandı.

Kıbrıs Türk basınında, İngiliz yönetimi sonrasında hapis cezası alan ilk gazeteci, Arif Hasan Tahsin oldu. 26 Nisan 1982 tarihinde Söz gazetesinde, “Çirkef Yatağında Gülistanlık Olmaz” başlıklı bir yazı yayımlayan ve yargı sistemini eleştiren Tahsin, “mahkemeyi küçük düşürmek” suçlamasıyla 5 yıla kadar hapis istemiyle yargılanmıştı. 23 Haziran 1983’te başlayan ve 1 Kasım 1983’te sona eren mahkeme sonucunda Arif Hasan Tahsin, 60 gün hapse mahkûm edilmişti. Basının ve kamuoyunun baskısı sonucunda Kıbrıs Türk Federe Devleti Meclisi’nin çıkardığı özel bir af yasası ile Tahsin, 3 gün sonra tahliye edildi.

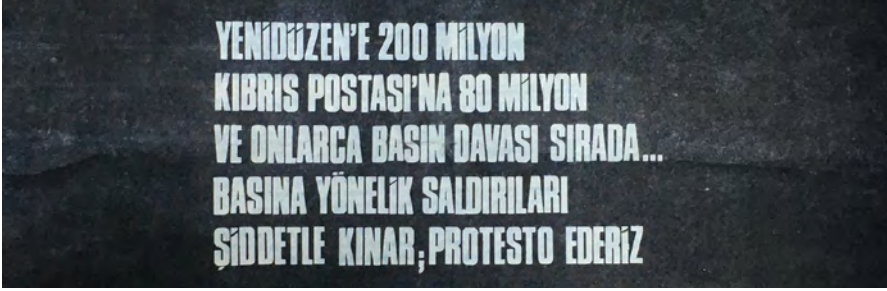
1980’li yılların ikinci yarısı, Kıbrıs Türk basın tarihine geçen üç önemli tazminat davasına sahne olur. Bunlardan ilki dönemin Cumhuriyetçi Türk Partisi (CTP) Genel Başkanı Özker Özgür’ün partinin yayın organı Yenidüzen Gazetesi’nde 16 Aralık 1985 tarihinde yayımlanan “Babalar” adlı köşe yazısına karşı dönemin Cumhurbaşkanı Rauf Denктаş’ın açtığı “zem ve kadih” davasıdır. Denктаş’ın kazandığı dava sonucunda alt mahkeme davalıları [yazar ve gazete yönetimini] 200 milyon Türk Lirası tazminat

ödemeye mahkûm etmişti. İtiraz sonucu, 1988 yılında Yüksek Mahkeme tazminatı 80 milyon Türk Lirası'na düşürmüştü. Yüksek Mahkeme kararı öncesinde ise, davacının avukatları Yenidüzen Gazetesi aleyhine icra kararı almış, icra için gazeteye gitmişti. Gazete çalışanları, CTP'liler ve muhalefetin büyük tepkisi ve matbaa önündeki direnişinin ardından icra gerçekleştirilememiştir.

Ocak 1988, Yenidüzen Matbaası önündeki direniş.

O dönemde açılan bir diğer büyük tazminat davasının sebebi ise, Şener Levent'in 17 Temmuz 1986 tarihli Kıbrıs Postası gazetesinde yayınlanan "Jaguar ve Mercedes" başlıklı makalesiydi. Dönemin Başbakanı Derviş Eroğlu, İçişleri Bakanı Taşkent Atasayan ve Maliye Bakanı Mehmet Bayram tarafından Kasım 1987'de Kıbrıs Postası gazetesini yayımlayan KİPO LTD, gazetenin imtiyaz sahibi İsmet Kotak ve gazeteci-yazar Şener Levent aleyhine Fasıl 148 Haksız Fiiller Yasası'na göre dava açılmıştı. 1988 yılında sonuçlanan davada alt mahkemenin vermiş olduğu toplam 80 milyon TL tutarındaki tazminat cezası Yüksek Mahkeme tarafından 65 milyon TL'ye düşürülmüştü.

Kıbrıs Türk Gazeteciler Cemiyeti'nin 25 Şubat 1988 tarihinde Kıbrıs Postası'nın ön sayfasında tam sayfa olarak yayımladığı ilan.

1988 yılı Kıbrıs Türk basın tarihine geçecek bir zem ve kadih davasına daha sahne oldu. Bu kez dava edilen karikatürist Hüseyin Çakmak'tı. Çakmak'ın 7 Mart 1987 tarihinde Ortam Gazetesi'nde yayımlanan karikatürü büyük yankı uyandırmış ve dönemin başbakanı Derviş Eroğlu tarafından dava edilmişti. Derviş Eroğlu, 15 Ocak 1988 tarihinde karikatürü çizen Hüseyin Çakmak, Ortam Gazetesi'nin sahibi Toplumcu Limited Şirketi ve gazetenin Yazı İşleri Müdürü Ali Volkan'ı dava etti. Eroğlu avukatı Fuat Veziroğlu aracılığıyla, Hüseyin Çakmak, Ortam Gazetesi ve Ali Volkan'dan 50'er milyon TL (toplamda 150 milyon TL) tazminat talep ediyordu. 16 Aralık 1992'de başlayan mahkeme süreci boyunca Uluslararası Af Örgütü de dahil olmak üzere Kıbrıs'ın her iki tarafından ve yurt dışından pek çok sivil toplum örgütü, yazar ve karikatürcü birlikleri Çakmak'la dayanışma sergilemişti. 6 Mart 1994 tarihindeki son duruşmada hakimlerin biri karikatürde hakaret olduğuna, diğeri ise olmadığına karar verince dava düşmüştü. Eroğlu, davayı istinafa götürse de yurt içi ve yurt dışından gelen tepkiler sonucu davayı geri çekmek zorunda kalmıştı²⁹.

Kıbrıs Türk basın tarihine geçen en ağır tazminat cezası 1999 yılında Avrupa Gazetesi aleyhine verilen 200 Milyar Türk Lirası tutarındaki para cezasıydı. Avrupa Gazetesi'nin Genel Yayın Yönetmeni ve sahibi Şener Levent ile gazetenin diğere beş ortağı, dönemin Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın gazete aleyhine açtığı davalardan ötürü 29 Aralık 1999'da toplam 120 milyar TL ağır para cezasına çarptırılmıştı. Faizlerle birlikte tazminat miktarı 200

²⁹ Davaya ilişkin bilgileri Hüseyin Çakmak'la yaptığım görüşmelerden ve Çakmak'ın benimle paylaştığı Mustafa Gökçeoğlu'nun "Karikatür ve Siyaset" adlı kitabından derledim [Karikatür Vakfı Yayınları, Nisan 2001, Ankara]

milyar TL'ye ulaşmıştı³⁰. Mahkeme, bu miktarı Şener Levent ve beş ortağı arasında 24 milyar TL artı faiz olarak paylaşmıştı. Avrupa gazetesi 2001 yılı içinde bütün taşınır mallarının haczedildiği üç hacizle karşılaşmış ve gazetenin Yay-Sat dağıtım şirketinden alacağı bütün satış gelirlerine de el konulmuştu. Gazete yönetimi çareyi 15 Aralık 2001 tarihinden itibaren yayın hayatına "Afrika" adıyla devam etmekte bulmuştu. "Avrupa" son sayısında yazarları aleyhine 90 yeni ceza davasının daha dosyalandığını duyuruyordu.

Avrupa gazetesi yazarları bir de casusluk suçlamasıyla karşı karşıya kalmıştı. 7 Temmuz 2000 tarihinde, Avrupa Gazetesinin Genel Yayın Yönetmeni Şener Levent ile gazete yazarları Harun Denizkan, Ali Osman Tabak ve Mehmet İnanç "devlet ve asker aleyhine casusluk" yaptıkları iddiasıyla tutuklanmışlardı. Tutuklamalar sonrası sivil toplumdan büyük tepkiler yükselmişti. Harun Denizkan 11 Temmuz'da, Mehmet İnanç 17 Temmuz'da serbest bırakılmış, 18 Temmuz'a kadar tutuklu kalan Şener Levent ise, mahkeme tarafından delil yetersizliği nedeniyle serbest bırakılmıştı.

7 Ağustos 2002 tarihinde ise Kıbrıs Türk basınında "zem ve kadih" gerekçesiyle verilen son hapis cezasına şahit olduk. Memduh Ener'in 29 Temmuz 2001 tarihinde Afrika gazetesinde yayımlanan ve dönemin Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ı eleştirdiği "Bir Numaralı Hain Kim?" başlıklı köşe yazısı nedeniyle açılan davada Memduh Ener ile gazetenin genel yayın yönetmeni Şener Levent, Fasıllık Ceza Yasasının 194 ve 195 (1) maddelerine dayanılarak 6 ay hapse mahkûm edilmişti. Ener ve Levent, istinafin Kaza Mahkemesinin 6 aylık hapis cezasını 1 ay 25 güne indirdiği 2 Ekim 2002 tarihli kararıyla serbest kalmıştı. Bu dava, Kıbrıs Türk basın tarihinde gazetecilerin en uzun süre hapis cezasına çarptırıldığı ve en uzun süre hapis yattığı dava olarak kayıtlara geçmiş bir davadır.

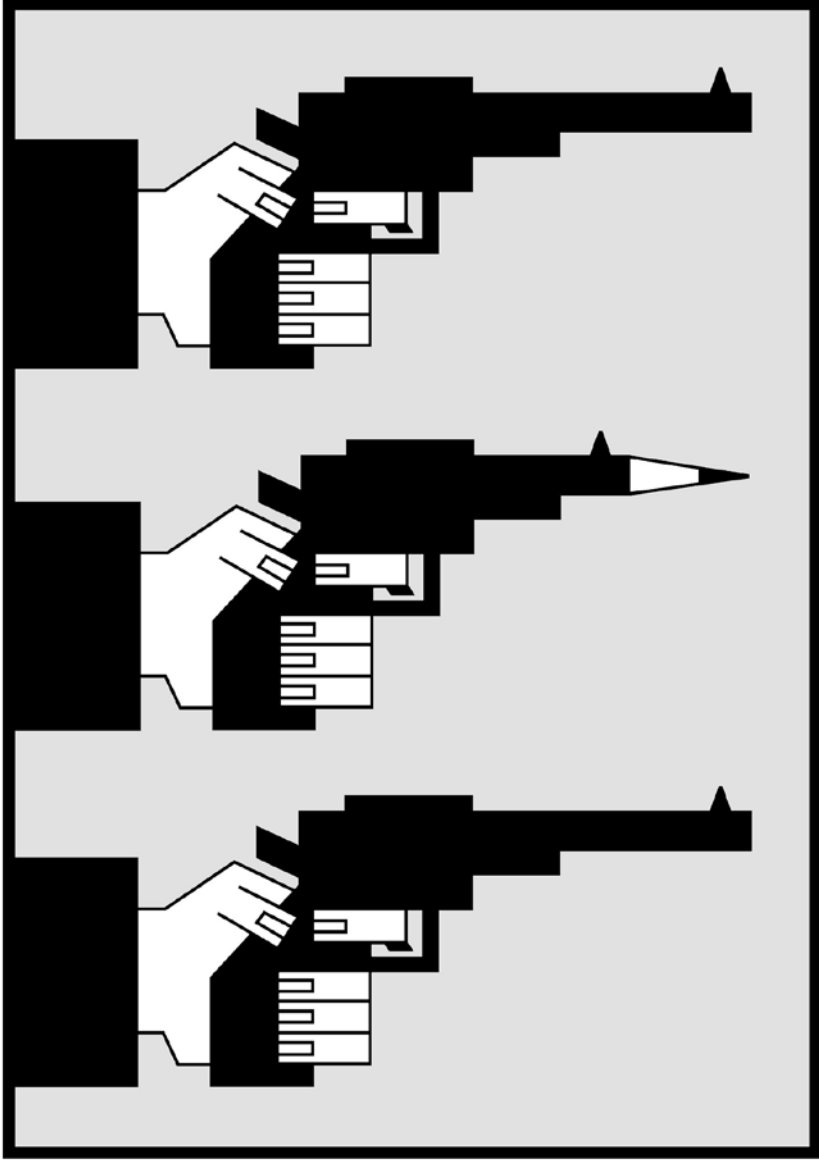
Şener Levent ile yaptığımız bir görüşmede, bize bu dava sebebiyle hapis yattığı günlere dair ilginç bir anısını anlatmıştı. Koğuşta bir gün yanına uyuşturucu kaçakçılığında hüküm giymiş bir mahkûm gelerek, hiç konuşmadan bir not uzatmış. Notta şöyle yazıyormuş: "Ben hala sizin neden hapis yattığınızı anlayamadım."

30 <https://m.bianet.org/bianet/print/6748-avrupa-gazetesine-haciz-calisanlara-tehdit>

MUSA KAYRA

Kutlu Adalı Faili Meçhul Karikatür Yarışması Albümü,
(Lefkoşa - Kıbrıs, 1996)

HÜSEYİN ÇAKMAK
Kutlu Adalı Faili Meçhul Karikatür Yarışması Albümü,
(Lefkoşa - Kıbrıs, 1996)

6. Kıbrıs Türk basın tarihinin kara lekeleri: Öldürülen gazeteciler

Fazıl Önder

Kıbrıs Türk basın tarihinde, öldürülen ilk gazeteci Fazıl Önder'dir. 1955 yılının Eylül ve Aralık ayları arasında İnkılapçı gazetesini yayımlayan Fazıl Önder, çeşitli dönemlerde başka gazetelerde de köşe yazıları yazmıştı. Yazılarını ilerici bir bakış açısıyla kaleme alan, Taksim fikrini eleştiren bir tutum sergileyen Fazıl Önder, 24 Mayıs 1958'de henüz 32 yaşındayken siyasi bir suikastın kurbanı oldu³¹. Mayıs 1958'de sadece Fazıl Önder değil, başka

Kıbrıslı Türkler de "komünist" oldukları iddiasıyla veya Kıbrıslı Rumlarla birlikte Kıbrıs İşçi Federasyonu PEO'ya üye oldukları gerekçesiyle katledilmişlerdi. Birçok Kıbrıslı Türk işçi de hayatlarını kurtarmak adına gazetelere verdikleri ilanlarla PEO'dan istifa ettiklerini, komünist olmadıklarını ve Kıbrıs Türk liderliğine biat ettiklerini duyurmuşlardı. 1948-49 yılları arasında yayımlan Emekçi gazetesinin imtiyaz sahibi sendikacı Ahmet Sadi Erkut da 22 Mayıs 1958'de evinin önünde silahlı saldırıya uğramıştı. Saldırdan eşiyile birlikte yaralı olarak kurtulan Ahmet Sadi Erkut, olay sonrasında İngiltere'ye göç etmişti.

Ayhan Hikmet ve Ahmet M. Gürkan

Gazetecilerin katledildiği bir sonraki saldırı 1962 yılında Cumhuriyet gazetesini yayımlayan Ayhan Hikmet ve Ahmet Muzaffer Gürkan'ı hedef aldı. 16 Ağustos 1960'ta Kıbrıs Cumhuriyeti ile aynı gün yayım hayatına başlayan Cumhuriyet Gazetesi, bu cumhuriyete sahip çıkan adadaki tek gazete oldu. Avukat Ayhan Hikmet'in sahibi

31 Fazıl Önder'in öldürüldüğü anlara dair detayları, sendikadan arkadaşı Kâmil Ahmet'in anlatımıyla Kıbrıs Türk Basın Tarihi belgesinde bulabilirsiniz: "BÖLÜM 11: FIRTINALI YILLAR" <https://youtu.be/e3D2Pah8eos>

olduğu ve yazı işleri müdürlüğünü Avukat Ahmet Muzaffer Gürkan'ın yaptığı Cumhuriyet gazetesi ile Nacak gazetesi arasında adada barış ve toplumlararası iş birliği konularında polemikler yaşandı. 1962 yılında Lefkoşa'daki Bayraktar camisi bombalandı. Cumhuriyet gazetesi, 23 Nisan 1962 günü yayımlanan son sayısında: "Bomba hadisesinin sorumlusu alçak, adi ve satılmış herifin kim olduğunu akliselim herkes tahmin etmiştir. Bu alçağın, bu satılmışın yüzündeki maskenin indirileceği gün yakındır. Ve o

Nacak'a Hatırlatırız ki...

Nacak'ın sayet gazetecilik âdabından zerrece nasibi olsaydı, 9 Nisan 1962 tarihli sayımızın ikinci sayfasındaki "Bombalar, Yangın ve Düşündürdükleri" başlıklı yazımızdaki "Bomba ve yangın olaylarından ötürü Türk Toplumunun hiçbir sorumluluğu olamayacağını kat'iyetle ifade etmek isteriz" cümlesini okuduktan sonra geçen haftaki yalan ve tezyiratla dolu yazılarını yayınlamaktan çekinir ve utanırdı. Evet tekrar ediyoruz : Bomba hâdiselerinin sorumlusu alçak, âdi ve satılmış herifin kim olduğunu akl selim sahibi herkes tahmin etmiştir. Bu alçağın, bu satılmışın yüzündeki maskenin indirileceği gün yakındır. Ve o gün geldiğinde bu alçakça bomba hâdiselerinden dolayı Türk toplumunun sorumlu tutulamayacağını kat'iyetle ifade edebilecek olan yine biz olacağız.

Cumhuriyet Gazetesi'nin son sayısında yer alan bombalama hadisesine ilişkin yorum

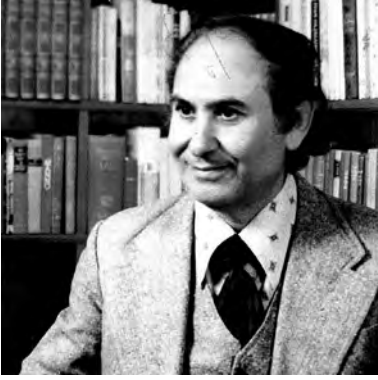
diğer isim Derviş Ali Kavazoğlu'dur. Kendisi gazetecilik faaliyetlerinden çok bir sendikacı olarak tanınsa da 1943 yılından itibaren, henüz 19 yaşındayken köşe yazıları yazmaya başlamıştı. AKEL Merkez Komitesi'nin Kıbrıslı Türk üyesi olan Derviş Ali Kavazoğlu, 11 Nisan 1965'te sendikacı arkadaşı Kostas Mişaulis ile pusuya düşürülerek öldürüldüğünde 41 yaşındaydı. Kavazoğlu köşe yazarlığına, 1943 yılında Halkın Sesi gazetesinde D.A.A imzasıyla kaleme aldığı yazılarla başladı. Kıbrıslı Türk emekçilerin daha refah bir hayat yaşaması ve Kıbrıs'ta toplumlararası iş birliği ve barıştan yana olan Derviş Ali Kavazoğlu, Emekçi, İnkılapçı ve Cumhuriyet gazetelerinde de köşe yazıları yazmıştı.

Derviş Ali Kavazoğlu

gün geldiğinde bu alçakça bomba hadiselerinden dolayı Türk toplumunun sorumlututulamayacağını katiyetle ifade edebilecek olan yine biz olacağız" diye yazar. 23 Nisan'ın ilk akşamı Gürkan, 24 Nisan sabaha karşı ise Hikmet faili meçhul cinayetlere kurban giderler.

Bir dönem köşe yazılarıyla Kıbrıs Türk basını için emek veren ve faili meçhul cinayete kurban giden bir

Kutlu Adalı

Kıbrıs Türk basın tarihine faili meçhul olarak geçen son cinayetin kurbanı, Yenidüzen gazetesi köşe yazarı Kutlu Adalı'dır. 6 Temmuz 1996 gecesi evinin önünde düzenlenen silahlı saldırıyla katledilen Kutlu Adalı cinayetini Türk İntikam Tuğayları (TİT) üstlenmişti. Toplumda büyük bir tepki yaratan cinayet sonrası Kutlu Adalı, "Susmayacağız" ve "Adalılar Ölmez" sloganlarının atıldığı binlerce kişinin katıldığı bir törenle toprağa verilmişti. Olayın faillerinin bir türlü bulunamaması ve soruşturmanın

derinleştirilmemesi üzerine eşi İlkay Adalı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde Türkiye aleyhine dava açtı. 31 Mart 2005'te mahkeme, cinayet hakkında yeterli ve inandırıcı araştırma yapılmadığı gerekçesi ile Türkiye'yi mahkûm etti. Kutlu Adalı'nın St. Barnabas Manastırı'nda Mart 1996'da yaşanan silahlı soygunu araştırdığı için öldürüldüğüne dair kabul görmüş genel bir kanı mevcuttur. 2021 yılında Kutlu Adalı cinayeti ile ilgili yeni iddialar ortaya atıldı ancak, cinayet hala aydınlatılabilmemiş değil³².

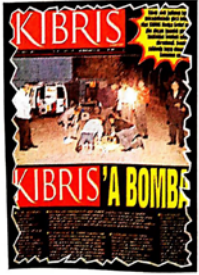
Kutlu Adalı'nın cenaze töreninden.

³² Kutlu Adalı cinayetine ilişkin detayları Kıbrıs Türk Basın Tarihi belgeselinin şu bölümünde bulabilirsiniz: BÖLÜM 20: KUTLU ADALI CİNAYETİ <https://youtu.be/e3D2Pah8eos>

KIBRIS Medya Grubu'na karanlık güçler tarafından yapılan bombalı saldırının üzerinden dört gün geçmesine rağmen polis, olayın al ya da faillerini bulamadı. Tıpkı 1989'dan günümüze kadar geçen 15 yıla patlayan 43 bombalının olayında olduğu gibi...

Bombalar patlıyor "bombacılar" sır

TERÖRİSTLER KİM? Kıbrıs Türk halkının çözüm mücadelesinde tahsil edilmiş olan KIBRIS Medya Grubu'na 6 Mayıs akşamı yapılan terörist saldırının estran henüz açıklanmadı. Polis, olayda kullanılan bombaların türüyle ilgili herhangi bir açıklama yapmadı. Saldırcılar, olayda hücumu başlatan bu karanlık işlemin perdesi gerisinde kimlerin olduğunu da bilmiyor.

● **EROĞLU'NA BOMBA:** Ülkemizde bombacılar da bombacıların hedefi oldu. Onca dönemin bombacıları Deniz Eroğlu'nun Lefkoşa'daki barışçılık konutuna 4 Mayıs 2001 akşamı bomba patladı. Bombalanan olay, ÜBP'nin 2 gün sonra yapılacak kurultayından hemen önceydi. Ancak failler bulunamadı.

● **TALAT DA HEDEF OLDU:** Başbakan Mehmet Ali Talat'ın Girne'deki konutu da 18 Şubat 2004 öğleden sonra bombalandı. Bombalanan olayın, Kıbrıs sorunuyla ilgili Lefkoşa'da yapılacak tarihi görüşmelerin geçişinde meydana gelmesi şüpheleniliyordu. Aradan 2,5 ay geçmesine rağmen Başbakan Talat'ın canına ya da malına kavut eden karanlık güçler, aydınlatma çalışmamıştı.

● **43 BOMBA, 17 MÖLÖTÖFKÖKTEYLİ:** Ülkemizde bombalar, ilk kez 1989'da patladı. Karanlık güçler CTP'yi 4 kez hedef aldılar. DP bir kez bombayla vuruldu. Dönemin YP Genel Başkanı Alpaz Durukan 2 kez bombalı teröristlerin gazetine uğradı. 1989'da Durukan'ın evi önündeki yolda bomba patladı, 2 yıl sonra arabası bomba havaya uçuruldu. ● 6. sayfa

10 Mayıs 2004 tarihli Kıbrıs Gazetesi'nin manşeti

7. Bombalar ve kurşunlamaların gölgesinde...³³

Kıbrıs Türk basını davalar yanında, bir dönem bombalar ve kurşunlarla da susturulmaya çalışılmıştı. 1989–2004 yılları arasında gazetesine siyasi partileri, milletvekillerini, toplumun ileri gelenlerini ve bazı iş insanlarını hedef alan neredeyse 50'ye yakın bombalama olayının arasında gazetelere, gazetecilere, köşe yazarlarına yönelik olanlar da vardı. 16 Ekim 1990 tarihinde, Kıbrıs'ta federal çözümden yana olan Özgürlük dergisinin sahibi ve yayıncısı Hürrem Tulga'nın arabasına konulan bomba patlamış, olayda maddi hasar medyana gelmiş ancak yaralanan olmamıştı. 17 Mayıs 1994 tarihinde ise Yenidüzen gazetesi köşe yazarı Hasan Erçakıca'nın evine patlayıcı madde atılmıştı.

2000'li yılların ilk yarısı da karanlık olaylara, faili meçhul bombalamalara sahne olmuştu. Avrupa Gazetesi'nin matbaası 6 ay arayla iki kez bombalanmış, maddi hasara sebep olan olayların faileri bulunamamıştı.

33 Bombalamalarla ilgili kullanılan bilgiler, tarihler ve detaylar gazeteci Zafer Kodan'ın "Bombalı Yıllar" (2022) adını taşıyan belgeselinden alınmıştır.

İlk bomba 27 Kasım 2000’de, ikinci bomba ise 24 Mayıs 2001 tarihinde konulmuştu. Referandumla evet kampanyasını destekleyen Kıbrıs Gazetesi’ne de 6 Mayıs 2004 tarihinde bombalar konmuş, patlama sonucu yaralanan olmamıştı.

İki kez bombalanan Avrupa/Afrika Gazetesi, 2011 yılında iki kez de kurşunlandı. İlk saldırı 25 Şubat 2011 tarihinde, gazetenin kapısına bırakılan tehdit içerikli not ve iki el ateş edilerek yapılmıştı. İkinci saldırı 3 Temmuz 2011 tarihinde gerçekleşmiş, saldırgan Afrika Gazetesi’ne giderek, gazetenin genel

yayın yönetmeni Şener Levent’i sormuş, “yok” cevabı almasının ardından da gazete yöneticilerinden Ali Osman’a bir el ateş etmişti. Kurşun gazetenin giriş kapısını delerek holde bulunan duvara isabet etmiş; olayda yaralanan olmamıştı³⁴. Saldırı sonrası yakalanan Mustafa Yalçın, 26 Nisan 2012’de çıkarıldığı mahkemede “adam öldürmeye teşebbüs” suçundan 10 yıl hapse mahkûm edildi³⁵.

Afrika Gazetesi, 22 Ocak 2018 tarihinde Türkiye’nin Suriye’deki operasyonunu eleştiren manşetini gerekçe gösteren kalabalık bir grubun taşlı, sopalı saldırısına uğramıştı. Gazete önünde toplanan grup, önce Afrika gazetesinin nüshalarını yakmış ardından da gazeteyi taş yağmuruna tutmuştu. Gazetenin ikinci kattaki ofisine tırmanan saldırganlar, gazetenin tabelasını ve camlarını kırmış, içeriye girerek ciddi maddi hasara sebep olmuşlardı. Olay sonrası tutuklanan 6 kişiye “ayaklanma, kanunsuz topluluk, kasti hasar, mülke tecavüz” suçlarından dava okunmuş, 2 ile 6 ay arasında hapis cezalarına çarptırılan bu 6 kişi, şartlı tahliye ile serbest bırakılmıştı.

34 <https://m.bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/131210-afrika-gazetesi-ikinci-kez-kursunlandi>

35 https://www.kibrispostasi.com/c35-KIBRIS_HABERLERI/n78661-afrika-gazetesini-kursunlayan-yalcina-10-yil-hapis

8. Günümüzde, dünya genelinde sansür...

Günümüzde sansür, gazete kapama, kitapların, dergilerin 'istenmeyen' / 'sakıncalı' sayfalarını yırtmak şeklinde, kör göze parmak sokar şekilde olmuyor artık... Baskıcı rejimler, bilişim çağına ayak uyduruyor ve en özgür olduğu düşünülen internette aleyhlerine olan haberleri ve eleştirileri filtrelemenin veya bloke etmenin yollarını arıyorlar. Muhalif basını, gazetecileri, aktivistleri takip edecek casus yazılımlara hatırı sayılır paralar harcıyorlar. İnternet servis sağlayıcılarından devlet eliyle özel hayatın gizliliğini açıkça ihlal eden veriler talep ediyorlar. Kıbrıs'ta henüz yok belki ama otokratik rejimlerde sık karşılaşılan bir gizli sansür yöntemi de, sivil toplum kisvesi altında kurulan ama hükümet kontrolündeki GONGO³⁶ adı verilen örgütlerdir.

Sağdaki Naim ve Benett'in 2014 yılına ait "21. Yüzyılda Sansür"ün nasıl işlediğine dair tablosunun önemli olduğunu düşünüyorum:

36 GONGO İngilizce'de Government Organized [Hükümetin kurduğu] ile Türkçeye de yerleşen NGO [Non Governmental Organisation - Sivil Toplum Örgütü] kelimelerinin birleşimi.

21. Yüzyıl Sansür Tablosu

Bilgi ve fikir üretimi ve dağıtımını kontrol eden veya etkileyen hükümet araçları

	DOĞRUDAN	DOLAYLI
GÖRÜNEN	Gazetecilere doğrudan şiddet / yıldırma / tutuklama / taciz, Hükümetin sağladığı bilgilere ve kamu görevlilerine erişimi kısıtlamak / kontrol etmek / sınırlamak, Basın özgürlüğünü engelleyen, devlet/hükümet ve askeri makamların eleştirilmesini iftira ve hakaret suçu sayan yasal düzenlemeler Hükümetin medya şirketlerine ve gazetecilere lisans vermesi [çalışabilmeleri için], Davalar veya dava tehditleri,	Girdilere erişimi denetleme: gazete kâğıdı, ithal ekipman ve yedek parçalar vs., Devletin sağladığı sübvansiyonlara ve kredilere ayrıcalıklı erişim, Vergiler ve para cezaları gibi mali baskılar, Yabancı medya kuruluşlarının haber toplamasının veya yerel medya şirketlerini satın alma gibi finansal faaliyetlerinin engellenmesi, Gazetecilerin “gönüllü” olarak bazı haberleri takip etmemelerini teşvik etmek [otosansür],
GİZLİ	Medya şirketlerine, gazetecilere, editörlere rüşvet verilmesi, İçeriklerin filtrelenmesi veya yasaklanması, Gazetecilerin devlet tarafından elektronik olarak gözetlenmesi, Gazeteciler, editörler, köşe yazarları, karikatüristler ve program sunucularının işten çıkarılması için gizli baskı yapılması.	“Dost olmayan” medya kurumlarını devlet reklamlarından mahrum etmek ve özel şirketlere de bu kuruluşlara verdikleri reklamları azaltmaları veya durdurmaları için baskı yapılması, Hükümete yakın sermayenin el altından bağımsız medya kuruluşlarını satın alması, Online haber sitelerinin devlet destekli şekilde hacklenerek kapatılması veya yayınlarının aksatılması, Sahte haber kaynakları yaratılması, Devlet kontrolünde web aktivistleri, blog yorumcuları, sosyal medya yorumcuları yaratılması [troller].

Önceki sayfada bulunan tabloda da özetlendiği gibi, sansür her zaman direkt ve alenen görünür olmuyor. Ve o yaygın önyargının aksine 'görünmeyen' veya endirekt sansür her zaman geri kalmış veya gelişmekte olan ülkelerde olmuyor. Bazı akademisyenlerin olgun demokrasi olarak tanımladığı ABD'de bile, çeşitli vesilelerle bazı bilgilerin kamuoyuna ulaşması engelleniyor. Mesela Micheal Moore'un "Fahrenheit 9/11" adlı belgeselinin ABD'de sinemalarda gösterilmemesi, dağıtımına girmemesi için, cumhuriyetçiler ve muhafazakârların ciddi baskılar yaptığını biliyoruz. ABD'nin Irak işgali ve 11 Eylül saldırılarını merkezine alan filme uygulanmaya çalışılan sansürü Ian Stavans, "sansürün ABD'de hala var olduğunun ve uygulandığının"³⁷ kanıtı olarak değerlendiriyor. Filmin gösteriminin engellenmek istenmesinin en önemli sebebi kuşkusuz ABD hükümetinin Orta Doğu politikasını eleştiren bir yapım olmasıydı.

9. Kıldan ince kılıçtan keskince olan bir ayırım: Otosansür mü? Öz denetim mi?

Daha önce de belirttiğim gibi, bu kitabın esas yazılma sebebi sansür, otosansür ve öz denetimi birbirinden ayırt edebilecek unsurları sunmak. Bu noktada şunu söylemeliyim; **otosansür**, kaçınılmazdır. İnsanların iletişim kurmak için yaptığı hiçbir eylem bir dereceye kadar kısıtlamadan ve hatta bilgi saklamaktan mahfuz değildir. Gazeteci kimliğinizi bir kenara bırakın en yakınınızdaki insanlara, ailenize bile her aklınıza geleni aklınıza geldiği şekilde söylemiyorsunuz. Sonuçta insan sosyal bir varlık ve genellikle konuştuğu şeylerin sonuçları olabileceğini ölçüp tartar da konuşur.

Otosansürü kısaca tanımlayacak olursak, açık/görünen bir baskı olmaksızın kişinin söyleyeceği veya yazacağı herhangi bir konuyu kısıtlaması, yani kendi kendini sansürlemesidir. Basında otosansürü ise kısaca: Gazetecilerin, doğrulanmış bilgileri, özellikle ve resmi olarak baskı yapılmadan veya emredilmeden gönüllü olarak saklaması ve yayımlamaması³⁸ şeklinde tanımlayabiliriz. Yani ortada yasal engel, etik bir sorun ve resmi baskı yokken, teyit edilmiş bilgileri kamuoyu ile paylaşmamak.

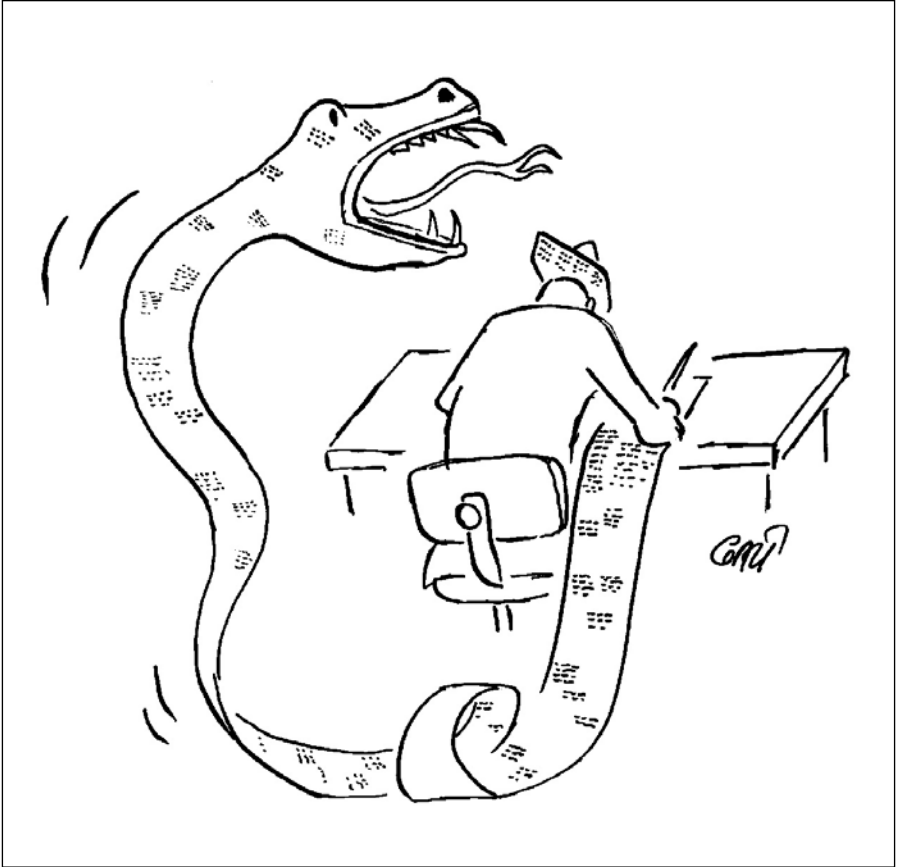
37 AktaranStavans, I. & Verónica, A. (2008). "Knowledge and Censorship." Springer: New York, sayfa 140

38 Sagi Elbaz & Daniel Bar-Tal (2019). Voluntary silence: Israeli media self-censorship during the Second Lebanon War: Conflict & Communication Online: Regener.

Gazeteciler arasında otosansürün en önemli etkenleri, baskı görmemek, tehdit edilmemek, işini kaybetme riskiyle karşı karşıya kalmamaktır.

Peki, gazeteciler, neden otosansür uygular? Bizim anketimizin de ortaya koyduğu gibi dünya genelinde gazeteciler arasında otosansürün en önemli etkenleri, baskı görmemek, tehdit edilmemek, işini kaybetme riskiyle karşı karşıya kalmamaktır. Gazeteciler, bir kişiyi, grubu veya ulusu kızdırmamak veya rencide etmemek, toplumda kabul görmüş baskın fikirlerle çalışmamak ve böylece olası sosyal yaptırımlar, cezalar almamak ve hatta zaman zaman suçluluk duymamak adına otosansür uyguluyor. Konuyla ilgili akademik çalışmalara bakıldığında, araştırmacıların otosansür konusunda en fazla odaklandıkları alanın, gazetecilerin savaş/çatışma veya ulusal çıkarlar mevzu bahis olduğunda uyguladıkları otosansür mekanizmaları olduğunu görüyoruz. İsrail medyası ve medyanın çatışmalardaki rolü üzerine çok sayıda çalışması bulunan Sagi Elbaz ve Daniel Bar-Tal, gazeteciler için otosansürün dört önemli özelliği olduğunu söyler: "Birincisi, uygulamanın doğası: Bir eylemin otosansür sayılabilmesi için, öncelikle bir gazetecinin bilgiye sahip olması, bilgiye sahip olduğunun farkında olması ve bu bilginin toplumun bir bölümü veya tamamına etkileri olacağına farkında olması ve bunu bilerek bilinçli şekilde söz konusu bilgiyi saklaması gerekir... İkincisi, eylemin kasıtlı ve gönüllü yönleri: Kasıtlı ve gönüllü olarak bilgileri saklamak, bunun tesadüfi olmadığını, özgür irade ve kişisel motivasyonun bir sonucu olarak gerçekleştirildiği anlamına gelir... Üçüncüsü, saklanan bilgilerin doğası: Saklanan bilgiler genellikle otoritenin ve toplumda güç sahibi kişilerin duyulmasını istemediği yolsuzluk, usulsüzlük ve rüşvet gibi konuları aydınlatan bilgilerdir... Dördüncüsü; otosansür resmi engellerin yokluğunda gerçekleşir: Otosansürün mevcut tanımı bilgilerin paylaşımını engelleyen resmi ve kurumsal olarak yerleşik bir dış engelin, yasalar veya kanunlarla sağlanan resmi sansürün olmadığı durumları anlatır"³⁹.

39 Sagi Elbaz & Daniel Bar-Tal (2019). Voluntary silence: Israeli media self-censorship during the Second Lebanon War: Conflict & Communication Online: Regener.

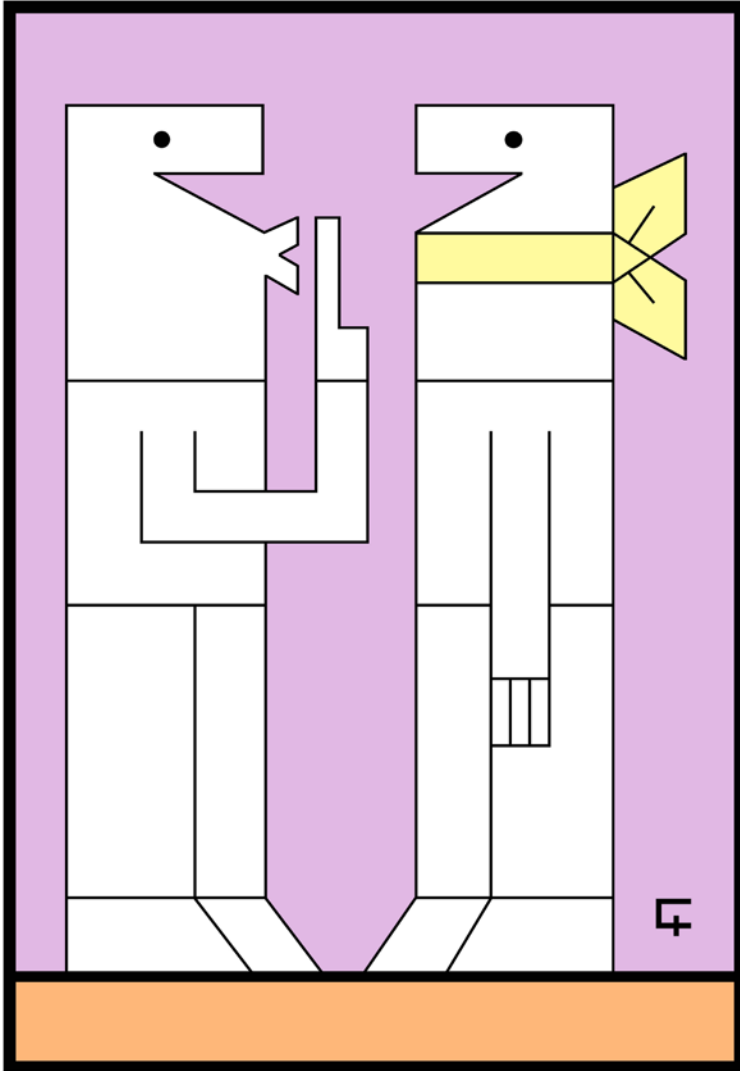
M. SERHAN GAZİOĞLU

Kıbrıs Türk Karikatürcüler Derneği

“Ekonomik Önlemler Paketi’ne ve Basın Yasa Tasarısı’na Hayır” Konulu

Açık Hava Karikatür Sergisi’nden,

(Mevlevi Müzesi Önü / Lefkoşa - Kıbrıs, 20 - 24 Ağustos 1986)

HÜSEYİN ÇAKMAK

İkincilik Ödülü - Cumhuriyetçi Türk Partisi
25. Yıl Şenlikleri Karikatür Yarışması,
(Lefkoşa - Kıbrıs, 1995)

Yılın Karikatürcüsü Ödülü - Uluslararası Suç Karşısı
Karikatürcüler Örgütü,
(Şikago - ABD, 1996)

10. Yasal kısıtlamalar yerine öz denetim

Öz denetim dürüst olmayan, etik ilkeleri ihlal eden “gazetecileri” de disiplin altına almaya yarar

Sorumlu gazeteciliğin önemli bir parçası da öz denetimdir. Öz denetimi, gazetecilik mesleğinin saygınlığını korumak adına yapılması ve yapılmaması gerekenler bütünü olarak tanımlayabiliriz. Basını denetlemenin iki yolu vardır, biri yasalar ve düzenlemelerle ki bu demokratik olmayan rejimlerde sansür, davalar ve hapis ya da bunlardan kurtulmak için otosansür uygulamak manasına da gelebilir; diğeri basının uygulayacağı öz denetimdir. Medya öz denetimi, “medya çalışanlarının gönüllülük esasına dayalı editoryal rehber ilkeler oluşturmak ve kamuya açık bir öğrenme süreci içinde bu ilkelere uymak amacıyla harcadığı ortak bir çabadır”⁴⁰. Lakin öz denetimi kesinlikle sansür veya otosansürle karıştırmamak gerek: “Öz denetim sansürcülük değildir, kendi kendini sansür etmek hiç değildir. Öz denetim, neyin haberinin yapılacağı ve hangi görüşlerin ifade edileceği konusunda editoryal özgürlüğü tam manasıyla korurken etik ilkeler, doğruluk, kişilik hakları vb. asgari hakların tesis edilmesine ilişkindir”⁴¹. Öz denetimi, otoritenin basına müdahalesini engellemenin yanı sıra, dürüst olmayan, etik ilkeleri ihlal eden gazetecileri disiplin altına almanın, okurların basına güvenini sürdürmenin⁴² yolu olarak da düşünebiliriz. Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı AGİT’in 2008 yılında hazırladığı “Medya Öz Denetim Rehber Kitabı”nda, medyada öz denetimi sağlamak için beş faydalı sebep şöyle sıralanmıştır:

1. Medya öz denetimi editoryal özgürlüğü korur;
2. Devlet müdahalesini en aza indirmeye yardımcı olur;
3. Medyanın kalitesini artırır;
4. Medyanın hesap verebilirliğine kanıttır;
5. Okuyucuların medyaya erişimine yardımcı olur.

Dünya genelinde medyada öz denetimi sağlamak için izlenen yolların en önemlisi, basın konseyleri veya medya etik kurulları oluşturmaktır. UNESCO için çalışan Adeline Hulin, basın konseylerinin dört ortak özelliğini şöyle sıralar: “Devlete karşı bağımsızlık, mesleğin üyelerince sisteme dair kuralların geliştirilmesi ve kabulü; gönüllü katılım, kurallara uymayanlara

40 Agit Medya Öz denetimi Rehber Kitabı (2008), sayfa 9.

41 Agit Medya Öz denetimi Rehber Kitabı (2008), sayfa 10.

42 Mehmet Sena Köseadağ (2018). Yazılı Basında Öz Denetim Sorunu ve Basın İlan Kurumu’nun Denetim İşlevinin Basın Özgürlüğü Açısından Değerlendirilmesi. Turkish Studies. Volume 13 Issue 10.

yönelik manevi yaptırımların uygulanması.”⁴³ Öz denetimin en önemli özelliklerinden biri de yukarıda belirtildiği gibi yasal yaptırımların olmamasıdır. Biraz daha kurumsal bir çözüm olarak değerlendirilebilecek bir diğer yöntem ise, basın yayın organlarının okur ombudsmanı veya okur temsilcisi adı verilen ve okurlardan gelecek şikâyetleri bağımsız olarak değerlendirecek kişiler atamalarıdır. Öz denetimden bahsedebilmek içinse ilk adım şüphesiz etik ilkeler geliştirmektir. Etik ilkeler çoğunlukla birbirine benzese de, ülkelere ve kültürlere göre değişiklikler göstermektedir.

Ne yazık ki, Kıbrıs Türk basınında mesleki ilkeleri ve etik ilkeleri belirlemek üzere yapılan çalışmaların çok eski bir geçmişi yok. Kıbrıs Türk basınında etik olmayan uygulamalarla ilgili şikâyetler, haberin doğruluk veya tarafsızlık bakımından incelenmesi için ilk gazetecilik etiği çabası, Yenidüzen gazetesinin 2012 yılında başlattığı “okur temsilcisi” uygulamasıdır. Dönemin DAÜ İletişim Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Süleyman İrvan⁴⁴, 2014 yılına kadar bu görevi yürüttü. Daha sonra bu görevi Yardımcı Doçent Dr. İbrahim Özejder devraldı. Ada genelinde ilk ve tek olan Yenidüzen’in okur temsilcisi uygulaması Mart 2017’de sona erdi.

Dünyanın diğer ülkelerinde de medya etik kurullarının “uyarma” ve “kınama” yapmaktan başka yaptırım gücü yoktur. Başka cezai yaptırımlar uygulamak öz denetim dediğimiz kavramın mantığına ters düşer.

Medya Etik Kurulu ise, Kıbrıs Türk Gazeteciler Birliği öncülüğünde 2011 yılında başlayan çalışmalar neticesinde 1 Nisan 2013 tarihinde faaliyete geçti. Medya Etik Kurulu, Kıbrıs Türk basınında örgütlü birlik, dernek ve sendikaların ortak kararıyla kuruldu. Günümüzde düzenli aralıklarla toplanan Medya Etik Kurulu, gazetecilik meslek ilkelerini ihlal eden yayınlara ilişkin şikâyetleri değerlendirip gerekli hallerde gerekçeleriyle birlikte söz konusu yayınlara ilişkin “uyarı” ve “kınama” metinleri yayımlamaktadır. Kıbrıs Türk Basını’nın köklü medya kurumlarının pek çoğu, kuruluş deklarasyonuna imza koyarak bir şekilde Kurul’un etik ihlaller konusunda verdiği kararları da meşru kılmaktadır. Burada belirtmekte fayda gördüğüm husus, dünya genelinde medya etik

43 Hulin, A. (2019). Avrupa Basın Konseyleri ve İşlevleri ve İşleyişi. <https://www.basinkonseyi.org.tr/wp-content/uploads/2020/06/UNESCO-KONFERANSI-K-%C4%B0TABI-.pdf>

44 Kıbrıs Türk basınında özdenetim uygulamalarına dair daha detaylı bilgiyi Süleyman İrvan’ın, Eren Erkin Ercan’ın editörlüğünü yaptığı “Kıbrıs Türk Basını: Tarihsel, Siyasal, Kurumsal ve Güncel Tartışmalar” (2021) adlı kitabında yer alan “Kıbrıs Türk Medyasında Özdenetim Uygulamaları” adlı makalesinde bulabilirsiniz.

kurullarının veya benzeri medya ombudsmanlarının “uyarı” ve “kınama” yapmaktan başka yaptırım gücünün olmaması. Başka cezai yaptırımlar uygulamak öz denetim dediğimiz kavramın mantığına ters düşer. Cezai yaptırım uygulama yetkisi, yasal mevzuata bağlı olarak mahkemelerin görev alanındadır. Ve unutmayalım ki, öz denetimden yoksun, “internette bir gazetem varsa dilediğimi yazarım” mantalitesi yani başıboş bir medya ortamı, yasama gücünü elinde bulunduranlara, basın ve ifade özgürlüğünü sınırlandıracak yasalar yapmak için fırsat verir. Kurunun yanında yaşın da yanacağı böylesi durumlara sürüklenmemek için, gazetecilerin etik değerlere sahip çıkması, kamu yararını gözetmesi ve hata yaptığı zaman da başını öne eğip özür dilemesi yani Medya Etik Kurulu’nun kararlarına kulak vermesi gerekir.

11. Gazetecilik yapabilmek için ön koşul olmalı mı?

“Meslek, bir kişinin spesifik bir konuda bilgi birikimi olmasını gerektirir ki o mesleğe kısmen giriş yapabilsin. Avukatlar hukuku bilmek zorundadır örneğin. Peki ya gazeteciler? Onların hangi konuda bilgi birikimi olması gerekir?”⁴⁵

Çok uzun zamandır aklımda olan sorulardan biri Karen Sanders’in sorduğu “Gazetecilerin hangi konuda bilgi birikimi olması gerekir?” sorusu... Gazetecilerin nasıl yetiştirileceği ve neleri bilmeleri gerektiği konusunda ülkeden ülkeye değişen yaklaşımlar var. Örneğin, İngiltere’de gazetecilik eğitimine ilişkin standartları sendikalar ve sektördeki büyük örgütler belirliyor, bunun sebebini Sanders şöyle izah ediyor: “Gazeteciliğin daha çok bir zanaata veya ticarete benzediği söylenir - yaptıkça öğrenilen. Gazeteciliğin genellikle gerekli becerilere sahip herkese açık olduğu düşünülür. Bu becerileri, haberin kokusunu alabilmek, makul bir tavra sahip olmak, anlaşılır ve iyi yazılmış bir metni zamanında yetiştirebilmek olarak özetlemek mümkündür”. Sanders, İngiltere’de pek çok gazetecinin yine bahsi geçen bu sebeplerle gazeteciliği bir meslek olarak görmediğinin altını çiziyor⁴⁶. ABD’de ise gazetecilik konusundaki yaklaşım biraz daha farklı; eğitim sendikalar ve meslek örgütleri aracılığıyla değil de üniversiteler

45 Sanders, K. (2004). *Ethics & Journalism*. Sage: London, p.12

46 Bu konuyla alakalı bana çok ilginç gelen bir tanımlama var: “Gazeteci olduğumu deklere ettiğimde gazeteci olursun ve gazeteci olduğumu söylemeye devam ettiğin sürece de gazeteci olmaya devam edersin” (Aktaran Delano, 2000). Bence gazeteciliği tüm diğer mesleklerden ayıran en önemli özelliklerden biri budur. “Doktorum” ya da “avukatım” diyerek o meslekleri icra edemezsiniz ama “gazeteciyim” diyerek hemen işe koyulabilirsiniz.

aracılığıyla veriliyor. 1970'te İngiltere'de sadece bir üniversitede gazetecilik eğitimi verildiğini aktaran Sanders, mektepli gazetecilerin, keskin ve sert haberciliği köreltebileceğini söylüyor. Dünya genelinde okullu ya da alaylı tüm gazetecilerden beklenen, kamu yararını gözeten bekçi köpekleri gibi davranmaları yani biraz sert olmalarıdır, siyasilerin, reklam verenlerin patronların çıkarlarını gözetmek bizi bekçi köpeklerinden finolara çevirir⁴⁷

Eskiden, yani gazeteciler üniversitelerin ilgili bölümlerinden mezun olmadığı zamanlarda, Kıbrıs'ta gazetecilik çoğunlukla usta çırak ilişkisiyle öğrenilirdi. Gazeteci olmadan önce mutlaka belli bir tedrisattan geçerdiniz. Gerçi ben şahsen, üniversite eğitiminiz olsa da deneyimli birinden mesleğe dair püf noktalarını öğrenmenin hayati olduğunu düşünüyorum.

Ancak bugün Kıbrıs'ın kuzeyinde artık gazeteciliğe duayenlerin yanında ya da okullardan mezun olarak başlayanlara rastlamak giderek zorlaşıyor. Başta sorduğumuz soruya tekrar dönersek, gazetecilerin en çok hangi konuda bilgi birikimi olması gerekiyor? Başka ülkeler konusunda ahkâm kesmeyeceğim ama bizim ülkemizde bazı gazetecilerin, özellikle de internet mecrası için çalışan bazı gazetecilerin meslek etiğini bilmemeleri veya tıklanma çılgınlığı uğruna bilmezden gelmeleri çok acı sonuçlar ortaya çıkarıyor.

Bir intihar vakasını haberleştirirken, yazılmaması gereken detayları yazmaktan tutun da, anayasal bir hak olan masumiyet karinesini açıkça ihlâl ederek mahkeme haberlerinde zanlıların açık isimlerini ve fotoğraflarını yayınlayanlara; trafik kazalarının olduğu yerlerden araç plakalarını kapamaya ihtiyaç duymadan, yaralıları veya ölüleri mozaiklemeden canlı yayın yapanlardan, cinsel istismar veya cinsel saldırı konusunda haber yazarken mağdurların kimliğini ifşa edenlere... Gazeteciliğin en temel prensiplerinden biri olan teyit sürecini atlayıp yalan haberlerin yayılmasına vesile olanlar veya bizzat tıklanma hırsı yüzünden yalan haber üretenler mi istersiniz... "Ben söylemedim, konuğum söyledi" diyerek sorumluluktan kaçan ve nefret söylemlerine açıkça yer veren/çanak tutanlar mı istersiniz... Unutulma hakkını kullanarak, internette arama yapıldığında kendisiyle ilgili çıkan hüküm haberlerini sildirtmek isteyenlerden, utanmadan para

47 Burada kullandığım Bekçi köpeği- fino analojisini "WATCHDOG OR LAPDOG? [Bekçi köpeği mi fino mu?]" başlığını taşıyan 2012 tarihli bir Micheal K. Bendar makalesinden ödünç aldım.

talep edenlerden bahsetmiyorum bile.⁴⁸ Mesleğini tüm zorluklara ve özellikle özel sektördeki düşük maaşlara rağmen canla başla sürdüren meslektaşlarımı tenzih ederek, Kıbrıs Türk basınının bazı kesimlerinin etik konusunda gerçekten sınıfta kaldığını ve sorumlu gazetecilikten çok uzak kaldığını söylemek zorundayım.

Oysa etik kuralları hiç okumadan da sorumlu gazetecilik icra etmenin basit bir yolu var; kaza, yangın, hırsızlık, darp, cinsel şiddet, yaralama, öldürme, intihar konularını ele alan haberler hazırlarken kurbanları, mağdurları veya ailelerini rencide etmemek adına bu insanlara karşı ailemizin bir ferdiymiş veya mesai arkadaşımızmış gibi empatik bir yaklaşım sergilemek...⁴⁹ Ama belli ki bu bazı gazetecilere veya medya patronlarına bekledikleri maddi getiriyi sağlamadığı için bu yolu tercih etmiyorlar. Örneğin bir trafik kazası olur olmaz, teknolojinin nimetlerinden faydalanıp olay yerinden anında canlı yayın yapanlar, araçların plakalarını açıkça göstererek, polis daha kazazedelerin ailelerine bilgi vermeden, bu insanlara büyük bir şok ve travma yaşatmakta... Kim ailesinden birinin kaza yaptığını, sosyal medyadaki bir canlı yayından öğrenmek ister ki? Ya da kim, bir yakınının şiddet gördüğü anların videosuyla haber kisvesi altında karşılaşmak ister? Biraz empati ve daha az reyting hırsı, çok daha etik bir Kıbrıs Türk basını yaratacak...

“Gazeteciler [detaylı/dramatize edilmiş] intihar haberlerinin, kopya intiharları tetiklediğini bilse, yine de intihar haberlerini bu şekilde yazmaya devam eder miydi?” diye sormuştu Elif Korap Özel ve Şadiye Deniz yakın zamanda kaleme aldıkları akademik bir makalede⁵⁰. Bence bazı gazeteciler ve yayın organları, yakınlarını inciteceğini bilerek veya kopya intiharlara sebep olacağını bile bile bu tarz detaylı intihar haberleri yapmaya devam ediyor ve edecek. Bunun tek sebebi çıkar ilişkisidir; yani tiraj veya tıklanma kaygısıdır.

İntihar haberleri özelinde konuşacak olursak, bir dönem yapılan meslek içi

48 İnternet gazetelerinin hemen hemen hiç birinin Medya Etik Kurulu'nun deklarasyonuna imza atmadığını ve dolayısıyla Kurul'un kararlarını pek umursamadıklarını söylemekte fayda görüyorum.

49 Gazetecilerin bu tarz haberlere konu olan insanlara aile ferdiymiş veya mesai arkadaşı gibi davranması fikrini, Sefa Kaplan'ın 2003 yılında yayımlanan “Hürriyet Gazeteciliği” kitabında okudum. Kitap uzun süre önce yazılmış olsa bile, mesleğe yeni giren gazetecilere hem etik hem de pratik birçok öğüt içeriyor.

50 Özel, E. K., & Deniz, Ş. (2021). Suicide news items and the pornographization of death: A Turkish case study. In *The Routledge Companion to Journalism Ethics* (pp. 245-253). Routledge: UK

eğitim çalışmalarıyla Kıbrıs Türk basını, önemli bir ilerleme kaydetmişti⁵¹. Lakin yetişmiş gazetecilerin o ya da bu sebeple meslekten ayrılması, yeni gelenlerinse etik değerlerden habersiz olmaları veya çalıştıkları kurumların ticari kaygılarının baskıya dönüşmesi sebebiyle, intihar haberleri konusundaki kazanımların kayba uğradığını görüyoruz.

“Gazetecilik dört gün içinde ustalaşılacak ve daha iyi bir iş imkânı doğar doğmaz bırakılacak bir zanaattır” (Henry Louis Mencken)

Etik değerlerin uygulanması konusunda elde edilmiş kazanımlar neden geriliyor peki? Çünkü özel sektörde asgari ücrete neredeyse köle gibi çalışan gazeteciler, ilk fırsatta biraz daha fazla kazandırsa bile başka işlere geçiyor haklı olarak. Mencken yukarıda alıntılıdığım cümleyi bundan 100 yıl kadar önce, 20. yüzyılın başında, gazetecilik henüz kurumsallaşmadan önce sarf etmişti. Anthony Delano 2000 yılında yazdığı bir makalede, gururla, aradan geçen bir asırda İngiltere’de gazetecilik mesleğini icra edenlerin hayatını kazanma anlamında Mencken’in tarif ettiği günlerden fersah fersah ileride olduğunu vurgulamıştı⁵². Ne acıdır ki 2023 yılında Kıbrıs Türk basınında hiçbir tedrisattan geçmeden bir günde gazeteciliğe başlayan ve açıklık sınırındaki maaşlar nedeniyle daha iyi bir iş bulur bulmaz ayrılan insanlar vardır. Böyle bir ortamda etik gazetecilik icra edilmemesi şaşırtıcı olmaz elbette.

Eskiden muhabirler etik ihlallerde bulunduğu onları yanlışlarını düzelten mesleğin duayeni editörler olurdu en azından. Bugün etik ihlallerdeki artış, editörlük mesleğini hakkıyla yapanların da o ya da bu gerekçelerle aramızdan ayrıldıklarını gösteriyor.

Kıbrıs Türk basını kendi öz denetim mekanizmalarını daha etkin şekilde çalıştırmaya başlamaması halinde, çok yakın bir gelecekte internetteki başı-boşluğu bahane eden yasa koyucuların ifade özgürlüğünü kısıtlayan yasalarla karşımıza çıkacakları kesindir.

Bütün suçu gazetecilere yüklemek de istemiyorum. Kıbrıs Türk basınında

51. Kıbrıs Türk Basın Tarihi belgeselini hazırlarken yaptığımız arşiv taramasında özellikle 1990’lı yıllarda gazetelerde tiraj kaygısıyla yapılmış, korkunç intihar haberlerine rastladım. Hayatını kaybetmiş insanların intihar mahallindeki cansız bedenleri veya bıraktıkları mektupların detaylarına kadar hiç yayınlanmaması gereken haberler.

52. Delano, A. (2000). No sign of a better job: 100 years of British journalism. *Journalism Studies*, 1(2), 261-272.

değişen sahiplik yapısı, medya patronlarının çıkarları, reklam verenlerin ve siyasilerin baskıları da, gazetecileri ısmarlama haberler veya (oto) sansürle baş başa bırakıyor. Bence basında baskılara karşı direnebilmenin yegâne yolu, örgütlü/sendikal mücadele etmektir. Mesleğin duayeni Erten Kasımoğlu'nun dediğini de tekrarlamakta yarar görüyorum; "Basında özgürlüğün birinci şartı ekonomik özgürlüktür"⁵³.

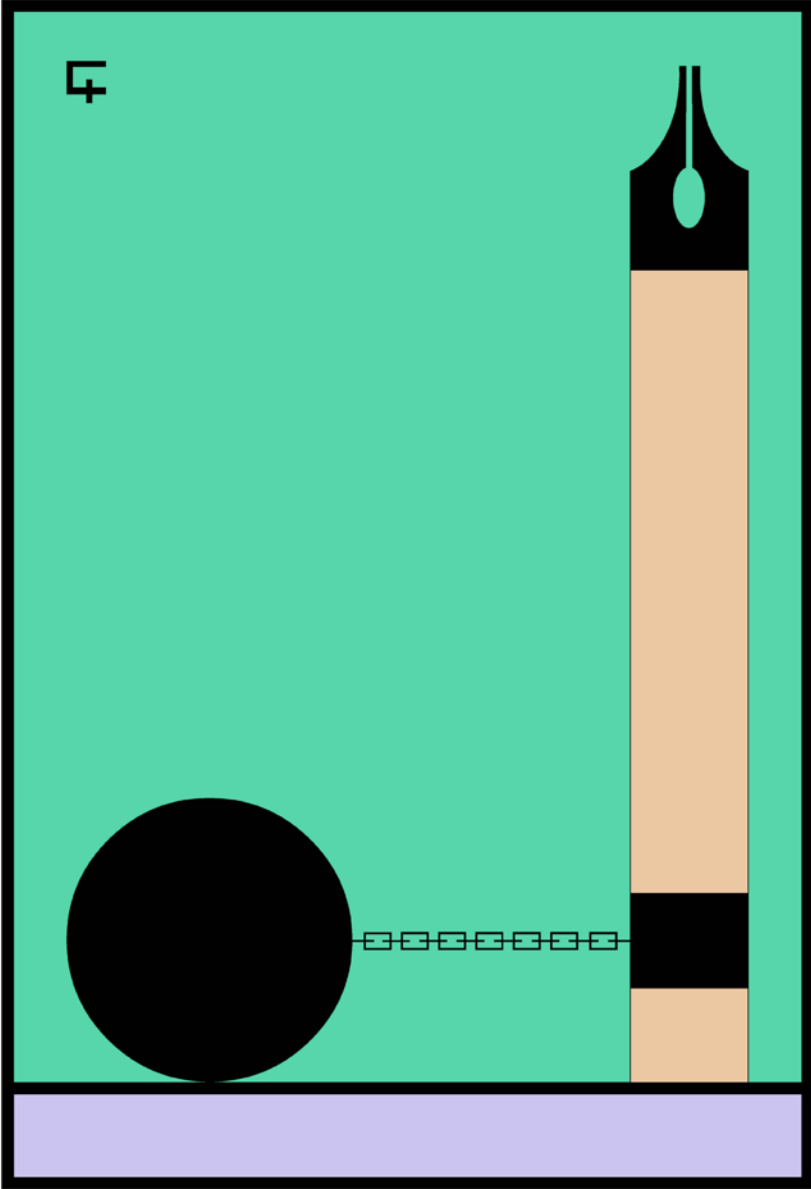
12. Naçizane bir öneri

Sarı Basın Kartı başvurusu yapan gazetecilere etik ilkelerin sorulacağı bir sınav yapılabilir veya etik ilkeler hakkında kısa bir meslek içi eğitim programı hazırlanabilir.

Basındaki tüm bu sorunları sihirli bir değnek ile çözmek pek mümkün olmayacak, hele ekonomik zorluklar artıp, en büyük gazetelerin bile tirajları 1000'in altına düşerken ve internette her gün yeni haber siteleri açılırken... Benim en azından mesleğe yeni girenlerin medya etiği konusunda farkındalığını artırmak için naçizane bir önerim var. Basın Kartı Komisyonu, Sarı Basın Kartı başvurusu yapan gazetecilere etik ilkelerin sorulacağı bir sınav yapabilir veya etik ilkeler hakkında kısa bir meslek içi eğitim programı hazırlanabilir ve gazeteci adayları basın kartlarını almadan önce bu eğitimi tamamlayabilir. Tabii ki gazetecilik icra etmek için sarı basın kartına gerek yok ve şu anda Kıbrıs'ın kuzeyinde gazetecilik yaptığını söyleyen pek çok kişinin de basın kartı yok ama en azından resmi basın toplantılarına katılmak isteyenlerin bu karta sahip olması gerektiğini göz önünde bulundurursak, bu sınav veya hizmet içi eğitimle hatırı sayılır bir farkındalık yaratılabilir.

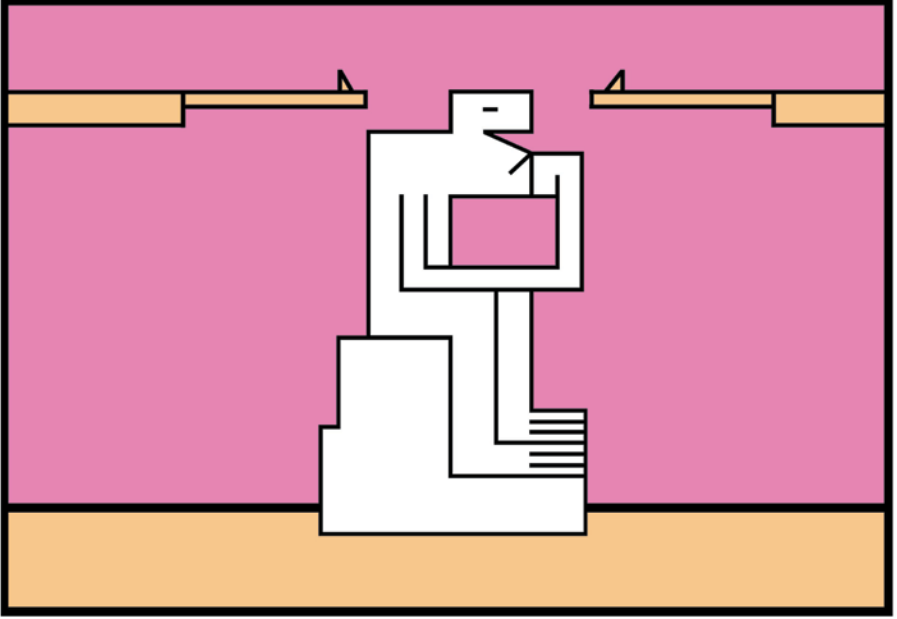
İnsanlık, milattan önceden çok yakın geçmişe kadar, kitapların yakıldığı, yasaklandığı, gazetelerin kapatıldığı, filmlerin sansürlendiği, internete erişim engelleri konulan sayısız vakaya şahit oldu. İfade özgürlüğü her zaman birilerini korkuttu ve korkutmaya da devam edecek. Bize düşen görev, düşünce ve ifade özgürlüğüne ve tabii ki basın özgürlüğüne sahip çıkmaktır.

53 Basın özgürlüğü adlı videodan alıntı: <https://youtu.be/gOZnffuJa1Q>

HÜSEYİN ÇAKMAK

Karikatürçü Örgütleri Federasyonu (FECO)
Karikatürçü Musa Kart ile Dayanışma Sergisi,
(Paris - Fransa, 2017)

HÜSEYİN ÇAKMAK
Küresel Editöryal Karikatürleri Sergisi,
(New York - ABD, 2014)

BÖLÜM 2

Basın Özgürlüğüne Hukuki Bakış

Avukat Cansu Nazlı

Basın özgürlüğünün en önemli parçalarından biri hiç kuşkusuz ki yasal düzenlemelerdir. Bu bölümde konuyla ilgili ülkemizdeki mevzuata ve çeşitli kavramlara yer vereceğiz. Bu kavramlara hâkim olmak gazetecilere hem olası davalardan korunma şansı verir, hem de öyle bir risk olmadığı halde ceza almaktan endişe ederek otosansüre başvurmaktan korur...

1. Zem ve Kadih

Zem ve kadih, ülkemizde gazetecilerin en fazla karşılaştığı dava türüdür diyebiliriz.

Mevzuatımızda zem ve kadih, hem Fası 148 Haksız Fiiller Yasası tahtında hukuk davalarına, hem de Fası 154 Ceza Yasası tahtında hafif bir suç olarak tanımlanarak ceza davalarına konu olmaktadır.

Gerçek ya da tüzel kişilerin gazetelere veya gazetecilere hukuk mahkemelerinde açmış olduğu tazminat davaları Fası 148 Haksız Fiiller Yasası üzerinden değerlendirilir. Gerçek ya da tüzel kişilerin polise şikâyeti üzerine devleti temsilen Başsavcılık tarafından açılan zem ve kadih davaları ise ceza mahkemesinde yürütülmektedir.

Özetle, aleyhinde zem ve kadih içeren beyanlar ile ilgili olarak kişi bir hukuk davası açarsa bu Haksız Fiiller Yasası tahtında değerlendirilir.

İlgili beyanların Ceza Yasası'na göre zem ve kadih suçu teşkil ettiği iddiasıyla polise şikâyetçi olunması durumunda ise konu Ceza Yasası'na göre değerlendirilir ve suç unsurlarının oluştuğu kanaatine varılırsa beyan sahibine ceza davası okunur.

Bu çalışma kapsamında hukuk davalarına konu olan Zem ve Kadih kavramının üzerinde daha fazla durulacaktır.

1.1. Haksız Fiiller Yasası'na göre, Zem ve Kadih

"17. (1) Herhangi bir kişi tarafından-

(a) herhangi bir diğer kişiye bir cürüm isnadında bulunan; veya

(b) herhangi bir diğer kişiye kamu görevinde suistimalde bulunduğunu isnat eden; veya

(c) herhangi bir diğer kişinin mesleği, ticari işi, zanaatı, işi, meşguliyeti veya makamı veya mevkii yönünden doğal olarak şöhretine zarar vermeye veya şöhretini zedelemeye veya haleldar etmeye yönelik; veya

(d) herhangi bir diğer kişiyi genel nefret, aşağılanma ve istihzaya maruz bırakması muhtemel; veya

(e) herhangi bir diğer kişiyi, başkalarının ondan kaçınmasına veya uzak durmasına sebep olması muhtemel herhangi bir malzemenin veya ifadenin baskı, yazı, boyanmış şey, resim, maket (effigy), jest veya mimik, söylenen sözler veya başka seslerle veya telsiz telgrafla yayınlamak dahil herhangi başka bir yoldan yayımlanmasından ibarettir." (Daha fazla bilgi için Fasil 148 Haksız Fiiller Yasası'nın 17'nci maddesine bkz.)

1.2. Zem ve Kadih'e Karşı Savunmalar

Zem ve kadih davalarında davalının kendini savunabileceği, yasada belirlenen müdafaa sebepleri vardır. Bunlardan "Şartlı İmtiyaz Savunması" bilhassa gazetecilerin yararlanabileceği bir savunma sebebidir. Ancak koşullara göre gazeteciler de diğer müdafaa sebeplerinden faydalanabilir. Bu savunma sebeplerini şöyle sıralayabiliriz:

1.2.1 Adil Yorum/ İyi Niyetli Eleştiri Savunması

Bir zem ve kadih davasında şikâyete konu malzeme, kamuyu ilgilendiren bir konu hakkında makul ve adil bir yorum (fair comment) idiyse bu husus bir savunma oluşturur. İçtihatlarımıza göre, sözlerin/ yazıların yorum olması, bu yoruma esas teşkil edecek olguların yazıda yer alması ve yorumun kamuoyunu ilgilendiren veya haklı olarak merak ettiği bir konuda olması gerekir. Bu savunmada başarılı olunabilmesi için dava konusu yayında yer alan olguların doğru olması ve yapılan yorumun makul olması gerekir. (Daha fazla bilgi için Fasil 148 Haksız Fiiller Yasası'nın 19'uncu maddesinin (b) paragrafına ve 21'nci Maddenin 2'nci fıkrasına ve Yargıtay Hukuk kararlarına bkz.)

1.2.2 Doğruluk Savunması

Bir zem ve kadih davasında şikayete konu malzeme doğru idiye bu husus bir savunma oluşturur. “Justification” müdafaasını ileri süren taraf bu savunmada başarılı olabilmesi için, yazıda veya yayında veya beyanında belirtilen ifadelerin doğal ve alelade anlamları ile doğru olduklarını ispat etmekle yükümlü olur. (Daha fazla bilgi için Fası 148 Haksız Fiiller Yasası’nın 19’uncu maddesinin (a) paragrafına bkz.)

1.2.3 Şartlı İmtiyaz Savunması

Şartlı imtiyaz koşullarını düzenleyen Haksız Fiiller Yasası’nın 21. maddesine göre, zemmedici bir konunun yayımlanması, yayımlama iyi niyetle yapıldığı takdirde, yasada belirlenen hallerde ayrıcalığa sahip olur.

Gazeteciler ve gazeteler de ekseriyetle şartlı imtiyaz sahibi olduğu savunmasından yararlanmaktadır. Aynı maddenin 2. fıkrası zemmedici bir konunun, bir kişice yayımlanmasının hangi hallerde iyi niyetle yapılmış sayılmayacağını düzenlemektedir.

Şartlı imtiyaz müdafaası ileri sürüldüğünde, söz konusu yayımın iyi niyetle yapılmadığını kanıtlama yükümlülüğünün davalıya değil davacıya (yani gazeteciye veya gazeteye değil davayı açana) düştüğünü düzenlemektedir. (Daha fazla bilgi için Fası 148 Haksız Fiiller Yasası’nın 21’inci maddesine ve Yargıtay Hukuk kararlarına bkz.)

1.2.4 Gazetede Yayımlanan Zemmedici Malzeme Hususunda Özel Savunma

Haksız Fiiller Yasası’nın 24’üncü maddesi ile Basın Yasası uyarınca verilen ve geçerliliği devam eden bir ruhsat altında yayımlanmakta olan bir gazetenin içeriğinde bulunan zemmedici malzeme hakkında gazete sahibi aleyhine açılan bir davada, gazete sahibinin başvurabileceği özel savunma koşulları düzenlenmiştir. Buna göre, aleyhine açılan bir davada, gazete sahibi mahkemenin hatayı düzeltme bakımından yeterli olduğu kanaatine vardığı bir para miktarını mahkemeye yatırır ve başka bir savunma ileri sürmezse zemmedici malzemenin gazetede kötü niyet kastıyla yayımlanmadığını ve böyle bir zemmedici malzemenin gazeteye girmesinde kendisinin sorumlu tutulabilmesi için gerekli olan makul ölçüde dikkat ve özen göstermekte aşikar bir kusur veya eksikliğin bulunmadığını; davanın başlatılmasından

önce veya dava başlatılmadan önce fırsat bulamamışsa, dava başlatıldıktan sonra ele geçirdiği ilk fırsatta, bu gibi bir gazetede tam kapsamlı bir özür dileme metni yayımladığını veya gazetenin bir haftayı geçen aralıklarla yayımlanması durumunda, özür dileme metnini, davacının seçeceği başka bir gazetede yayımlamayla teklif ettiğini, savunma olarak kanıtlayabilir.

2. Ceza Yasası'na göre Zem ve Kadih Suçları

Ceza Yasası'na göre; Zem ve Kadih'in tanımı ise şöyledir:

"194. Baskı, yazı, boyanmış şey, resim, maket, jest veya mimikler, söylenen sözler veya başka seslerle diğer bir kişiyi zemmetme niyetiyle o kişi ile ilgili olarak herhangi bir zemmedici malzemeyi yasa dışı olarak yayımlayan herhangi bir kişi, 'yayım yolu ile zemmetme' olarak adlandırılan hafif bir suç işlemiş olur." (Daha fazla bilgi için Fesil 154 Ceza Yasası'nın Altıncı Bölümünde yer alan M. 194- 202 arasındaki maddelere bkz.)

2.1 Cinsiyete, Cinsel Yönelime veya Cinsiyet Kimliğine Yönelik Zem ve Kadih

Nefret söylemi olarak tarif edebileceğimiz yönde beyanları ise Ceza Yasası, 171'inci maddesi tahtında suç olarak tanımlamıştır. Şöyle ki;

" (1) Cinsel yönelimi, cinsiyet kimliği veya cinsiyeti dolayısıyla bir kişiden veya o cinsiyete, cinsel yönelime veya cinsiyet kimliğine sahip bir gruptan nefret edilmesine veya tiksiniilmesine, o kişi veya grubun aşağılanmasına, küçük düşürülmesine, toplum içerisindeki itibarının zedelenmesine veya bir suça maruz kalacak şekilde hedef gösterilmesine yol açmak niyetiyle veya meselenin tüm ahval ve şeraiti göz önünde bulundurulduğunda böyle bir neticenin makul surette ortaya çıkmasına neden olacak şekilde beyanat veren, baskı yapan, yazı yazan, boyanmış şey veya benzer malzeme teşhir eden kişi hafif bir suç işlemiş olur ve mahkumiyeti halinde 3 (üç)aya kadar hapis cezasına veya para cezasına veya her iki cezaya birden çarptırılabilir.

(2) Yukarıdaki (1)'inci fıkradaki fiilin basın, yayın, internet medyası veya sosyal medya aracılığıyla yapılması halinde hafif bir suç işlenmiş olur ve bu suçu işleyen kişi mahkumiyeti halinde 2 (iki) yıla kadar hapis cezasına veya para cezasına veya her iki cezaya birden çarptırılabilir."

3. Müfsit Niyetli Yayınlar

‘Müfsit niyetli yayınlar’, ülkede yalnızca basın mensuplarına değil, diğer kimselere ceza davası açılmasına neden olan bir diğer başlıktır. Bu yasa maddesinden yayınladıkları ya da başka kaynaklardan aktardıkları haberler dolayısıyla gazetecilere ceza davası getirilmektedir. Yine bu başlıkla bağlantılı suçlardan, kitap ve dergi bulundurmaktan ve müzik dinlemekten cezai olarak yargılananlar olmuştur.

Yine cumhurbaşkanına hakaret dolayısıyla vatandaşlara getirilen ceza davaları da polis tarafından bu madde üzerinden okunmaktadır.

Ceza Yasası’nın 48’inci maddesine göre, müfsit niyet;

“(a) Cumhurbaşkanına hakaret etmeyi ve Devleti aşağılamayı veya küçük düşürmeyi; veya

(b) Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Devleti’nin egemenliğinin değiştirilmesini; veya

(c) Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti yurttaşlarını veya sakinlerini Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde yasa ile kurulmuş herhangi bir organ veya kurumun yasal olmayan yollardan değiştirilmesini sağlamaya yönelik kışkırtmada bulunmayı; veya

(d) Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti hükümetini ve Devletin adalet ve yargı yönetimini aşağılamayı veya küçük düşürmeyi amaçlayan bir niyeti anlatır.”

Devamla, 48’inci maddenin e) fıkrası ise hangi durumlarda yapılan fiilin müfsit niyet oluşturmayıp iyi niyetli ve yasal kabul edileceğini düzenler. Şöyle ki;

“(e) Herhangi bir kişi tarafından,

(i) Devletin aldığı herhangi bir önlemden, Devletin yanıltılmış olduğunu veya yanılığa düştüğünü göstermek amacıyla iyi niyetli çabalarda bulunulması; veya

(ii) Yasa ile kurulmuş devlet yönetiminde ve devletin oluşumunda veya mevzuatta veya adalet veya yargı yönetiminde mevcut yanlışlıkların veya eksikliklerin düzeltilmelerini sağlamak amacıyla iyi niyetle dikkat çekilmesi veya işaret edilmesi; veya

(iii) Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti yurttaşlarının veya sakinlerinin

bu maddenin (b) fıkrasında belirtilen husus dışında, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki yasa ile kurulmuş herhangi bir şeyin yasal yollardan değiştirilmesini sağlama teşebbüsünde bulunmaya iyi niyetle ikna edilmesi çabalarında bulunulması; veya

(iv) Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki farklı halk sınıfları arasında kin, garaz ve husumet duyguları uyandıran veya uyandırma eğiliminde olan herhangi bir şeyin kaldırılmasını sağlamak amacıyla o şeye iyi niyetle dikkat çekilmesi veya işaret edilmesi iyi niyet sayılır ve yasaldır."

Ceza Yasası'na göre müfsit niyetli yayınlar yapmak ağır bir suç oluşturur. Burada bahsi geçen müfsit niyetin yasal tanımı yukarıdaki gibidir. Bunun hangi durumlarda suç oluşturduğu ise 47'nci madde ile düzenlenmiştir. Şöyle ki;

"(a) Ortak amaçlı herhangi bir müfsit niyeti gerçekleştirmek için başka kişi ve kişilerle gizli ittifak yapan; veya

(b) Müfsit niyetle herhangi bir kelime veya belge yayınlayan veya herhangi bir şekilde görünebilen gösteride bulunan herhangi bir kişi, ağır bir suç işlemiş olur ve beş yıla kadar hapis cezasına çarptırılabilir."

(Fasıl 164 Müfsidane Yayınlar ile ilgili yasa ile Ceza Yasası'nın burada detayı verilen tanımları birbirine hemen hemen eş olduğundan Fasil 164'e göre Müfsidane Yayınların tanımına ayrıca yer verilmemiştir.)

3.1 Tasarrufunda Yasa Dışı Cemiyete Ait Müfsit ve Propaganda Niteliğinde Yayınlar Bulundurma Suçu

Bunlar yanında, Ceza Yasası'nın 59'uncu maddesine göre yukarıda yasal tanımını paylaştığımız yasa dışı cemiyet tarafından veya adına veya menfaatine yayınlanan veya yayımlandığı görülen herhangi bir kitap, dergi, broşür, afiş, bildiri, gazete, mektup veya yayımlandığı görülen herhangi bir belge veya yazıyı basan, yayımlayan, satan veya satışa arz eden veya posta ile gönderen veya kanıtlama yükü kendisinde olmak üzere, yasal yetki veya mazeret olmaksızın tasarrufunda bulunduran herhangi bir kişi, ağır bir suç işlemiş olur ve üç yıla kadar hapis cezasına çarptırılabilir ve mahkum olmasına neden olan kitap, dergi, broşür, afiş, bildiri, gazete, mektup veya yazı müsadere edilebilir.

4. Halk Arasında Korku ve Endişe Yaratmak Niyeti ile Gerçek Dışı Haber Yayımlama

Gazetecilere ceza davası getirilebilecek başlıklardan biri de Ceza Yasası'nın 50'nci maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddeye göre, gerçek olmadığını bildiği herhangi bir beyanı, söylenti veya raporu, halk arasında korku veya endişe yaratmak niyetiyle yayımlayan veya tekrar yayımlayan herhangi bir kişi, hafif bir suç işlemiş olur.

5. Erişimin Engellenmesi Kararı ve Yerine Getirilmesi

Bilişim Suçları Yasası'nın 20'nci maddesine göre, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde, mahkeme kararı olmaksızın Bilgi Teknolojileri ve Haberleşme Kurumu BTHK, ilgili yasa maddesinin 3'üncü fıkrasında sayılan yayınlara erişimin engellenmesi kararı verebilir. Erişimin engellenmesini takip eden 24 saat içerisinde mahkemeye başvurularak erişimin engellenmesi kararı alınması yasada kurala bağlanmıştır.

İlgili yasada erişim yasağı getirilmesine neden olan durumlar şöyle sıralanmıştır:

“(A) Ceza Yasasının 63'üncü maddesine aykırı yayınlar*;

(B) Bu Yasanın 11'inci maddesinde yer alan çocuk pornografisi ile bağlantılı suçlar;

(C) Beden Eğitimi ve Spor Yasası'nın 26'ncı maddesi ve altında çıkarılan Müşterek Bahis Tüzüğü uyarınca izinlendirilmiş olanlar haricindeki elektronik bahisler; ve

(Ç) Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Bankacılık Yasası'nın 27'nci maddesinin (1)'inci fıkrasına aykırı olarak bankalara veya müşterilerine ait sırları açıklamak.”

Yukarıda (A) bendinde bahsi geçen Ceza Yasası maddesi Yasa Dışı Cemiyeti düzenleyen ve aşağıda yasal tanımını yapmış olduğumuz düzenlemedir. D.4/2022 sayılı kararında Anayasa Mahkemesi, yasa dışı cemiyete aykırı yayın olmasının mümkün olmadığını ve yasa koyucunun en erken bir zamanda yasayı tadil etmesi ve hatalı, müphem veya eksik yazımı tamamlamasını tavsiye etmiştir. Kanaatimizce mahkeme kararı olmaksızın erişim engelinin verilmesini öngören bir maddede belirsiz ifadelere yer verilmesi suistimale açık olup basın özgürlüğünü ve ifade özgürlüğünü

haleldar edici bir potansiyele sahiptir. Prensip olarak mahkeme kararı olmadan erişim engeli uy gulamasına (yasa ile 24 saat ile sınırlı olsa dahi) yargılama yetkisi haiz olmayan idari bir kurum tarafından karar verilmesi ve bilhassa net olmayan ifadelerle getirilen konular olduğu da dikkate alındığında fikir ve ifade özgürlüğü ile basın özgürlüğü açısından endişe vericidir.

Yasa Dışı Cemiyet: Yasa Dışı Cemiyet Ceza Yasası'nda tanımlanmıştır ve yasaya göre hangi örgütlerin yasa dışı cemiyet olduğu her yıl Bakanlar Kurulu tarafından bir emirname ile Resmi Gazete'de yayınlanarak 12 ay süreyle yürürlükte kalacak biçimde ilan edilir. Ceza Yasası'nın 63'üncü maddesinde Yasa Dışı Cemiyet şu şekilde tanımlanır:

“(a) Kuruluşu veya propagandası ile veya başka yollarla aşağıdaki yasa dışı fiillerin herhangi birini savunan veya teşvik eden gerçek kişi veya tüzel kişilik kazansın veya kazanmasın herhangi bir kuruluş;

(i) İhtilâl veya sabotaj ile Anayasal düzeni yıkmak;

(ii) Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin veya başka herhangi bir uygar ülkenin kurulmuş hükümetini veya organize edilmiş bir hükümeti şiddet veya kuvvet yolu ile yıkmak;

(iii) Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti mallarını veya başka ülkelerle veya Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti içinde yapılan ticaret ve sanat için kullanılan malları tahrip etmek veya zarara uğratmak;

(b) Kuruluşu veya propagandası ile veya başka yollarla amacı bu yasanın 48. maddesinde tanımlı yapılan müfsit niyetlerden birini gerçekleştirmek olan veya olduğunu gösteren herhangi bir fiilin işlenmesini savunan veya teşvik eden tüzel kişilik kazansın veya kazanmasın herhangi bir kuruluş;

(c) Kuruluş veya propagandası ile veya başka yollarla bu maddenin “a” veya “d” bentlerinde sözü edilen herhangi bir fiilin işlenmesini savunan, teşvik veya tahrik eden özel veya tüzel bir kişi veya örgütle bağlantılı veya herhangi bir şekilde ilişkili olan veya olduğu iddia edilen veya gösterilen tüzel kişilik kazansın veya kazanmasın herhangi bir kuruluş veya örgüt;

(d) Amaçları arasında genel bir greve gidilmesini sağlamak veya herhangi bir çeşit huzursuzluk yaratmak veya Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde yıkıcılığı yaymak bulunduğu veya bu amaçlarla kullanıldığı belirlenerek Bakanlar Kurulu emirnamesi ile yasa dışı ilan edilen Kuzey Kıbrıs Türk

Cumhuriyeti içindeki veya dışındaki tüzel kişilik kazansın veya kazanmasın herhangi bir kuruluş veya örgütü anlatır.”

6. Özel Hayatın Gizliliğini İhlal

Her şeyden evvel belirtmek gerekir ki, özel hayatın gizliliği hukuken korunması gereken bir menfaattir ve bu yönde yasal bir düzenleme bulunması olumludur. Ancak ilgili yasada kamuyu ilgilendiren bir konuda kamu menfaati gözetilerek gazetecilik mesleği gereği yapılacak yayınlara hukuka uygunluk öngörülmemesi ciddi bir eksikliklerdir. İlgili yasanın komite çalışmalarında basın örgütleri tarafından bu eksikliğin gazetecilerin yargılanmasına neden olabileceği yönünde endişeler dile getirilmiş olmasına rağmen haber alma ve basın özgürlüğünü koruyacak herhangi bir maddeye yer verilmemiştir. Bu eksikliğin bir sonucu olarak 2021 yılında Lefkoşa Kaza Mahkemesi'nde 3 gazeteciye bu maddeyi ihlalden ceza davası getirilmiştir ve ilgili gazetecilerin davası Ağır Ceza Mahkemesi'ne havale edildiği zaman gazetecilerin tutuklu yargılanması da söz konusu olacaktır.

Özel Hayatın ve Hayatın Gizli Alanının Korunması Yasası'na göre, kişilerin özel hayatına ilişkin görüntü veya sesleri ifşa eden kişi ağır bir suç işlemiş olur ve beş yıla kadar hapis ve para cezasıyla cezalandırılır. Bu suçun basın-yayın yoluyla veya sosyal medya aracılığıyla işlenmesi halinde ağır bir suç işlenmiş olur ve bu suçu işleyen kişi altı yıla kadar hapis ve para cezasıyla cezalandırılır. (Daha fazla bilgi için 32/2014 Sayılı Özel Hayatın ve Hayatın Gizli Alanının Korunması Yasası'nın 7'nci maddesine bkz.)

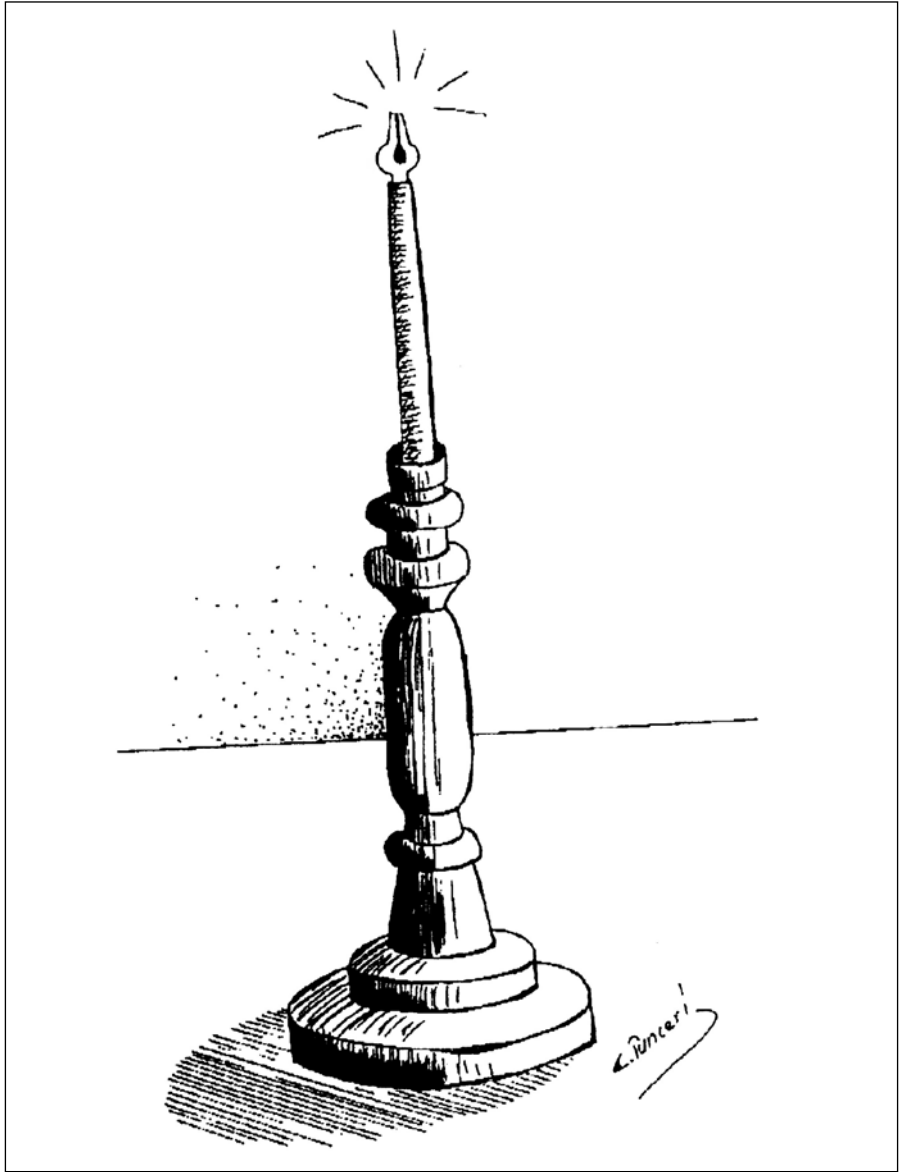
Yine, Özel Hayatın ve Hayatın Gizli Alanının Korunması Yasası'na göre, kişisel verileri, kişinin rızası olmaksızın, basın-yayın yoluyla veya sosyal medya aracılığıyla yayan kişi ağır bir suç işlemiş olur ve üç yıla kadar hapis ve para cezasıyla cezalandırılır. (Daha fazla bilgi için 32/2014 Sayılı Özel Hayatın ve Hayatın Gizli Alanının Korunması Yasası'nın 8'inci maddesine bkz.)

7. Mesleki Ret Hakkı ve Yazı/Yayın İşleri Özerkliği

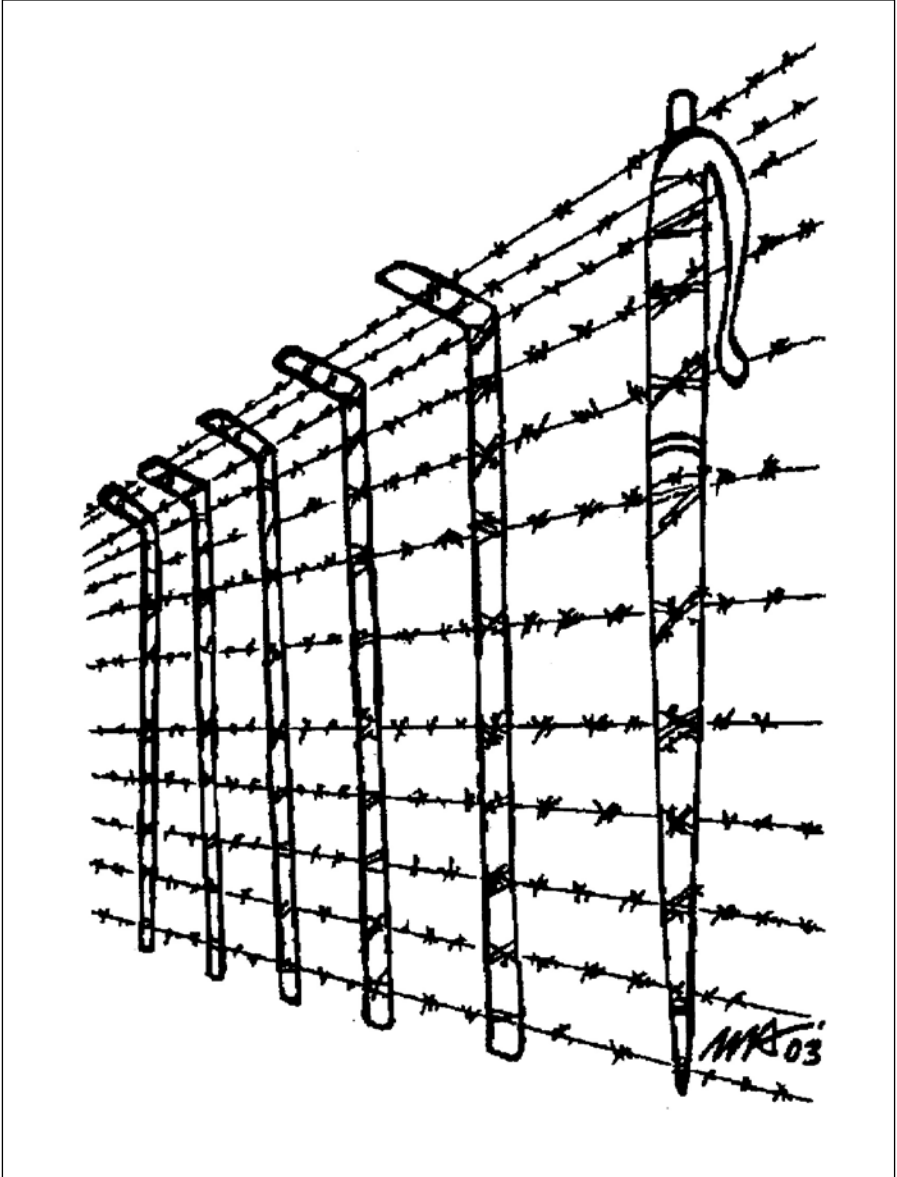
Bunların yanında Basın İş Yasası'nda yer alan ve gazetecileri koruyan düzenlemelere dikkat çekmek isteriz.

Mesleki Ret Hakkı: Basın İş Yasası'na göre, gazeteciler, hizmet akdine aykırı olarak, çalıştığı iş yerindeki hiyerarşik yapının herhangi bir kademesinden gelecek, evrensel gazetecilik ilkelerine ters, gazetecilik mesleğine gölge düşürebilecek bir iş, haber, program, yorum vb. yapmaya veya inanmadığı bir görüşü savunmaya zorlandığı durumlarda bu talebi kabul etmeyip ret etme hakkına sahiptirler. Gazetecinin bu hakkını kullanması nedeniyle hizmet akdi feshedilemez. Bu hakkın kullanılması nedeniyle hizmet akdi feshedildiği takdirde gazeteciye işveren tarafından haksız fesih tazminatı oranında tazminat ödenir. (Daha fazla bilgi için 44/2007 Sayılı Basın İş Yasası'nın 24'üncü maddesine bkz.)

Yazı/Yayın İşleri Özerkliği: Basın İş Yasası'na göre, "Basın alanı ile ilgili işyerinin haber ve yorum birimleri dahil yazı/yayın işleri ile ilgili bölümünde istihdam edilen gazetecilerin özgür ve özerk haber ve yorum üretmelerine doğrudan veya dolaylı olarak çalıştığı işyerindeki hiyerarşik yapının her bir kademesi dahil kişi, kurum veya siyasi gruplar tarafından baskı veya müdahale veya sansür yapılması veya tehdit veya taciz edilmesi, haber çarpıtmaya, kişisel, kurumsal veya siyasal çıkarları ilerletmeye zorlanması veya toplumsal cinsiyet odaklı ayrımcılık yapmaya yönlendirilmesi veya işyerinin yayın politikası ve ilkelerinde gazeteci için şeref, saygınlık veya manevi çıkarını ihlal edici bir durum yaratacak şekilde değişiklik meydana gelmesi halinde yasal ihbar süresini dikkate almaksızın hizmet akdi gazeteci tarafından feshedilebilir. Böyle bir durumda gazeteciye, işveren bildirimsiz durdurmuş gibi, işveren tarafından yasal ihbar sürelerine göre tazminat ödenir." (Daha fazla bilgi için 44/2007 Sayılı Basın İş Yasası'nın 23'üncü maddesine bkz.)

CEMAL TUNCERİ
"Güldüşün - Siyah Noktacıklar" Kişisel Karikatür Albümü,
(Mağusa - Kıbrıs, 2005)

MUSTAFA CEMAL AZİZOĞLU
Birleşik Kıbrıs Gazetesi,
(Lefkoşa - Kıbrıs, 10 Mayıs 2003)

BÖLÜM 3

Medya ve Etik⁵⁴

Prof. Dr. Süleyman İRVAN

1. Gazetecilik meslek ilkeleri ve amaçları

Çeşitli mesleki kuruluşlar tarafından geliştirilmiş bulunan gazetecilik meslek ilkeleri, gazetecilere yol gösteren, doğru davranışı teşvik eden, yanlış davranışlardan kaçınmayı öğütleyen ilkelerdir. Bu ilkeler ayrıntılı olarak incelendiğinde iki önemli amacın ön plana çıktığını görmekteyiz. Bunlardan ilki gazetecilik misyonunu/görevini koruma altına almaktır. Bu misyon en iyi şekilde gazetecinin toplumsal sorumluluğu başlıklı metinlerde ifadesini bulmaktadır. Toplumsal sorumluluk anlayışının temelinde, medyanın demokratik toplumlarda yurttaşların rasyonel kararlar verebilmeleri için gerekli olan yaşamsal enformasyonu sağlamakla yükümlü tutulduğu düşüncesi yatmaktadır. Toplumsal sorumluluk anlayışı çerçevesinde, medyanın yükümlülüklerinin başında günün önemli olayları hakkında doğru ve tam bilgi sağlama sorumluluğu gelmektedir. Medyanın diğer yükümlülükleri de şöyle sıralanmıştır:

- Farklı yorum ve eleştirilerin değişimi için bir forum görevini üstlenmesi.
- Toplumu oluşturan tüm grupların temsili bir görüntüsünün medyada yansıtılması.
- Toplumun değerleri ve hedeflerini aktarmada ve açıklığa kavuşturmada bir araç görevini üstlenmesi⁵⁵

Etik ilkelerin yer aldığı yazılı metinler genelde bu misyon açıklamasıyla başlamaktadır. Örneğin, *Türkiye Gazeteciler Cemiyeti (TGC)* tarafından 1998'de kabul edilen *Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi*'ndeki misyon açıklaması şöyledir:

54 Yazarın yazılı izni ile aslına uygun olarak kısaltılarak yeniden yayınlanmıştır. Makalenin orijinali Sevda Alankuş'un derlediği (2005, ikinci baskı) "Medya, Etik ve Hukuk" adlı kitapta yer almaktadır. "İPS İletişim Vakfı Yayınları" tarafından basılan kitabın dijital kopyasına https://bianet.org/system/uploads/1/files/attachments/000/001/517/original/etik_hukuk.pdf?1447151242

55 İrvan, Süleyman (2003), "Medya etiği: İlkelerin içeriği ve uygulamadaki sorunlar," Türkiye'de Gazetecilik: Eleştirel Bir Yaklaşım, der., I, Doğan Tılıç, Ankara: ÇGD Yayınları.

“Gazetecinin hakları halkın haber alma hakkının ve ifade özgürlüğünün, meslek ilkeleri ise dürüst ve doğru iletişimin temelidir”.

Bu ilkeler, gazetecilerin misyonunun halkın doğru ve eksiksiz bilgi edinme hakkına hizmet etmek olduğunu vurgulayan hükümlerden oluşmaktadır.

Gazetecilik misyonu en bariz şekilde, ABD *Profesyonel Gazeteciler Derneği*'nin (SPJ) 1996'da gözden geçirdiği etik kod'un girişinde ifade edilmektedir:

“Profesyonel Gazeteciler Derneği üyeleri, kamuyu aydınlatmanın adaletin önceli ve demokrasinin temeli olduğuna inanırlar. Gazetecinin görevi (misyonu), gerçeği arayarak ve olaylarla sorunlar hakkında adil ve kapsamlı açıklamalar sağlayarak bu amacı gerçekleştirmektir. Tüm medya ve özel nitelikli yayın organlarındaki vicdanlı gazeteciler, kusursuz ve dürüst davranarak kamuya hizmet etmeye çabalarlar.”

Genel olarak söylersek, etik kodlardaki misyon açıklamaları olumlu cümlelerle ifade edilmekte ve gazeteciliğin önceliklerini ortaya koymaktadır: Aktarılan enformasyonun doğruluğu; kamunun bilgi edinme hakkına hizmet edilmesi; kamuoyunun oluşumunda sorumlu hareket edilmesi gibi.

Etik ilkelerin ikinci amacı ise, gazetecilik mesleğinin güvenilirliğini güvence altına almaya çalışmak ya da başka bir anlatımla gazeteciliği daha saygın, onurlu, güvenilir bir profesyonel meslek haline getirmektir. Etik ilkelerin büyük bir çoğunluğunun, gazetecilik misyonundan çok, gazeteciliğin mesleki saygınlığını öne çıkaran ve büyük ölçüde olumsuz yani yasaklayıcı, sınırlayıcı ifadelerle dolu olduğunu görmekteyiz. Bu ifadelere genel olarak bakıldığında, sanki asıl amacın gazeteciliğin topluma karşı sorumlu olmasını sağlamaya çalışmaktan çok, gazetecilik imajının iyileştirilmesi olduğu gibi bir görüntü ortaya çıkmaktadır. Bu ilkeler özellikle haberi toplama ve aktarma aşamasında gazetecilerin izlemesi gereken süreçleri açıklamaktadırlar. Bu süreçlere ilişkin ilkeleri üç temel kategoriye ayırabiliriz⁵⁶:

- Haber kaynaklarıyla ilişkileri düzenleyen ilkeler,
 - Habere konu olan kişilere ilişkin ilkeler,
 - Haber toplama yöntemlerine ilişkin ilkeler.
- Haber kaynaklarıyla ilişkileri düzenleyen ilkeler

Çoğu etik kod 'da gazetecilerin bilgi aldıkları haber kaynaklarıyla nasıl bir ilişki yürütmesi gerektiği oldukça kesin cümlelerle belirtilmiştir. "Saklı kalması kaydıyla verilen bilgiler, kamu yararı ciddi biçimde gerektirmedikçe yayımlanamaz" (Türkiye Basın Konseyi İlkesi, md.7); "Gazeteci kaynaklarının gizliliğini korur. Kaynağın, kamuoyunu kişisel, siyasal, ekonomik vb. nedenlerle yanıltmayı amaçladığı hâller bunun dışındadır." (Türkiye Basın Konseyi İlkesi, md.11) "Gazeteci, kendisine güvenilerek verilmiş bilgilerin, belgelerin kaynaklarını, kendileri izin vermediği sürece, mesleki gizlilik ilkesi uyarınca, hiçbir şekilde açıklamaz." (Türkiye Basın Konseyi İlkesi, md.9) "Gazeteciler, tüm kaynaklardan elde edilen bilgilerin doğruluğunu araştırmalı ve dikkatsizlikten kaynaklanan hatalardan kaçınmak için çaba göstermelidirler. Bilinçli çarpıtmalara asla izin verilemez." (ABD Profesyonel Gazeteciler Derneği İlkesi).

Kaynakları korumaya yönelik ilkeler, özünde, gazetecilerin ham malzeme (enformasyon) temin ettikleri kişilere verilen sözlerin tutulması gerektiği üzerinde durmaktadırlar. Kuşkusuz bunun tek nedeni, gazetecinin, dürüstlük ilkesi gereği, verdiği sözü tutması değildir. Haber kaynakları, işten atılma, saldırıya uğrama korkusu gibi çeşitli nedenlerden dolayı kimliklerinin açıklanmasını istememektedirler. Örneğin, araştırmacı gazeteciliğin en önemli örneklerinden birisi olan *Watergate* skandalı, kendilerine gizlilik sözü verilen haber kaynaklarının yardımıyla ortaya çıkarılabilmektedir (Goodwin, 1983:118). Habere konu olan kişilere ilişkin ilkeler

Etik kodlar içindeki çoğu ilke habere konu olan kişilere nasıl davranılması gerektiğine ilişkindir. "Yayınlarda hiç kimse; ırkı, cinsiyeti, sosyal düzeni ve dini inançları nedeniyle kınanamaz, aşağılanamaz." (Türkiye Basın Konseyi İlkesi, md.1) "Kişileri ve kuruluşları, eleştiri sınırlarının ötesinde küçük düşüren, aşağılayan veya iftira niteliği taşıyan ifadelere yer verilemez." (Türkiye Basın Konseyi İlkesi, md.4) "Suçlu olduğu yargı kararıyla belirlenmedikçe hiç kimse suçlu ilan edilemez." (Türkiye Basın Konseyi İlkesi, md.9) "Gazeteci, kamuya mal olmuş bir şahsiyet bile olsa, halkın haber alma, bilgilenme hakkıyla doğrudan bağlantılı olmayan hiçbir amaç için, izin verilmedikçe, özel yaşamın gizliliği ilkesini ihlal edemez." (TGC Bildirgesi, md.7) Genel olarak bakıldığında, bu ilkelerin, en başta kişilerin özel yaşamına kamu yararı gerekmedikçe müdahale edilmemesi; haksız suçlamalardan kaçınılması, çocuk suçluların ve tecavüz kurbanlarının

kimliklerinin gizlenmesi; ayrımcı ve cinsiyetçi dil kullanmaktan kaçınılması gibi kişileri korumaya yönelik hükümler içerdiğini görüyoruz.

1.1 Haber toplama yöntemlerine ilişkin ilkeler

Etik kodlardaki bazı ilkeler de haber toplama sürecinde kullanılabilir yöntem ve teknikleri belirlemektedir. Özellikle yeni iletişim teknolojilerinin sağladığı olanaklar habercilik mesleğini gizli kamera, ses kayıt cihazı, teleobjektif gibi silahlarla oldukça tehlikeli hâle getirmiştir. Bu mesleki silahların kullanılıp kullanılmayacağı ya da hangi durumlarda kullanılabilirliği son yıllarda büyük tartışmalara yol açmaktadır. Bu konudaki yaygın kanı; “gazetecinin bilgi, haber, fotoğraf, görüntü, ses, belge elde etmek için yanıltıcı yöntemler kullanamayacağı” (TGC Bildirgesi, md.12) yönündedir.

2. Etik ve hukuk ilişkisi

Hukuk, genel anlamda, toplumu yöneten, düzenleyen kurallar (yasalar) sistemidir. Bu anlamda birçok işleve sahiptir: Yurttaşların davranışlarını düzenler, kurallar getirir; anlaşmazlıkların çözümü için araçlar sunar; hükümetlerin bireysel hak ve özgürlüklere müdahalesini engeller.

Hukuk ilkeleri ya da yasalar, eylemleri doğru ya da yanlış şeklinde sınırlandırırken; etik ilkeler hangi eylemlerin iyi (ya da daha iyi) olduğunu söyler. Hukuk, yasalar çerçevesinde ne yapılabileceğini, etik ise ne yapılması gerektiğini belirtir. Aradaki farkı daha iyi açıklayabilmek için şu alıntıyı aktarmak istiyorum:

“Yasal sınırlamaların çoğu kaldırılrsa bile, gazetecilikte etiğe yine ihtiyaç duyulacaktır. Yasaların daha az sınırlayıcı olduğu ABD’de bile, kuramcılar ve gazeteciler arasındaki etik tartışmalar canlı ve yaygındır. Etik ilkeler gereklidir, çünkü medya yasaların dışına çıkmadan da kusur işleyebilir: yanlış bilgi aktarma, yalan söyleme, çarpıtma, taraf tutma, propaganda yapma, kayırma, sansasyonellik, bayağılaştırma, zevksizlik, cinsiyetçilik, ırkçılık, hakaret, hile yapma, para ödeme, güveni kötüye kullanma, özel yaşama müdahale...”⁵⁷

57 Belsey, A. ve R. Chudwick (1999), *Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar*, çev., N. Türkoğlu, İstanbul, Ayrıntı.

Etik ve hukukun aynı şey olmadığı, yasalar ve etik ilkeler karşılaştırıldığında daha iyi görülecektir. Örneğin, basın yasasında ya da radyo-televizyon yasasında haberin nasıl yazılması gerektiğine ilişkin bir hüküm bulunmamasına karşın, çoğu etik kod'da haberlerin objektif olması, haberle yorumun ayrılması gerektiği belirtilir. Öte yandan, yasaların suç saydığı eylemlerin büyük çoğunluğu etik açıdan da yanlış olan eylemlerdir. Hırsızlık yapmak gibi. İkisi arasındaki fark, yaptırım biçiminden kaynaklanır. Hukukta yaptırım maddidir. Suç işleyen hapisle cezalandırılır. Etikte ise yaptırım vicdanidir. Yasalar yasakladığı için haberde bir kişiye iftira etmekten kaçınmakla, kötü bir davranış olduğunu düşündüğü için iftira etmekten kaçınmak aynı şey değildir.

3. Medyada yaşanan etik sorunlar

3.1 Haberde doğruluk sorunu

Medyanın doğru bilgiyi sağlama yükümlülüğü, gazetecilikle ilgili bütün anlatıların değişmez bir teması haline gelmiştir. Neredeyse tüm gazetecilik etiği kodları, gazetecinin her koşulda doğruyu söylemesi gerektiğini ısrarla vurgularlar. Gazete yönetmenleri kendi gazetelerinin “sadece ve sadece doğruyu” yazdığını her fırsatta dile getirirler.

“Doğruluk” kavramını gazetecilik açısından ele aldığımızda, bu kavram, haberde aktarılan bilgilerin “gerçekle uyuşmasını, gerçeği yansıtmasını” anlatmaktadır. Peki, genelde olayları doğrudan gözleme olanağına sahip olmayan bir gazeteci, haberde verdiği bilgilerin gerçeğe uygunluğunu nasıl sağlayacak? Kabul etmek gerekir ki, haber ve gerçek aynı şey değildir. Haberin işlevi bir olaya dikkat çekmektir, gerçeğin işlevi ise gizli olguları gün ışığına çıkarmak, bu olguları birbirleriyle ilişkili hâle getirmek ve insanların eylemde bulunabileceği bir gerçeklik fotoğrafı oluşturmaktır. Oysa gazeteciler olaylar hakkında doğruyu (ya da tam doğruyu) söylemeye yetecek kadar bilgiyi toplayabilme kapasitesine sahip değildirler. İlk Körfez Savaşı'nı düşünün. Biz bu savaş süresince gerçekte ne olup bittiğiyle değil, Amerikalı askeri yetkililerin gazetecilere ne olup bittiğine ilişkin söyledikleriyle yetinmedik mi?...

Haberde doğruluk kavramının basın özgürlüğü kavramıyla da çok yakın bir ilişkisi söz konusudur. Basın niçin özgür olmalıdır sorusuna değişik cevaplar verilebilir. Ama verilecek cevaplar içinde en inandırıcı olanı,

gerçeğin sadece ve sadece özgür bir basın tarafından ortaya çıkarılabileceği savıdır. Basın gerçeğin ortaya çıkmasına hizmet edeceği için özgür olmalıdır. Ekonomik, siyasal, ideolojik nedenlerle haberleri çarpıtan, haberle yorumu karıştıran, hatta zaman zaman yorumu manşetlere çıkarıp haber gibi sunan basın, “doğruları, tüm doğruları, sadece ve sadece doğruları söylemek” gibi bir misyon üstlenmediği için özgürlük mücadelesinde yalnız kalmakta, güvenilirlik basamağında en altlarda yer almaktadır.

Uluslararası Gazeteciler Federasyonu (FIJ) tarafından kabul edilen gazetecilik meslek ilkelerinin 1. Maddesi, doğruluk kavramının gazetecilik mesleği açısından önemini vurgulamaktadır: “Doğruya ve kamunun doğruyu öğrenme hakkına saygı göstermek gazetecinin birinci görevidir.” Yine, *Türkiye Basın Konseyi*’nin 1989’da kabul ettiği *Basın Meslek İlkeleri* içinde yer alan şu ilke, habercilikte doğruluğun ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadırlar:

“Soruşturulması gazetecilik olanakları içinde olan haberler, soruşturulmaksızın veya doğruluğuna emin olunmaksızın yayımlanamaz.”

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, Hak ve Sorumluluk Bildirgesi’nde de doğruluk konusunda ilkeler yer almaktadır:

“Halkın bilgi edinme hakkı uyarınca, gazeteci, kendi açısından sonuçları ne olursa olsun, gerçeklere ve doğrulara saygı duymak ve uymak zorundadır.”

3.1.1 Haberde doğruluk nasıl sağlanır?

Aslında temel sorun, etik kodlarda doğruluk ilkesinin yer alıp almaması değil, bunun nasıl yaşama geçirileceğidir. Başka bir deyişle, haberlerde doğruluk bu kadar önem verilen bir ilke olduğuna göre, gazetecinin doğruya nasıl ulaşacağıının belirtilmesi de gerekmez mi? Mükemmel bir reçete olmamakla birlikte, bir gazetecinin, elde ettiği bilgilerin doğru olup olmadığını araştırırken en azından şu sorulara mutlaka cevap araması, haberde doğruluğu sağlamanın bir yolu olabilir:

- Haber kaynağı doğruyu söyleme kapasitesine sahip mi? Başka bir deyişle, olup bitenler hakkında doğru bilgi verebilecek kadar olayın içinde mi?

- Haber kaynağının elindeki bilgileri açıklamakla kişisel bir çıkar sağlaması söz konusu mu?
- Elde edilen bilgileri başka bir kaynaktan doğrulatmak mümkün mü?

Habercilikte doğruluğu ilke edinen her gazetecinin bu sorulara mutlaka yanıt araması gerekir. Sorulardan herhangi birisine verilebilecek olumsuz bir yanıt, haberin doğruluğunun tartışmalı olduğunu kolaylıkla ortaya koyabilecektir. Kuşkusuz bu soruları, sadece doğru haber vermeyi ilke edinen gazeteciler soracaklardır. *Reyting* yüksek olsun da nasıl olursa olsun diyen bir gazetecilik anlayışının egemen olduğu bir ülkede bu soruları sormak da artık bize düşüyor. Burada, etik ilkelere bağlı gazetecilerin temel öğüdünü anımsatmak istiyorum: “Haberini önce ver, ama ondan önce doğru ver.”

3.2 Haber ve yorum ayrımının yapılması

Türkiye medyasının son yıllarda giderek artan oranda haberi yorumlaştırdığı görülmektedir. Haber ve yorum arasında kesin bir ayrım konulmaması medyada haberlerin yanlış hazırlandığı eleştirilerine zemin hazırlamaktadır. Bu konuda geliştirilen bazı ilkeler şunlardır: Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi Basın Meslek İlkeleri

“Madde 3: Gazeteciliğin temel ahlaki yükümlülüklerinden birisi, haber ile yorum arasında belirgin bir ayrım çizilmesi ve bunların karıştırılmasının önlenmesidir. Haber, gerçeklere ve verilere dayalı bilgilendirmedir. Yorum ise, yazanın, yayımlayanın veya medya şirketinin düşüncelerini, inançlarını, kişisel yargılarını içerir.”

“Madde 4: Haber yayımı gerçeklere dayandırılmalı ve doğruluğu ispatlanabilir olmalıdır. Haberin sunumunda ve betimlemelerde tarafsız davranılmalıdır. Haber başlıkları ve özetleri mümkün olduğunca doğruları ve eldeki verileri yansıtmalıdır.”

“Madde 5: Yorumlar, genel düşünceler veya günlük olaylar üzerine yapılabilir. Yorum subjektif olduğu için, doğruluğu üzerine eleştiri yapılamaz. Bunun yerine, bizler yorumların dürüst ve ahlaki olmasını sağlamalıyız”.

“Madde 6: Kişi ve kuruluşlarla ilgili olaylar üzerine yapılan yorumlar gerçekleri ve verileri çarpıtmamalı ve gizlememelidir.”

ABD Profesyonel Gazeteciler Derneği

“Gazeteciler haber ve yorumu birbirinden ayırmalıdır. Analiz ve yorumlar açıkça belirtilmeli ve bunlar gerçeği veya haberin bağlamını çarpıtmamalıdır.”

TGC Hak ve Sorumluluklar Bildirgesi

“Haber ile yorum ve görüş ayrımı açık yapılmalı, okurun ve izleyicinin neyin haber, neyin yorum olduğunu kolayca seçebilmesi sağlanmalıdır.”

3.3 Haberde reklamcı etkisi ve haber-reklam ayrımı

Haberlerin, reklam verenlerin çıkarları doğrultusunda hazırlanması, okurların/izleyicilerin doğru haber alma hakkını yok eden bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konuda gazetecilere yol gösteren ilkeler mevcuttur. Örneğin, Amerikan Profesyonel Gazeteciler Derneği Etik İlkeleri’nde şöyle denilmektedir:

“Gazeteciler, reklamcıların ve özel çıkar çevrelerinin kendi lehlerinde haber beklentilerini reddetmeli, bunların haberler üzerinde etkide bulunmalarına karşı koymalıdır.”

Ancak, bir ilke uygulandığı ve uygulanabildiği ölçüde geçerlik kazanacaktır. Türkiye Basın Konseyi tarafından benimsenen Basın Meslek İlkeleri’nin 14. Maddesi, “ilan ve reklam niteliğindeki yayınların bu nitelikleri tereddüde yer bırakmayacak biçimde belirtilir” demektedir. TGC etik ilkesi de “Haber-ilan-reklam” başlığı altında şu görüşlere yer veriyor:

“Haber ve yorum metinleri veya görüntüleri ile ilan-reklam amaçlı metinlerin ayrımı hiçbir karışıklığa yer bırakmayacak ölçüde yapılmalıdır.”

Medya kuruluşlarının önemli kısmının reklam desteği ile ayakta kalabildiği hepimizin malûmudur. Ancak, zaman zaman reklam alabilmek için bazı basın kuruluşlarının şantaja dahi başvurduklarını görmekteyiz.

3.4 Özel yaşama müdahale

Medya etiğinin en çok tartışılan konularının başında, gazetecilerin sık sık kişilerin özel yaşam alanlarına müdahale etmesi gelmektedir. Gazeteciler çoğu zaman kamunun bilme hakkı adına kişilerin özel yaşamlarının gizliliği ilkesini ihlal ederler. Burada yanıt aranması gereken soru, özel yaşamın gizliliği sınırının nerede çizilmesi gerektiğidir. Gazeteciler asla özel yaşama müdahale etmemeliler mi? Bu konuda meslek örgütleri değişik etik ilkeler geliştirmişlerdir. Türkiye Basın Konseyi tarafından kabul edilen Basın Meslek İlkelerinin 5. Maddesi özel yaşamı konu almaktadır:

“Kişilerin özel yaşamı, kamu çıkarlarının gerektirdiği durumlar dışında yayın konusu olamaz.”

Görüldüğü gibi, Türkiye Basın Konseyi, kamuya mal olmuş ünlü kişilerle sıradan insanlar arasında bir ayırım yapmamakta, sadece habere konu olan olayda kamu çıkarı olup olmadığına bakmaktadır. Bu ilkedeki tek sorun, kamu çıkarının nasıl tanımlanacağıdır. Çünkü, özel yaşama müdahaleyi içeren hemen her olayda gazeteciler kamu çıkarından söz etmektedirler.

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi tarafından kabul edilen Basın Meslek İlkelerinin 23. Maddesi şöyle demektedir:

“Kişilerin özel hayatlarını gizli tutma hakkına saygı gösterilmelidir. Devlet ile ilgili işlerde görevli insanlar, devlet işlerini etkilemediği sürece özel hayatlarını gizli tutma hakkına sahiptirler. Bu gibi işlerde görevli insanlar sırf bu yüzden özel hayatlarını gizli tutma hakkından mahrum kalmazlar.”

Bu madde ile Konsey, kamuya mal olmuş kişilerin bile özel yaşam hakkından söz etmektedir.

İngiltere’de Türkiye Basın Konseyi yerine kurulan Basın Şikayetleri Komisyonu da özel yaşama ilişkin şu ilkeyi geliştirmiştir:

“Bireyin kendi izni olmaksızın özel yaşamına dil uzatmak ve bu konuda sorgulamak, özel mekânlarından tele objektifle resim çekmek genelde yakışsız sayılmakta, bu tür bir davranış ancak kamu çıkarları söz konusu olduğunda haklı kılınmaktadır.”

Görüldüğü gibi, komisyon, özel mekânlara izinsiz girişi meslek etiğine aykırı bir uygulama olarak kabul etmektedir. Ancak 1997'de Lady Diana'nın arkadaşıyla birlikte, özel yaşam avcıları olarak anılan *paparazziler*'den kurtulmak için kaçarken kaza geçirmesi ve ölmesi ile birlikte, Basın Şikâyetleri Komisyonu, özel yaşam alanını daha da genişleten kararlar almıştır. Bu kararlara göre:

- Israrlı takip sonucu elde edilen fotoğraflar yayımlanmamalıdır.
- Editörler, serbest çalışan gazeteci ve fotoğrafçılardan gelen malzemenin hangi yollardan elde edildiğini öğrenmek zorundadırlar.
- Medyatik bir olay meydana geldiğinde gazeteciler olay yerinde kamu çıkarının gerektirdiğinden fazla kalmamalıdırlar.
- Genç insanlar, medyanın saldırısına maruz kalmadan eğitimlerini rahatlıkla yapabilmelidirler.
- Rüştünü ispat etmemiş kişilerin hikâyelerine basın tarafından para ödenmemelidir.
- Bir çocuğun özel yaşamıyla ilgili bir haber yayımlanabilir, ancak bunun somut bir nedeni olmalıdır. Eğer tek neden, çocuğun anne ya da babasının ünlü bir kişi olmasıysa, haber yayımlanmamalıdır.
- Kişilerin özel alanlarına tecavüz edilemez.
- Üzüntü anlarında kişilerle ilgili yazılacak haberlerin incelikle kaleme alınması gerekir.

ABD Profesyonel Gazeteciler Derneği'nin kabul ettiği etik ilkelerde, "Dürüst Oyun" (*Fair Play*) başlığı altında şu görüşlere yer verilmektedir:

"Gazeteciler, haber toplama ve sunma sürecinde haberde adı geçen insanların haysiyetine, özel hayatlarının gizliliğine, haklarına ve esenliğine her zaman saygı göstereceklerdir."

Dolayısıyla bütün bu ilkeler gözetilerek söylenirse, özel yaşama müdahalenin söz konusu olduğu bir olayda gazeteci şu soruların yanıtlarını aramalıdır:

- Gizli ve kişisel bilgileri hangi amaç doğrultusunda arıyorum?
- Bu, haklı gösterilebilir ve önemli bir amaç mı?
- Kişilerin özel yaşamını ihlal ederek elde edilebilecek bu bilgi, ihlali haklılaştıran amaca uygun mu?
- Bu bilgiyi elde etmenin tek yolu kişilerin özel yaşamını ihlal etmek midir?

Bu sorulara verilebilecek olumlu ve olumsuz yanıtlar gazetecilerin bu tür bir sorunda nasıl davranmaları gerektiğini daha açık biçimde ortaya koyabilecektir.

3.5. Kişilik hakları, eleştiri sınırının aşılması, ayrımcılık

[Medyanın]en çok eleştirildiği konulardan birisi de haberlerde kişileri eleştiri sınırları ötesinde küçük düşüren, aşağılayan ifadelere yer verilmesidir. Zaman zaman da kişilerin etnik, dinsel kimliklerinin aşağılama unsuru olarak kullanıldığını görmekteyiz. Bu konuda geliştirilmiş ilkelerden bazıları şunlardır:

Türkiye Basın Konseyi

“Madde 4: Kişileri ve kuruluşları, eleştiri sınırlarının ötesinde küçük düşüren, aşağılayan veya iftira niteliği taşıyan ifadelere yer verilemez.”

İngiltere Basın Şikâyet Komisyonu

“Madde 1: Doğruluk: Gazete ve dergiler gerçeğe aykırı, yanıltıcı ya da çarpıtılmış haber yayımlamama konusuna özen göstermelidirler.”

ABD Profesyonel Gazeteciler Derneği

“Haber medyası, suçlanana cevap hakkı vermeksizin, kişinin onurunu ya da ahlâki karakterini hedef alan dayanaksız suçlamalara yer vermemelidir.”

TGC Hak ve Sorumluluk Bildirgesi

“Yargı kararı kesinleşmedikçe, bir sanık suçlu ilan edilmemelidir. Haberlerde ve yorumlarda suçluymuş gibi değerlendirilmeler yapılmamalıdır.”

Görüldüğü gibi, medyanın haberde yer alan kişilere ilişkin suçlamaları aktarırken bazı etik yükümlülükleri yerine getirmesi gerekmektedir. Bu

yükümlülüklerin başında, suçlanan kişiye mutlaka ama mutlaka ulaşmak ve cevap hakkını kullanmasını sağlamak gelmektedir. Bir başka yükümlülük de gazetecilerin, kişilere ilişkin suçlamaların doğruluğunu araştırmasıdır. Gazeteci, haberde kaynak göstererek suçu başkasına atma kolaylığına kaçamaz. Nitekim Türkiye Basın Konseyi'nin bu konuda geliştirdiği ilke gazetecilere yol gösterici niteliktedir:

“Soruşturulması gazetecilik olanakları içinde olan haberler, soruşturulmaksızın veya doğruluğuna emin olunmaksızın yayımlanamaz.”

Örneğin, *Milliyet* gazetesi, Galatasaray kulübü başkanı Faruk Süren'e ilişkin (28 Kasım 2000), önce “*Naylon Süren*” başlıklı bir haber yapmış, ertesi gün de Süren'in kaçtığını ima etmek için “*Süren Uçtu*” ifadesini kullanmıştır. Yine aynı gazetede, 10 Kasım 2000 tarihinde yayımlanan “*Bu da Buffalo Çetesi*” başlıklı haberde, çete elemanları arasında sayılan İshak Romano'nun dinsel kimliği “*Yahudi iş adamı*” diyerek vurgulanmıştır. Yakalanan diğer “çete” elemanları için Türk iş adamı denmiyor, yalnızca İshak Romano'nun Yahudi kimliği vurgulanıyor. Peki bu kişinin Yahudi kimliği ile çete elemanı olması arasında ne gibi bir ilişki var? Hiçbir ilişki yok. Haberin konusuyla kişinin etnik, cinsel, dinsel kimliği arasında bir bağlantı yoksa o zaman bunu niye haberde belirtiyorsun. Ya aynı gazetenin “*Nazi Ingrid*” başlıklı haberine ne demeli? Ingrid, İzmir'de bir şirketin yöneticisidir. Habere göre çalışanlarına ücret ödemiyormuş. Nedir bu kadına lâayık görülen sıfat: “Nazi”. Niye Nazi? Çünkü Alman ve her Alman Nazi olabilir.

Belki burada, daha örtük işleyen cinsiyetçi dil kullanımından da söz etmek gerekir. Yukarıdaki paragrafta benim kullandığım “iş adamı” gibi sadece erkekleri niteleyen ifadeleri olağan karşılamaktayız. Son yıllarda giderek güç kazanan siyaseten doğruluk (*political correctness*) hareketi, bu tür cinsiyetçi ifadeleri kullanmaktan özenle kaçınmamızı öğütlemektedir

3.6. Haber kaynaklarıyla ilişkiler ve haber kaynağının gizliliği

Çoğu etik ilkeler arasında, gazetecilerin bilgi aldığı haber kaynaklarıyla nasıl bir ilişki yürütmesi gerektiği oldukça net biçimde belirtilmiştir. Bu ilkeler özünde gazeteciliğin bir temas ve mesafe mesleği olduğunun altını çizmektedirler:

Türkiye Basın Konseyi

“Madde 7: Saklı kalması kaydıyla verilen bilgiler, kamu yararı ciddi biçimde gerektirmedikçe yayımlanamaz.”

“Madde 11: Gazeteci kaynaklarının gizliliğini korur. Kaynağın, kamuoyunu kişisel, siyasal, ekonomik vb. nedenlerle yanıltmayı amaçladığı hâller bunun dışındadır.”

“Madde 15: Yayın tarihi için konan zaman kaydına saygı gösterilir.”

TGC ilkesi

“Madde 9: Gazeteci, kendisine güvenilerek verilmiş bilgilerin, belgelerin kaynaklarını, kendileri izin vermediği sürece, mesleki gizlilik ilkesi uyarınca, hiçbir şekilde açıklamaz.”

ABD Profesyonel Gazeteciler Derneği ilkeleri

“Gazeteciler, tüm kaynaklardan elde edilen bilgilerin doğruluğunu araştırmalı ve dikkatsizlikten kaynaklanan hatalardan kaçınmak için çaba göstermelidirler. Bilinçli çarpıtmalara asla izin verilemez.

“Gazeteciler kaynakları mümkün olduğunca belirtmelidirler. Kamuoyu, kaynakların güvenilirliği konusunda bilgi edinme hakkına sahiptir.

“Gazeteciler, kaynağı gizleme sözü vermeden önce kaynağın gerçek niyetini daima sorgulamalıdır. Bilgi karşılığında yapılan vaatlerle ilişkin koşulları açıklığa kavuşturmalıdır. Verdikleri sözlere sadık kalmalıdır.”

Bu ilkeler özünde gazetecilerin ham malzeme temin ettikleri kişilere verilen sözlerin tutulması gerektiği üzerinde durmaktadırlar. Ama pratikte

bu ilkelere pek uyulduğu söylenemez. Öncelikle kişilerin bu ilkelere inanması gerekir. Etik davranmaya inanmıyorsanız bahane bulmak çok kolaydır. Yanlış yapmak için elli bahane bulabilirsiniz. Dolayısıyla öncelikle inanıyorsanız etik davranırsınız.

Suriye ile Öcalan krizinin yaşandığı günlerde gazetelerde yer alan haberlere bakın. Bir başlıkta “Bir ucundan girer, öbür ucundan çıkarız” deniyor. Bir başka başlıkta “Türkiye ezer geçer” ifadesi yer alıyor. Peki bunlar kimin görüşü? Başlığı atan gazetenin mi, yoksa bunları bir kaynak mı söylüyor? Doğal olarak gazeteciler haberlerini kaynağa dayandırmak zorundalar. Peki bunları kimler söylemiş? “Bir üst düzey askeri yetkili.” Benim anlayamadığım, bunu söyleyen kişi kendini niye gizliyor? şunu demek istiyorum, haber açık bir kaynağa dayanmıyorsa o haberin doğruluğundan kuşku duyarım. Elbette gazeteciler bazen kaynaklarını gizlemek zorunda kalabilirler, ama bu yöntem sık sık başvurılmaktan kaçınmak gerekir.

Hangi durumlarda kaynaklar gizlenebilir? Gazeteci haber kaynağının gizlenip gizlenmemesi konusunda kendisine üç soru sormalıdır:

- Haberde üstün bir kamu yararı söz konusu mudur?
- Adı açıklandığında kaynak zarar görebilecek midir?
- Kaynağın elindeki bilgi çok önemli midir? Başka bir kaynak bulunabilir mi?

Bu üç soruya açıklıkla evet cevabı verebiliyorsanız, kaynağınızı gizleyebilirsiniz. Kurumlar ve kişiler arasındaki hesaplaşmalarda gizli kaynaklar kullanmak etik açıdan doğru değildir. Örneğin bir gazete askerlerle siviller arasındaki çatışmayı aktarıırken gizli kaynak kullanırsa ne olur? Bir haberde şu başlık kullanılıyor: “Düşmeye biz bastık.” Bunu kim söylüyor? İsmi gizli bir komutan. Peki bu bilgi doğruysa üst düzey komutan niçin kimliğini gizlesin? Kaynak ismini gizlemek istedi diyelim. Gazetecinin görevi, bu talebe hemen uymak yerine yukarıda belirtilen sorular doğrultusunda hareket etmek değil midir? Unutmamak gerekir ki, gazetecinin en temel sorumluluğu toplumu tam ve doğru bilgilendirmektir. Bir haberin tam ve doğru olabilmesi için kaynağın da belli olması gerekir. Aksi durumlarda haberin doğruluğu kuşkulu hâle gelecektir.

3.7. Çocuklara ilişkin haberler

Çocukları konu alan haberlerde etik sorunlar genellikle çocukların haberin bir parçası haline geldikleri olumsuz olaylarda ortaya çıkmaktadır. Tecavüz, hırsızlık, uyuşturucu, tiner kullanma, intihar, yaralama, öldürme vb. durumlarda mağdur ya da sanık konumundaki çocuklar haberde nasıl ele alınmalıdır? Çocukların isimleri ve kimlikleri belirtilmeli mi, eğer belirtilecekse bunun koşulları ne olmalı gibi sorular çerçevesinde gazetecilere yol gösterici pek çok etik ilke geliştirilmiştir.

Etik ilkeler açısından en deneyimli ülke olan ABD’de medya kuruluşları ve gazetecilik örgütleri tarafından benimsenen etik kodların bazılarında çocukları konu alan haberlerin nasıl verileceği açıklanmaktadır:

ABD Profesyonel Gazeteciler Derneği etik ilkesi

“Gazeteciler haberlerden olumsuz biçimde etkilenebilecek kişilere karşı duyarlı olmalıdırlar. Çocuklara ilişkin haberlerde özel duyarlılık göstermelidirler.”

“Gazeteciler, çocuk yaştaki sanıkların ve tecavüz kurbanlarının kimliklerini açıklamaktan özenle kaçınmalıdırlar.”

Chicago Sun-Times gazeteleri etik ilkesi

“Gazetede, tecavüz kurbanının ismi yayımlanmaz. Ailesi bir skandala karışan çocuğun ismi yayımlanmaz. Hafif suçlarda ergenlik çağına gelmemiş çocukların ismi yayımlanmaz. Bu çocuklar öldürme ve silahlı soygun gibi daha ciddi suçlar işlediklerinde isimleri haberin bir parçası olarak düşünülmelidir. Çocukları korumayı arzulamakla birlikte, suçlular hakkında okurlarımızı bilgilendirmek de bizim görevimizdir.”

Philadelphia Inquirer gazetesi etik ilkesi

“Tecavüz kurbanının ismi, olağanüstü durumlar söz konusu olmadıkça yayımlanmaz.”

Bu üç örnekten yola çıkarak bir genelleme yaparsak, ABD medya kuruluşları ve meslek örgütleri, yaşı ne olursa olsun tecavüz kurbanlarının isimlerinin yayımlanmaması ve kimliklerinin belirtilmemesi konusunda ortak bir anlayışa sahiptirler. Bu anlayışın özellikle çocuk kurbanlar açısından daha da katı olduğunu söyleyebiliriz. Tecavüz kurbanlarının isimlerinin yayımlanmamasının temel nedeni, kurbanları korumak ve bu kişilerin bir de medyanın tecavüzüne uğramasını önlemektir. Bu ilkelere yer alan daha da önemli bir nokta, haberlerde çocukların yetişkinlere göre daha özenli ele alınması gereğidir. Özellikle suç işlemiş çocukların yeniden topluma kazandırılmasında, devletin ve toplumun olduğu kadar, medyanın da üzerine düşen sorumlulukları söz konusudur. Son yıllarda Avrupa'da da etik ilkeler açısından önemli gelişmeler yaşanmıştır. Ulusal düzeydeki gazetecilik örgütleri tarafından benimsenen bu ilkelere çocukları konu alan haberlere ilişkin yol gösterici düzenlemeler mevcuttur.

İngiltere Basın Şikâyetleri Komisyonu etik ilkesi

“Çocuklara ilişkin olaylarda, editörler çocukların çıkarlarına üstün gelecek istisnai bir kamu çıkarının bulunduğunu kanıtlamak durumundadırlar. Basın, yasalar tarafından yasaklanmasa bile, cinsel saldırı olaylarına kurban ya da tanık olarak karışmış 16 yaş altındaki çocukların kimliklerini açıklamamalıdır.”

İspanya Basın Federasyonu etik ilkesi

“Çocukları konu alan haberleri işlerken özel bir dikkat gösterilmelidir. Suç kurbanlarının isimlerinin açıklanmasından veya kurbanların kimliklerinin ortaya çıkmasına yol açan materyallerin yayımlanmasından kaçınılmalıdır. Gazeteciler özellikle cinsel suçlara ilişkin haberleri yazarken özel dikkat göstermelidirler. Gazeteciler, bu tür suçlarda çocuklarla mülâkat yapmaktan, fotoğraf çekmekten kaçınılmalıdırlar.”

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti etik ilkesi

“Çocuklarla ilgili suçlarda ve cinsel saldırılarda, sanık, tanık ya da mağdur (maktul) olsun, 18 yaşından küçüklerin açık isimleri ve fotoğrafları yayımlanmamalıdır.”

Avrupa ülkelerinde halen geçerli olan etik ilkeleri göz önüne alarak şu genellemelerde bulunabiliriz. Gazetecilik meslek örgütleri ve basın konseyleri, çocukları konu alan haberlere özel önem vermektedirler. Özellikle çocuk kurbanların kimliklerinin gizlenmesi konusu üzerinde ısrarla durmaktadırlar. Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin etik ilkesi ise, çocuklara ilişkin haberler açısından Avrupa'daki benzerlerinden daha kesin ifadeler içermektedir. Ancak asıl sorun, açık ve kolay anlaşılır bir ilkeye sahip olmak değil, bu ilkenin pratikte uygulanıp uygulanmadığıdır. Yani mükemmel bir şekilde yazılmış bir etik ilke, eğer bu ilkeyi benimseyip uygulamaya hazır profesyoneller yoksa hiçbir işe yaramayacaktır.

3.8. Çıkar çatışmaları

Günümüz medya patronları, medya dışı sektörlerde önemli çıkarları bulunan iş adamlarıdır. Bunlar sahip oldukları medya kuruluşlarını, başka alanlardaki özel çıkarlarını korumak ve geliştirmek amacıyla silah olarak kullanabilmektedirler. Bu tür çıkar çatışmalarının önlenmesi için gazetecilerin özerkliğinin sağlam bir şekilde güvence altına alınması gerekmektedir. Kurum içi özerkliğin olmadığı bir medya kuruluşunda çalışan gazetecilerin patron çıkarlarını tehdit edebilecek haber yapmalarını beklemek mümkün değildir.

Bu soruna ek olarak, gazetecilerin ikinci bir iş yapmaları da meslek etiği açısından bazı sakıncalar doğurabilmektedir. Patron adına iş takipçiliği yapmak, bazı kuruluşlara danışmanlık yapmak, reklam karşılığı haber yapmak ve bu reklamlardan bazı yüzdeler almak gibi uygulamalar Türkiye'deki gazeteciler arasında zaman zaman rastladığımız uygulamalardandır.

Tıpkı diğer etik sorunlarda olduğu gibi, çıkar çatışmalarında da asıl olan kamu çıkarıdır. Kamu çıkarının ikinci plana atıldığı hiçbir uygulama gazetecilik etiğine uygun değildir. Gazeteci kamuya karşı sorumlu olduğunu asla unutmamalıdır. Gazetecinin en önemli misyonu (görevi), kamunun bilme hakkına hizmet etmektir.

3.9. Trajik olaylar

Medyada cinayet, intihar gibi trajik olayların çoğu kez etik ilkeleri hiçe sayarak haberleştirildiğini görüyoruz. Bu konuda TGC'nin geliştirdiği ilkeler bize yol gösterecektir:

“İntihar olayları” başlığı altında, “intihar olayları hakkında haber çerçevesini aşan ve okuyucu veya izleyiciyi etki altında bırakacak nitelikte ve genişlikte yayın yapılmamalıdır. Olayı gösteren fotoğraf, resim veya film yayımlanmamalıdır.”

“Sarsıcı durumlarda” başlığı altında, “Üzüntü, sıkıntı, tehlike, yıkım, felaket ya da şok halindeki insanlar söz konusu olduğunda, gazetecinin olaya yaklaşımı ve araştırması insani olmalı, gizliliklere uyularak duygu sömürsünden kaçınılmalıdır.”

Bu açık ilkelere karşın, Türkiye’de, özellikle intihar olayları, haber çerçevesini aşan, okuru ve izleyiciyi etki altında bırakan bir üslupla haberleştirilmektedir.

3.10. Ulusal çıkarlar habercilikten önce mi gelir?

Acaba gazeteciler, ulusal çıkarlar söz konusu olduğunda tarafsız ve nesnel davranmalı mıdır? Yoksa ulusal çıkarların gerektirdiği doğrultuda mı haber yapmalıdırlar? Örneğin Kardak kayalıklarına bayrak diken gazetecilerin bu davranışını etik açıdan nasıl değerlendirmeliyiz? Ulusal çıkarları koruyorlar diye bu gazetecileri alkışlayacak mıyız, yoksa gazetecinin görevinin olayların seyrine müdahale etmek olmadığını mı söyleyeceğiz? Veya ulusal çıkarları korumak gazetecilerin değil hükümetin görevidir, gazetecinin görevi kamuoyunu tüm gelişmeler konusunda tam ve doğru bilgilendirmektir mi diyeceğiz? Bu sorulara bir başka soruyla cevap verebiliriz: Ulusal sorunlarda tarafsız olmasını beklediğimiz medya, uluslararası sorunlarda da tarafsız olmak zorunda değil mi?

3.11. Armağanlar, bedava geziler

Özel ve tüzel kuruluşlar medyanın kendileriyle ilgili haber yapan muhabirlerinesık sık armağanlar vermekte ve bu muhabirleri bedava gezilere davet etmektedirler. Ancak bu uygulamaların bir etik sorun oluşturduğu konusunda [Türkiye’de]⁵⁸ herhangi bir tartışma yapılmamaktadır. Oysa bu tür hediyelerin ve bedava gezilerin asıl amacının, gazetecileri etkilemek olduğunu herkes biliyor. Tarafsız olmaları gereken gazeteciler parti adlarıyla, takım adlarıyla anılıyorlar. Parti muhabirlerinin, genelde o partinin fikirlerini destekleyen muhabirlerden olmasına dikkat ediliyor.

58 Vasvi Çiftçioğlu’nun notu: Sadece Türkiye’de değil, Kıbrıs’ın kuzeyinde de bu konuda herhangi bir tartışma yoktur.

Böylece özel haber yakalama şansı artıyor. Bu anlayış medyada öylesine yerleşmiş ki, kurumlar hakkında olumsuz haber yapan muhabirler hemen özel listelerden çıkartılıyor. Onlar bedava gezilerden değerli hediyelerden yararlandırılmayarak güya cezalandırılıyorlar. Haber elde etmelerinde engeller çıkartılıyor. Acaba gazetecinin haber kaynaklarıyla böyle bir menfaat ilişkisi içine girdiği durumlarda haberciliğini mesafeli olarak yürütebilmesi mümkün olur mu? Bu olumsuz durumun tek çözüm yolu, medya kuruluşlarının kendi muhabirlerine hediye almayı ve gezilerden bedava yararlanmayı yasaklamalarıdır.

Bu konuda yararlanılabilecek bir ilke, *ABD Profesyonel Gazeteciler Derneği* tarafından geliştirilmiştir:

“Gazeteciler, armağanları, iyilikleri, bedava gezileri ve özel muameleleri reddetmeli, gazeteci dürüstlüğü zedeleyebilecek ikinci iş, siyasi bağlantı, kamu görevi ve sivil toplum örgütlerinde hizmet gibi işlerden kaçınmalıdırlar.”

3.12. Yanıltıcı yöntemler (gizli kamera, kimlik gizleme vb.)

Gizli kamerayı “çok güçlü ve çok riskli bir silah” olarak niteleyen *Bob Steele* (1997), bu silahın hangi koşullarda kullanılması gerektiğini şöyle açıklıyor:

“Gizli kamerayı, bu yöntemin kullanılmasını haklı gösterebilecek durumlarda bile genellikle çok kötü biçimde kullanıyoruz. Ama yine de bu silahın cephaneliğimizde bulunması gerekir. Öyle zamanlar vardır ki, önemli bir sorunu ortaya çıkarmanın tek yolu gizli kamera olabilir.”⁵⁹

Etik felsefesi içinde “sonuççu etik” olarak adlandırabileceğimiz bu anlayışa göre, bir davranışın etiğe uygunluğunun en önemli ölçütü, sonuçların kamu yararı açısından olumlu olmasıdır. Dikkat edilirse kamu yararı diyorum, kişisel ya da kurumsal çıkardan söz etmiyorum. Bu etik anlayışta amacın aracı haklılaştırabilmesinin tek koşulu, ortaya çıkacak sonucun kamu yararına hizmet ediyor olmasıdır.

Gizli kamera kullanılan haberleri ve haber programlarını kabaca ciddi ve

59 Steele, B. (1997), “Hidden Cameras: High-Powered and High-Risk,” *Communicator*, Eylül 1997.

sansasyonel şekilde ikiye ayırabiliriz. Bulvar basınının haber değerlerini ölçüt olarak kullanan sansasyonel haberciliğin asıl amacının, cinsellik sergilemesi aracılığıyla reytingleri yükseltmek olduğunu belirterek, bu habercilik anlayışını tartışma dışı bırakmak istiyorum. Kim, “fuhuş” yapan kadınlara ilişkin ya da konu mankenleri (!) aracılığıyla elde edilen gizli kamera görüntülerini kamu yararı adına haklılaştırabilir ki? Ciddi haber programlarında gizli kamera kullanımına gelirsek, sorunu çözmenin öyle hiç de kolay olmadığını görebiliriz. Her halükârda etik açıdan tartışmalı bir sorun ortaya çıkarmasına karşın, gizli kameranın bazı durumlarda kullanılabileceğini düşünüyorum. ABD’de gazetecilere mesleki eğitim veren bir sivil toplum kuruluşu olan *Poynter Enstitüsü* tarafından hazırlanan ve gizli kamera kullanımına karar vermeden önce gazetecilerin, haber müdürlerinin dikkate alması gereken ölçütlerden kısaca söz etmek istiyorum. Umarım televizyon muhabirlerimiz ve haber müdürlerimiz dikkate alırlar:

- Elde edilecek enformasyon çok büyük bir öneme sahipse, yaşamsal bir kamu çıkarı söz konusuysa veya halkı önemli bir zarardan koruyacaksa,
- Bu enformasyonu elde edebilmek için diğer tüm haber araştırma yöntemleri kullanılmışsa ve başarısızlığa uğranılmışsa,
- Enformasyonun açığa çıkarılmasıyla önlenen zarar, bu yöntemle verilen zarardan daha büyükse.

Yani derneğin belirlediği ilkelere göre, gizli kamera, araştırmacı gazetecilik ödülü kazanmak; rekabette öne geçmek ve büyük reyting yapmak; haberi zamandan ve paradan tasarruf sağlayarak elde etmek için kullanılmamalıdır. Habere konu olan kişilerin yaptıklarının ahlâki olmaması, gazetecilerin ahlaki olmayan bir yöntemi kullanmasını haklı çıkaramaz.

3.13. Paralı habercilik ya da “çek defteri gazeteciliği”

Haber kaynaklarına, konuşmaları, bilgi vermeleri karşılığı para ödenmesini anlatan “çek defteri gazeteciliğinin” en önemli sakıncası, haberi parayla alınıp satılabilen bir meta haline getirme olasılığıdır.

TGC ilkesinde, “*Haber için Para*” başlığı altında şu ifadeler yer almaktadır:

“Gazeteci belge veya görüntü sağlamak amacıyla, bir suçla ilgili sanık, tanık veya onların yakınlarına para teklif etmemeli ve vermemelidir.”

4. Değerlendirme ve sonuç

Her ne kadar etik ilkeler, yaşanan sorunlara ilişkin bazı reçeteler sunuyor görünse de, etik ilkelerin ihlallerinin ortadan kalkmadığı da bir gerçektir. Özellikle sıradan ve ünlü insanların özel yaşam alanlarına girilmesi, bilgi, belge elde etmek için gizli kamera gibi aygıtların kullanılması, haber kaynaklarıyla gazeteciler arasında bulunması gereken mesafenin ortadan kalkması, çıkar çatışmalarının içeriği belirlemesi gibi sorunlar devam etmektedir. Bu sorunların çözülememesinin en başta gelen nedeni, piyasa koşullarıdır.

Piyasa koşulları, bir ülkede gazetecilerin etik davranış dışına çıkmalarına üç biçimde yol açmaktadır. İlk olarak, kurallardan arındırılmış ya da başka bir deyişle kuralsızlaştırılmış bir medya piyasası kolaylıkla tekeli bir yapıya bürünmektedir. Medyada tekelleşmenin en olumsuz sonucu içerikte benzeşmeye ve çeşitliliğin azalmasına yol açmasıdır. Tekelleşmenin bir diğer olumsuz sonucu ise, piyasa denetimini eline geçiren medya patronlarının sahip oldukları medya kuruluşlarını, kendi siyasal ve ekonomik çıkarlarını ilerletmek için kullanmaktan kaçınmamalarıdır.

İkinci olarak piyasanın koşulları aynı zamanda izleyici/okur için de öldürücü rekabeti teşvik etmekte, rekabet ise içerikte magazinleşmeyi, en düşük ortak paydaya seslenen ve böylece en çok izleyiciye/okura ulaşabilen program türlerini, basit ve sansasyonel haberciliği körüklemektedir.

Üçüncü olarak, piyasa koşulları içerisinde etik sorunların çözülememesinin ve giderek artmasının bir başka nedeni de gazetecilerin sosyal güvencelerinin olmamasıdır. Sendikasılaşmanın arttığı bir sektörde, daha fazla ücret almak, patronun gözüne girmek, vazgeçilmez olmak için etik dışı pratiklere onay vermek neredeyse kaçınılmaz hâle gelmiştir.

Bir ülkede demokrasinin sağlıklı biçimde işleyebilmesinin önkoşullarından birisi özgür medya ise, gazetecilerin etik ilkelere uygun davranabilmelerinin önkoşulu da medya sektöründe tekelleşmeyi önlemek, gazetecilerin sosyal güvenceye kavuşmalarını sağlamak ve medya organlarının patronun borazanı olmasını engelleyecek bir mekanizma olan editoryal özerkliği tesis etmektir.

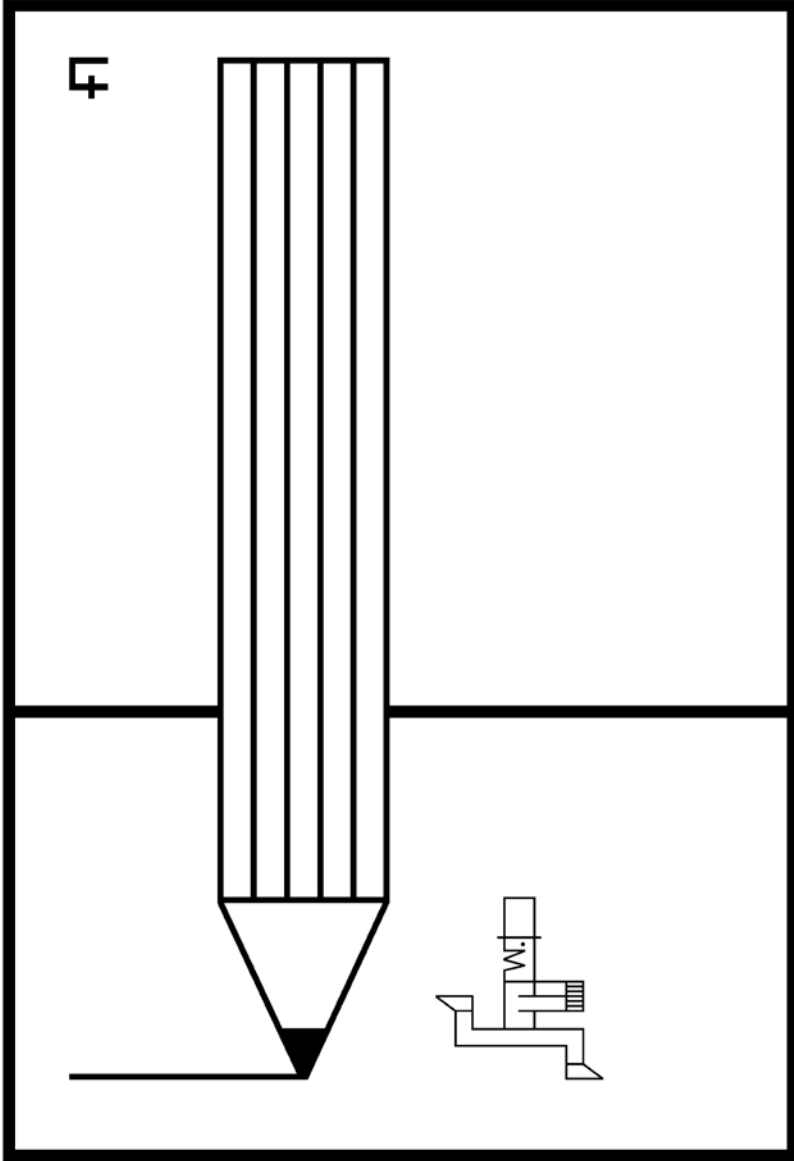
KİTAP KAYNAKÇASI

- Belsey, A. ve R. Chudwick (1999), *Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar*, çev., N. Türkoğlu, İstanbul, Ayrıntı.
- Bednar, M. K. (2012). Watchdog or lapdog? A behavioral view of the media as a corporate governance mechanism. *Academy of Management Journal*, 55(1), 131-150.
- Delano, A. (2000). No sign of a better job: 100 years of British journalism. *Journalism Studies*, 1(2), 261-272.
- Davies, H. & Hill, A. (2011, 5 July) Missing Milly Dowler's voicemail was hacked by News of the World(NOTW), *The Guardian*.
- Haraszti, M. (2008). *Agit Medya Öz denetimi Rehber Kitabı*. Viyana.
- Hulin, A. (2019). Avrupa Basın Konseyleri ve İşlevleri ve İşleyişi. <https://www.basinkonseyi.org.tr/wp-content/uploads/2020/06/UNESCO-KONFERANSI-K%C4%B0TABI.pdf>
- İrvan, Süleyman (2003), "Medya etiği: İlkelerin içeriği ve uygulamadaki sorunlar," *Türkiye'de Gazetecilik: Eleştirel Bir Yaklaşım*, der., I., Doğan Tılıç, Ankara: ÇGD Yayınları.
- Kösedağ, M. S. (2018). Yazılı Basında Öz Denetim Sorunu ve Basın İlan Kurumu'nun Denetim İşlevinin Basın Özgürlüğü Açısından Değerlendirilmesi. *Turkish Studies*. Volume 13 Issue 10.
- Özel, E. K., & Deniz, Ş. (2021). Suicide news items and the pornographization of death: A Turkish case study. In *The Routledge Companion to Journalism Ethics*. Routledge: UK
- Rogerson, K., S. (2003) '*Addressing the Negative Consequences of the information age: Lessons from Karl Polanyi and the industrial revolution; a note on the politics of theorising technology*', *Information, Communications, and Society* 6 (1), 105-24
- Sagi Elbaz & Daniel Bar-Tal (2019). Voluntary silence: Israeli media self-censorship during the Second Lebanon War: *Conflict & Communication Online*: Regener.
- Sanders, K. (2004). *Ethics & Journalism*. Sage: London
- Shaw, I.S (2016) *Business Journalism: A Critical Political Economy Approach*. Routledge: UK
- Shaw, I.S (2012) *Human Rights Journalism: Advances in Reporting Humanitarian Journalism*, Palgrave Macmillan: UK

- Stavans, I. & Verónica, A. (2008). "Knowledge and Censorship." Springer: New York.
- Steele, B. (1997), "Hidden Cameras: High-Powered and High-Risk," Communicator, Eylül 1997.
- Vergheze, B.G (1998) 'Freedom of Expression', in Asad Latif (Ed) *Walking the Tight Rope: Press Freedom and Professional Standards in Asia*. Asian Media, Information, and Communication Centre. Jurong Point.

EZCAN ÖZSOY
Halkın Sesi Gazetesi,
(Lefkoşa-Kıbrıs, 29 Temmuz 2003)

HÜSEYİN ÇAKMAK
Le Canard (Zincirli Ördek) Mizah Dergisi
80. Yıl Anısına Özel Karikatür Albümü'nden,
(Paris - Fransa, 1996)

Gazeteciden intihar haberine detay yazmamasını, mahkeme haberinde zanlıların açık isimlerini ya da fotoğraflarını yayınlamamasını, hunharca bir cinayete kurban giden kişinin kanlar içindeki fotoğrafını kullanmamasını, ya da ölümlü trafik kazası sonrası, belki kaza yapanların ailelerinin haberi bile yokken, olay yerinden canlı yayın yapmamasını istemek, basın özgürlüğüne ket vurmak mı? Peki yukarıdaki örneklerde taraflardan biri siyasetçi ya da devlet yetkilisi ise bu sorunun yanıtı değişir mi?

Sansür, oto sansür ve sorumlu gazetecilik, mesleğini doğru şekilde icra etmeye çalışan her gazetecinin üzerinde ciddi şekilde düşünmesi gereken konular. Bu kitap, olayları doğru muhakeme etmenin hayati öneme sahip olduğu gazetecilik mesleğine bu ve benzeri sorular üzerinden yaklaşıyor. . . Bir yandan sorumlu gazeteciliğin gereklerini ele alırken, diğer yandan gazetecilere kendilerini sansürden ve otosansürden nasıl koruyabileceklerine dair araçlar sunuyor.